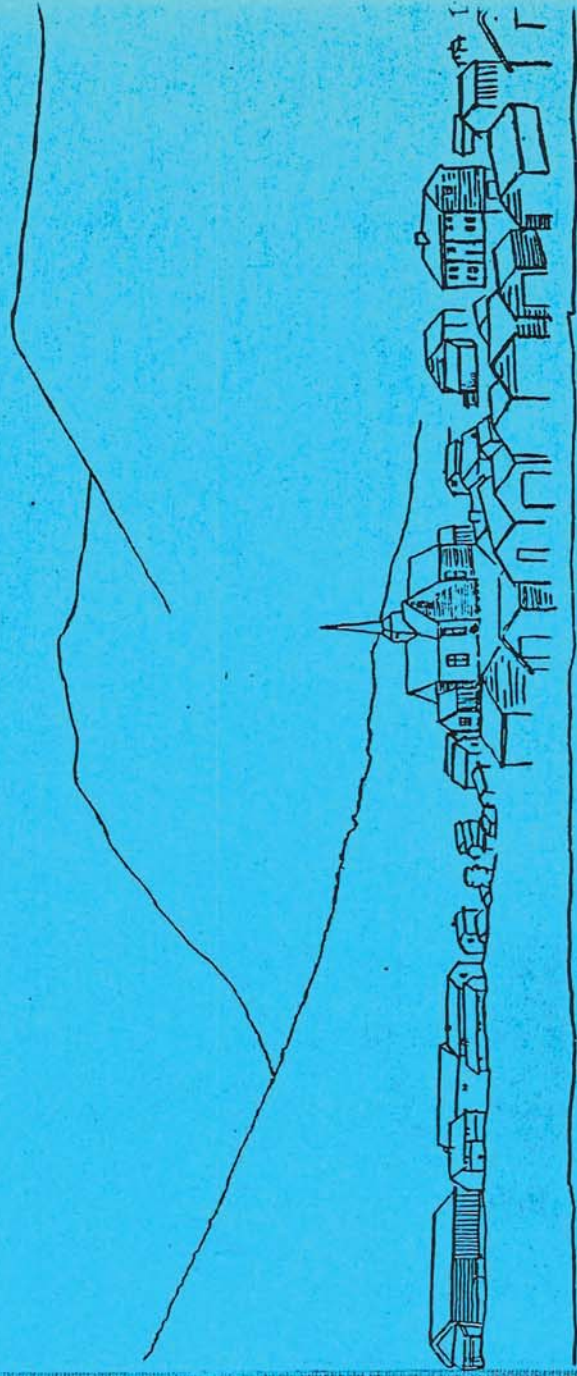

Sans Kroat Dal

GÅRDDELING KLYNGETUN OG JORDSKIFTE

EN DETALJSTUDIE FRA DET
TIDLIGERE VOLL-HERRED
I ROMSDAL

AV
ANNE KARI MELBØ

HOVEDOPPGAVE VED INSTITUTT FOR JORDSKIFTE OG AREALPLANLEGGING

AS-NLII 1986

GÅRDDELING, KLYNGETUN OG JORDSKIFTE

En detaljstudie fra
det tidligere Voll-herred
i Romsdal

AV

ANNE KARI MELBØ

HØVEDOPPGAVE VED INSTITUTT FOR JORDSKIFTE OG AREALPLANLEGGING

AS - NLH 1986

HOVEDOPPGAVE

<p>TITTEL GÅRDELING, KLYNGETUN OG JORDSKIFTE, en detaljstudie fra det tidligere Voll-herred i Romsdal.</p>	<p>IDENTIFIKASJON/DATERING</p>
<p>FORFATTER (E) Melbø, Anne Kari</p>	
<p>EKSTRAKT PÅ NORSK Denne oppgava omhandler gårddeling og innmarks-jordskifte i det tidligere Voll-herred i Romsdal. En spesiell vekt er lagt på ulike tun typer og hva som skjedde med disse ved jordskifte.</p>	
<p>ENGLISH ABSTRACT This thesis deals with the sub-division and consolidation of enclosed farmland, in the former county of Voll, Romsdal. Emphasis has been placed on the different tun types, and how these were affected by the land-consolidation.</p>	
<p>4 EMNEORD PÅ NORSK historisk gårddeling jordskifte klyngetun</p>	<p>4 EMNEORD PÅ ENGELSK history sub-division of farmland land-consolidation multiple-tuns</p>

Bibliografisk referanse i fortløpende tekst:
ETTERNAVN, FORNAVN. Trykkeår. Tittel. Utgiver. Utgiversted. Antall sider. Evt. ISBN-nr.

Melbø, Anne Kari. 1986. Gårddeling, klyngetun og jordskifte.
Institutt for jordskifte og arealplanlegging. ÅS-NLH. 145s.

FORORD

Dette arbeidet er ei hovedoppgave ved Norges Landbruks-
høgskole, studieretning Jordskifte, standard studieplan
eiendomsutforming.

Oppgava markerer slutten på 5 års studietid ved NLH, og
utgjør 10 av 110 vekter, når vi regner med det
forberedende studieåret.

Jeg vil med dette takke de offentlige etater som har latt
meg snuse rundt i arkivene.

Bygdefolk jeg har vært i kontakt med er: Jon Bø, Einar
Gridset, Peter Vold, Sigurd Vollset, Odvar Hovde, Julie
Hovde og Ingeborg Bø Pettersen. Takk til disse for
verdifulle opplysninger og kaffe.

Takk til Olaug Skomsø og Gunn M. Svendsen som har
tekstbehandlet oppgaven, og til Rolf E. Sch. Kollstrøm
for korrekturlesing.

En spesiell takk rettes til veilederen for oppgaven,
professor Hans Sevattal som har vært tålmodig og gitt
inspirasjon i tunge stunder.

ÅS - NLH mai 1986

Anne Kari Melbø

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD

side

1.	INNLEDNING.....	3
1.1.	BAKGRUNN.....	3
1.2.	PROBLEMSTILLINGER.....	4
1.3.	AVGRENSING AV OMRÅDET	6
1.4.	MATERIALE OG FRAMGANGSMÅTE.....	7
1.5.	GJENNOMGANG AV LITTERATUR.....	10
2.	GENERELT OM OMRÅDET OG BEBYGGELSEN.....	13
2.1.	KORT PRESENTASJON AV VOLL-HERRED....	13
2.2.	ULIKE TUNTYPER.....	17
2.3.	DE ENKELTE HUS.....	24
3.	GARDELING, HUSMANNSVESEN OG FOLKETALL...	29
3.1.	MATRIKLENE OG FOLKETELLINGENE.....	31
3.2.	UTVIKLINGA I MØRE OG ROMSDAL.....	34
3.3.	UTVIKLINGA I VOLD-HERRED.....	36
4.	JORDSKIFTE.....	42
4.1.	JORDSKIFTELOVENE.....	43
4.2.	JORDSKIFTE I ROMSDAL.....	49
4.3.	JORDSKIFTE I VOLL-HERRED.....	50

5.	PRESENTASJON AV DE GÅRDENE I VOLL-HERRED HVOR DET HAR VÆRT OFFENTLIG INNMARSKJORDSKIFTE.....	56
5.1.	FORKLARING TIL TEKST OG FIGURER...	57
5.2.	GNR. 92 GRIDSET.....	58
5.3.	GNR. 95 VIK.....	59
5.4.	GNR. 96 ØVREBØ. (INNFJORDEN).....	61
5.5.	GNR. 97 NEDREBØ (INNFJORDEN).....	64
5.6.	GNR. 98 GJERDE.....	67
5.7.	GNR. 100 BERILD.....	70
5.8.	GNR. 104 SKJELBOSTAD.....	74
5.9.	GNR. 108 SØVIK.....	77
5.10.	GNR. 109 HOVDE-NEDRE.....	79
5.11.	GNR. 110 HOVDE-ØVRE.....	82
5.12.	GNR. 111 OTERHOLM.....	84
5.13.	GNR. 112 VOLD.....	86
5.14.	GNR. 113 SAMSET.....	100
5.15.	GNR. 114 BRUASET.....	102
5.16.	GNR. 116 VENÅS.....	104
5.17.	GNR. 117 ØVREBØ (MÅNDALEN).....	105
5.18.	GNR. 118 NERBØ (MÅNDALEN).....	107
5.19.	GNR. 119 MOEN.....	109
5.20.	GNR. 121 SKEIDE.....	111
5.21.	GNR. 122 SÆBØ.....	112
6.	DISKUSJON OG DRØFTING.....	115
6.1.	GÅRDDELING, HUSMENN OG FOLKETALL....	116
6.2.	TUN, JORDSKIFTE OG UTFLYTTING.....	127
7.	SAMMENDRAG.....	139
8.	KILDER OG LITTERATUR.....	141
	VEDLEGG 1.....	
	VEDLEGG 2.....	

1. INNLEDNING

1.1. BAKGRUNN

I min barndom var drømmen å bli arkeolog. Selv om yrkesvalget er endra, er interessen for historie fortsatt til stede. Når så avslutninga på studiet ved NLH krever ei hovedoppgave, var tanken om å skrive ei historisk oppgave nærliggende.

I undervisninga i eiendomshistorie ble filmen om Havråtunet som beskriver livet på et klyngetun i Hordaland, vist. Jeg ble da nysgjerrig på hvordan tunformene i min hjemkommune Rauma, hadde utvikla seg. Slik ble den første spire til denne oppgava sådd. Denne nysjerrigheten kunne kobles til faget jordskifte ved å studere nærmere hva som skjedde med de gamle tunformene etter innmarksjordskiftene fra midten av forrige århundre. Da dette ble aktuellt som hovedoppgave, fant jeg ut at det tidligere var gjort lite av detaljerte studier innen dette emnet. Målet mitt har etterhvert blitt at dette arbeidet skal kaste et lys over hva som skjedde med tunforholda forut for og i kjølvannet av jordskiftene. En lokal detaljstudie kan være av interesse for mer landsomfattende forskning, derfor er håpet at dette arbeidet ikke bare vil ha lokal interesse, men også regional og nasjonal.

1.2. PROBLEMSTILLINGER

Målet med hovedoppgava er å kaste lys over deler av utskiftingshistoria i Voll-herred ved å se på omfanget og det kvalitative innholdet av innmarksjordskiftet.

Hovedproblemstillinga er å klargjøre de endringer jordskiftet førte med seg når det gjaldt tunforholda på de enkelte gårder. Dette med bakgrunn i jordskifteloven av 1857 som var den første lov med hjemmel til tvangsmessig flytting av hus.

Omfanget og kvaliteten av hva som skjedde ved disse innmarksjordskiftene er tenkt undersøkt. Omfanget rent fysisk ved å se i hvor stor grad det ble pålagt flytting og hvor mange hus og familier det her dreier seg om. Kvaliteten av endringene kan beskrives både fysisk og sosialt. En sammenligning av tunsituasjonen før og etter jordskiftet kan vise noe av denne endringen. For noen av tuna vil jeg prøve å finne tilbake til hvem som eide de enkelte hus, og hvilke bygninger dette var. For å komme den fysiske delen noe mer inn på livet vil jeg undersøke hvilke tun typer som var representert i området da jordskiftet kom, antall bruk innen hvert tun, hvilke hus som fantes og systematikken i husplasseringa innbyrdes i tunet. Videre er målet å se hvilke hus som ble flyttet og hvor de ble flyttet. Et poeng i denne sammenheng er å undersøke om det i realiteten var flytting eller om det var riving og bygging av nye hus.

Ved å finne fram til hvem som måtte flytte, om dette var bønder, husmenn eller folk uten tilknytting til landbruksnæringa får en et lite innblikk i det sosiale aspektet ved disse jordskiftesakene. Et viktig moment er også hvordan påbudet om utflytting ble møtt, om flyttinga skjedde frivillig, motvillig eller ved tvang.

Det er en vanlig oppfatning at deling av gårdene i flere bruksenheter er bakgrunnen for de vestnorske klyngetun. I denne oppgava vil jeg prøve å finne innvirkningen gårddelinga kan ha hatt på tundanninga i Voll-herred, og om ulike tidsepoker har gjort seg utslag i hvilke tun typer som oppstod. Husmannsvesenets eventuelle innvirkning på tundannelsen og tun typen blir også trukket fram.

Likheten mellom klyngetuna og de europeiske landsbyene har ofte blitt sett på som en tilfeldig visuell likhet uten noen annen form for sammenheng. Under arbeidet med oppgaven vil jeg forsøke å klarlegge i hvor stor grad den omtalte likhet eventuelt måtte eksistere. En del-problemstilling blir da om det var elementer og strukturer i tuna som ikke hadde direkte tilknytning til driften av gårdsbrukene, men som derimot nærmet seg landsbyfunksjoner.

1.3. VALG AV OMRÅDE

Valget av Voll-herred som område for nærmere undersøkelser har flere grunner. Siden jeg er oppvokst i Rauma er dette et forholdsvis kjent område for meg. Arbeidet med denne typen oppgave forutsetter at en gjør seg kjent både geografisk og blant menneskene som lever der. Jeg lette derfor etter aktuelle områder i mitt lokalsamfunn. Å analysere hele Rauma kommune er å gape for høyt i denne sammenheng, derfor søkte jeg etter et mindre geografisk avgrensa område. Valget falt tidlig på Voll-herred da dette viste seg å være en håndterbar enhet som inneholdt de fenomener jeg ville studere. I tillegg kom at det for Voll-herred var skrevet bygdebøker, noe som gjorde startfasen av oppgava enklere. At det innen Voll-herreds grenser finnes folk som aktivt arbeider med lokalhistorie har også påvirket valget av området. Det faktum at Romsdal med Voll-herred ligger i et brytningsområde når det gjelder byggeskikk og tundannelse gjør arbeidet innen dette området spennende.

Voll-herred er tilfeldig valgt, og kan umiddelbart ikke regnes som et representativt område innen regionen. Det er ikke gjort noe statistisk utvalg av analyseenheten, noe som tilsier at utviklinga i Voll-herred ikke direkte kan gjøre krav på å være et bilde på den typiske utviklinga i Romsdalen.

I hovedsak har jeg støttet meg til skriftlige kilder i arbeidet med denne oppgaven. Folka som opplevde og kunne fortalt om innmarksjordskifte og husflytting i Voldherred, er forlengst døde. Likevel har jeg hatt nytte av å snakke med personer i distriktet. Disse har vært til hjelp ved å skille de enkelte driftscenter fra annen bebyggelse på økonomisk kartverk, dette for å beskrive dagens situasjon. Men noe historisk bakgrunnsmateriale har også kommet fram ved samtaler med bygdefolket.

Av de skriftlige kildene er jordskiftekartene og de tinglyste utdraga av jordskifterettsbøkene, de jeg har arbeidet mest med.

Kart

Originalkartene finnes på Jordskifteverkets kartarkiv. Fylkesjordskiftekontoret i Møre og Romsdal har nedfotografert disse kartene til målestokken 1:5000. De siste har jeg brukt for å sammenligne jordskiftekartene med økonomisk kartverk heretter forkorta til ØK. Disse ble fotografert i 1971 og foreligger i målestokk 1:5000.

Jordskifterettsbøkene

Fylkesjordskiftekontoret har også maskinskrevet og arkivert endel fra de jordskiftesakene jeg ønsket å se nærmere på. De resterende sakene fikk jeg kopier av ved henvendelse til Statsarkivet i Trondheim.

Årsmeldinger

Årsmeldingene fra jordskiftedommerne i Møre og Romsdal ble gjennomgått for å finne omfanget av jordskiftesaker på innmark.

Årsrapportene ga bl.a. opplysninger om antall loddeiere i hver enkelt sak, når saken var beramma og når den var avsluttet. Rubrikker for opplysninger om husflytting fantes i årsrapportene, disse var ikke utfyllt for Vollherred. Jordskifteverkets kartarkiv har samlet disse årsmeldingene, men mangler årgangene 1859, 1898, 1899, 1900, 1911 og 1912, noe som gjorde gjennomgangen mangelfull.

Grunnbøkene

Hos Sorenskriveren i Romsdal fikk jeg registrert alle tinglyste jordskifter, både minnelige og offentlige. Ved tinglysinga får hvert enkelt bruk som har vært med i jordskiftet en merknad om dette på sitt grunnboksblad. En henvisning til den panteboka saka er ført i, står også her. Denne er nødvendig ved bestilling av de tinglyste utdraga fra Statsarkivet.

Matrikkelen

Skattematrikkelen fra 1647 og matriklene fra 1838, 1886 og 1907 er gjennomgått. Disse har sammen med grunnbøkene og GAB gitt opplysninger om gårdelingsprosessen.

Branntakst-protokoller

For å finne om bygningene virkelig ble flyttet ved jordskiftet eller om det isteden ble bygd nye hus, var tanken å studere branntakst-protokoller. I Romsdalsarkivet ved Romsdalsmuseet i Molde ligger protokollene for Veøy Branntrygdslag. Forhandling (og takst) protokollen fra 1841 - 1930 fortalte at 41 stk. fra Vollherred hadde betalt forsikringspremien i 1885, og 22 stk. i 1864, så her var det mulig å finne noe (ROMSDALSMUSEET a). Letinga ble imidlertid droppa da materialet var svært omfangende og vanskelig å finne fram i. Takstene var dessuten variable når det gjaldt opplysninger om de enkelte hus.

Fra 1890 hadde Voll-herred eget Branntrygdslag, dette gikk inn i Romsdals Brannkasse Gjensidige i 1964. (OTERHOLM 1968). Protokollene fra dette laget ligger trolig i Voll kirke.

Husregistreringer

Arbeidet med registreringer av gamle hus skjer under Fylkeskonservatoren i Møre og Romsdal. I Voll-herred har registreringene kommet til gnr. 112. Hus på gården med høyere nummer er ikke registrert. I blant gir registreringene opplysninger om flytting av hus i forbindelse med jordskifte. Registreringene fra Voll-herred er gjennomgått.

Utskiftingsbidrag

Riksarkivet har under jordskiftekontoret i Landbruksdepartementet samlet saker angående utskiftningsbidrag. Sakene er ordna etter årstall og lagt i mapper. Noen annen form for systematiske ordninger finnes ikke. For å finne i hvor stor grad det ble gitt utflyttingsbidrag i Voll-herred, måtte alle mappene gjennomleses.

Etter å ha gjennomgått tre mapper uten å finne noe om Voll-herred, ga jeg opp denne letinga. Det ble for arbeids- og tidkrevende å søke gjennom alle mappene.

Folketellinga

Folketellingene fra 1801, 1865 og 1891 ble brukt til å skille bønder og husmenn, finne yrker uten tilknytning til jordbruket og se på folketallet. Disse folketellingene finnes i Riksarkivet.

Etter "lov om tilveiebringelse af opgaver til den officielle statistikk av 25. april 1907" må en søke Riksarkivet om spesialtilatelse for å få låne folketellingene etter 1907. Dette ble ikke gjort.

1.5. GJENNOMGANG AV LITTERATUR

Her følger en kort presentasjon av den litteraturen som er brukt som bakgrunnsmateriale for denne oppgava og som omhandler noen av de problemstillingene som blir stilt opp her.

"Bygdaboka for Voll, bind I og II": Tar for seg den historiske utviklinga i Voll-herred. Bind II ser spesielt på gårds- og slektshistorie, og nevner når det har vært jordskifte på de enkelte gårdene.

BORGEDAL, GREND AHL og SOLBERG: "Jordskifteverket gjennom 100 år 1859 - 1958". Denne boka gir en grundig innføring i jordeiendommens historie i Norge, samt utviklinga av og innholdet i de ulike jordskiftelovene. Jordskiftets betydning for landbruk og samfunn er drøfta. Gårddelinga i landets fylker blir vist ved hjelp av kurver og diagrammer.

HELLESNES: "Jordtilhøva og jordskifte i Hordaland". Boka tar for seg jordskifte i Hordaland med eksempler fra enkelte utvalgte gårder. Den historiske utviklinga som førte til et behov for jordskifte og utviklinga av de ulike jordskiftelovene er også grundig belyst.

VREIM: "Tun og gårds plass": tar for seg de ulike tun typer i Norge og viser med bilder og kart forskjellen på disse. Med bakgrunn i gårddelinga forklarer han utviklinga av klyngetuna. Utbredelsen av de enkelte tun typer i tid og rom diskuteres også.

VREIM: "Trekke fra byggeskikkens geografi i Norge". Utbredelsen av ulike konstruksjonstyper for hus og tak samt ulike ovnstyper, sammenlignes her med utbredelsen av tun typer.

HOLMSEN: "Eldre norsk tunskipnad". Ulike tunntyper er her diskutert med bakgrunn i gården som en samfunnsmessig institusjon. "Gardskipnaden" er illustrert ved hjelp av et utvalg gårder. Hvilke hus som lå i de ulike tunntyper og plasseringa av husene beskrives. En sammenligning av klyngetuna med de europeiske landsbyene er også foretatt.

ESPELAND: "Tun og teig". Norsk bosettingshistorie med utvikling og oppdeling av gårdene blir tatt opp i denne boka. Med bakgrunn i gårddelinga hevder Espeland at landsbyfunksjonen ikke har eksistert i Norge.

SUNDT: "Om bygningsskikken på landet i Norge". Sundt beskriver hustyper i de sør-norske bygdene til og med Trøndelag. Likheter og forskjeller mellom de ulike hustypenes innrednings- og konstruksjonstyper, og utbredelse og utviklinga av disse, er tatt opp her. Sundt peker på den nære sammenheng mellom kulturutviklinga og utviklinga av hustyper.

TRY: "Gardsskipnad og bondenæring": omhandler sider ved den økonomiske og sosiale historia til bygda Søgne i Vest-Agder rundt 1860-åra. Forfatteren drar linjer bakover i tida og til en viss grad framover mot 1900 for å sette det hele inn i en videre sammenheng. Her tas spesielt opp bondenæringa med gårder og bruk. Et eget kapittel omhandler jordskiftet og drivkreftene bak dette.

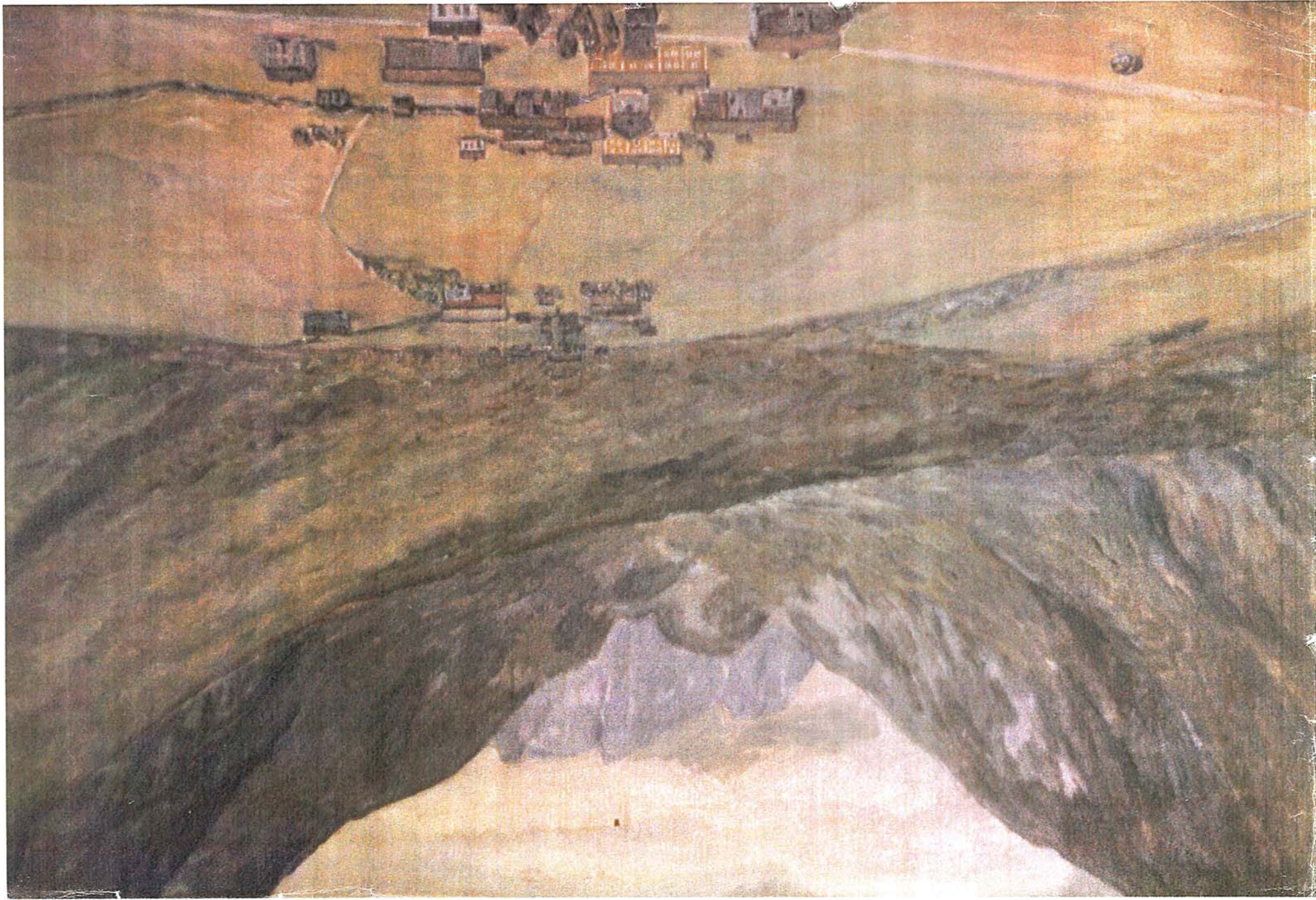
To hovedoppgaver som jeg har brukt, og som berører noen av de samme temaer som blir tatt opp her, er disse:

LYSLO: "Om tun og teigblanding i Nordfjord i mellomalderen og nytiden. Innmarksutskiftinga og følgen av den". Denne hovedoppgava er delt i to deler hvor den første delen er et litteraturstudie som tar for seg utskifting og gårddeling i Nordfjord.

Den andre delen handler om de gamle Nordfjordtuna, om samkvemet mellom naboene og om følgene av utskiftinga.

NORDAL: "Frå bygdetun til einskildtun". I denne hovedoppgava beskriver Nordal et klyngetun på Sunnmøre før jordskiftet kom og påla utflytting. Videre følger han et av de utflytta bruka og beskriver tunsituasjonen med henblikk på hus og hage. Oppgava ender opp med et planforslag til omlegging av tun og hage for dette ene bruket.

2. GENERELT OM OMRÅDET OG BEBYGGELSEN

2.1. KORT PRESENTASJON AV VOLL-HERRED.

Voll herredskommune ligger i Møre og Romsdal på sørsida av Romsdals-fjorden.

Ved kommune-sammenslåinga i 1964 ble Voll-herred innlemmet i Rauma sammen med kommunene Eid, Grytten, Hen og Veøy. Åndalsnes er i dag kommunesenteret.

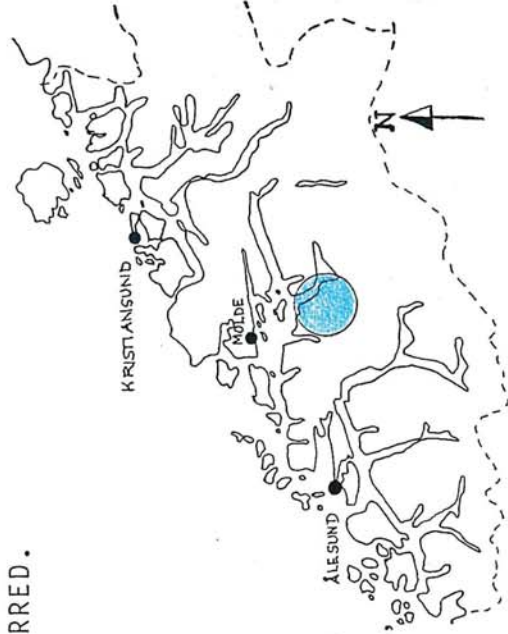

Fig. 1 Oversiktskart over Møre og Romsdal.

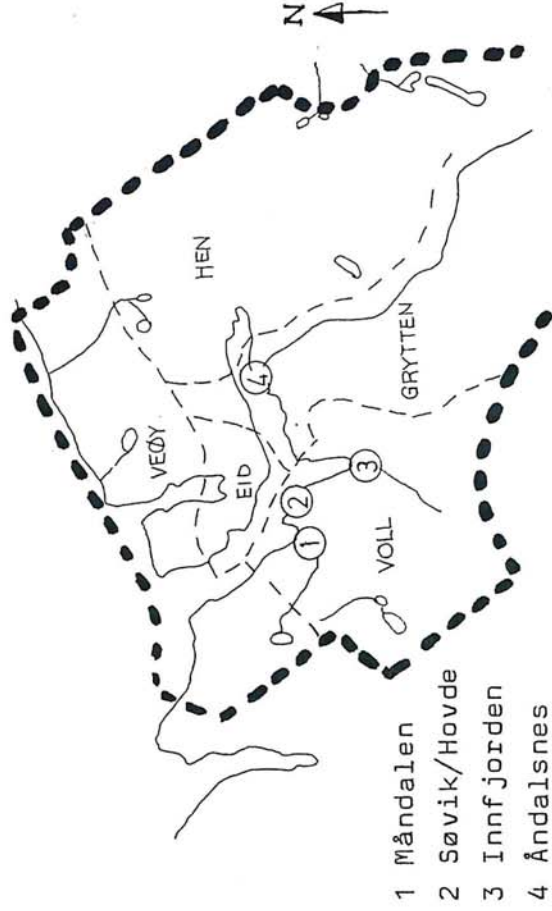

Fig. 2 Oversikt over Rauma kommune med de gamle kommuneinndelingene.

Voll-herred består av bygdene Innfjorden og Måndalen som ligger i hvert sitt dalføre. Gjennom Måndalen renner elva Måna og Innfjordselva snor seg ned den andre dalen. Hovde og Søvik danner ei grend som ligger ved sjøen mellom de to dalførene.

Måndalen var det tidligere kommunesenteret. I dag er aldershjemmet og en kombinert barne- og ungdomsskole plassert i bygda. En del industribedrifter har etablert seg i Måndalen. Bygda har videre en del servicefunksjoner som post, bank, butikker, kafe og camping.

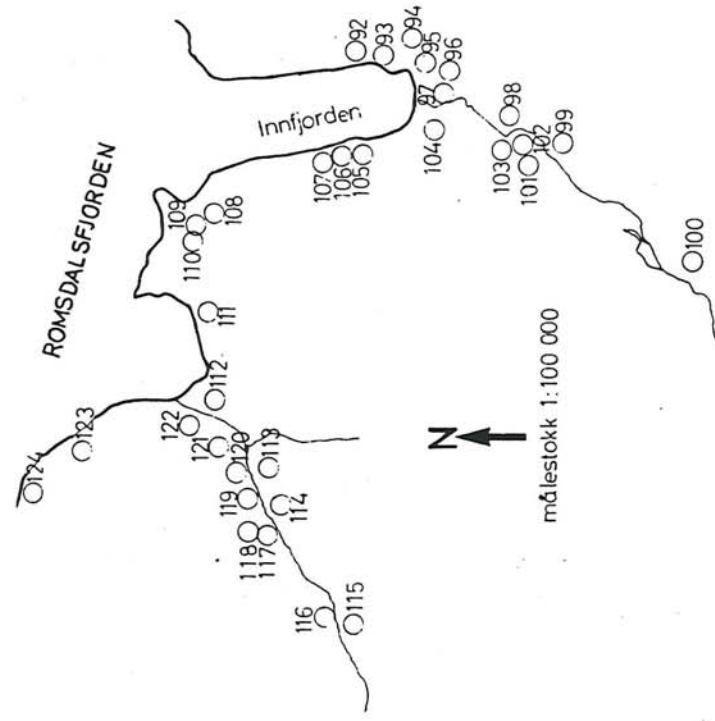
Innfjorden har en tre-delt barneskole, dagligvarehandel og en større trevarefabrikk.

Innbyggertallet i Voll var 1228 pr. 1. januar 1985. Vel 2/3 er bosatt i Måndalen. Ved folketellinga blir Søvik og Hovde regna til Måndalen. De fleste som ikke er sysselsatt i jordbruket eller i den lokale industri og servicenæring har sin arbeidsplass på Åndalsnes. Dagpendling fra 2 til 4 mil er ikke uvanlig.

Det tidligere Voll-herred dekket et areal på 260 kvadratmeter. Bare 15 % av arealet ligger lavere enn 300 m.o.h. og mye av dette er brattlendt. Innmarka utgjør rundt 3 % av arealet, mens den produktive skogen dekker vel 7%.

Innen Voll-herreds grenser finnes 33 gårdsnummer. Alle gårdene fra nummer 92 til 107 ligger i Innfjorden. De resterende nummer opp til 124 ligger i Måndalen med Søvik og Hovde.

<u>gnr. navn</u>	<u>gnr. nr.</u>	<u>gnr. navn</u>	<u>gnr. nr.</u>
92 Gridset	103	Haffelen	114 Bruaset
93 Hjelden	104	Skjelbostad	115 Skare
94 Øvrevik	105	Stokke	116 Venås
95 Vik	106	Lien	117 Øvrebø
96 Øvrebø	107	Sæth	118 Nerbø
97 Nedrebø	108	Søvik	119 Moen
98 Gjerde	109	Hovde-nedre	120 Raknem
99 Holte	110	Hovde-øvre	121 Skeide
100 Berild	111	Oterholm	122 Søbø
101 Engen	112	Vold	123 Sauset
102 Valved	113	Samset	124 Stolstrand

Fig. 3 Plassering av de enkelte gårdene, og deres navn.

Tidligere var landbruket hovednæringa i Voll-herred. Siden skogen var uthogd og dårlig ble det på 1800 tallet handlet tømmer fra Eid til husbygging. Skogreisninga i første halvdel av 1900-tallet har resultert i mye hogstmoden gran som nå dekker liene. De som i dag driver innen landbruket har stort sett basert produksjonen på melk. Noe sau finnes på deltidbruca.

Hovedvegen mellom Andalsnes og Ålesund, E-69, går i dag gjennom Voll-herred. Før 2. verdenskrig var Innfjorden og Måndalen bundet sammen ved en dårlig bygdeveg. Folk var avhengig av båttransport for å komme seg utenfor kommunens grenser. Dampskipskai ble bygd i Innfjorden på slutten av 1800-tallet, mens den kom noe senere i Måndalen. Før den tid var robåten et nødvendig framkomstmiddel, noe de lange naustrekkene vitner om.

2.2. ULIKE TUNTYPER

Tun er et gammelt norsk ord og betyr opprinnelig inngjerdet jordstykke. HOLMSEN (1969) definerer tunet som: "... den sentrale bebyggelsen på gården og den åpne plassen mellom husene ...". Samme opprinnelige betydning har navnet gård eller gårds plass. Tun og gårds plass brukes i dag omhverandre, men tun er det rådende ordet på Vestlandet.

"Det stedet som de fornemste og fleste husene til et gårdsbruk er bygget på..." er VREIMS (1929) definisjon på tun og gårds plass. Begge disse definisjonene ender opp på gårdens driftssenter.

I de enkelte strøk av landet har det utvikla seg ulike måter å gruppere husene i tunet. Årsaken kan være ulik topografi, gård delingsmåter og tradisjon. Med bakgrunn i VREIM vil jeg her presentere de tun typer en fant på 1800-tallet i Norge. Under drøftinga blir disse tun typene gruppert i enkelttun og fellestun. Med enkelttun menes et tun med bare en driftsenhet, mens det må være minst to driftsenheter i fellestunet.

Klyngebebyggelse, klyngetun.

Et felles tun for flere brukere er karakteristisk for klyngetunene. Mange hus med forskjellige funksjoner og eiere ligger tett sammen i ei klynge.

Det synes som om husplassinga er vilkårlig i disse tunene, m.h.t. retning, funksjon og eiendomsforhold. Likevel, VREIM (1936-37) nevner at våningen ofte "...hadde en sterk hang til å vende gavlsiden mot fjorden eller dalbunnen."

Som bakgrunn for dannelsen av klyngetunene er nevnt gårddelingsprosessen. ESPELAND (1931) skriver: "Med hensyn til tunene og husklyngene (klyngebebyggelsen) er det å merke, at de er en naturlig følge av gårddelingen og teigblandingen ...".

Klyngetunene synes å være knyttet til "vestlandsfenomenet", som ga mange og spredte teiger ved deling av gårdsbruk. Grunnen til at husene står så tett og uregelmessig har HOLMSEN (1969) forklart i naturforholdene. Snøskredfare, ly for vær og vind, utsikt og solforhold ga ofte ikke mange valg i husplasseringa. Mangelen på dyrkbar jord virka også inn på tunarealets størrelse. "Det var helligbrøde å ta åker til byggegrunn, (og særlig ukrenkelig var åkeren like inn under tunet, tunåker, som ble velsignet med gjødselsiget fra fjøsene)" (HOLMSEN, 1969).

I klyngetunene var det ikke uvanlig med en samling av 20-30 hus. Selve husene var særeie, mens grunnen ofte kunne være felleseie eller tilhøre en annen enn huseieren. Felles vei til beitemarka var svært vanlig i disse tunene.

Denne tuntypen har vært rådende langs kysten fra Rogaland til Romsdal og videre nordover fra Nord-Trøndelag til Nord Troms (se kart side23).

Denne tunntypen har vært vanlig fra Romerike langs Mjøsa og hele Gudbrandsdalen, Nordre Østerdal og deler av Sør-Trøndelag (Se kart side23).

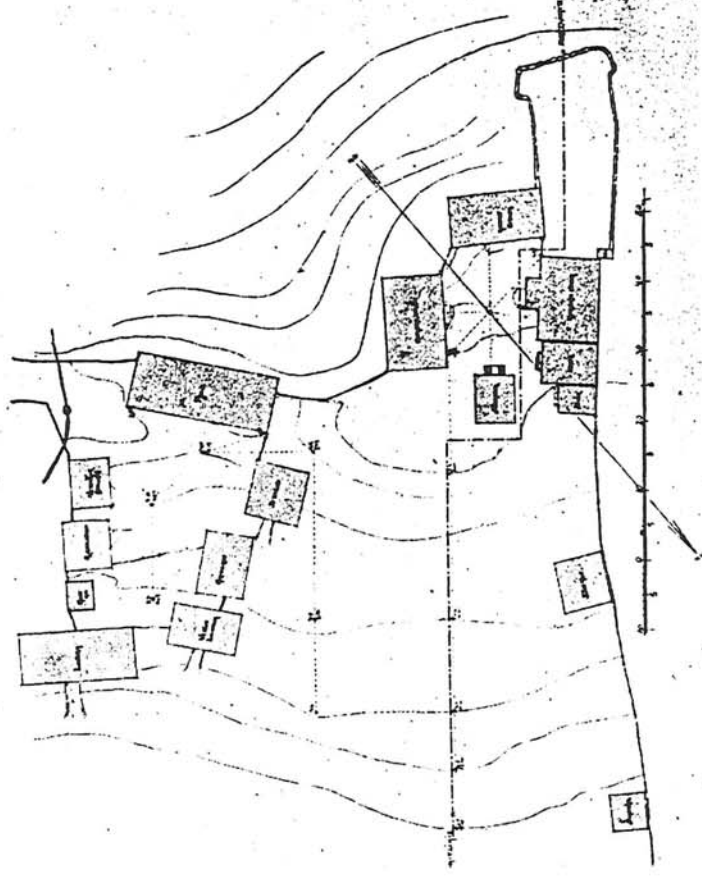

Fig. 5 Søndre Harildstad i Heidal (Etter C. Morgenstjerne 1899 gjengitt i VREIM 1929).

Firkant-bebyggelse.

Her står husene plassert slik at de danner en regelmessig firkant med hus på tre eller fire sider. I det åpne firkanttunet står husene med god innbyrdes avstand. Motsetningen til dette er den sammentrengte firkantbebyggelsen hvor husene er sterkt sammentrengt på tunets fire sider og i hjørnene.

Den første typen finner vi over store deler av Østlandet. Mens den siste typen har utbredelse i Trøndelag med utstikkere til Gudbrandsdalen og Østerdalen samt indre Romsdal.

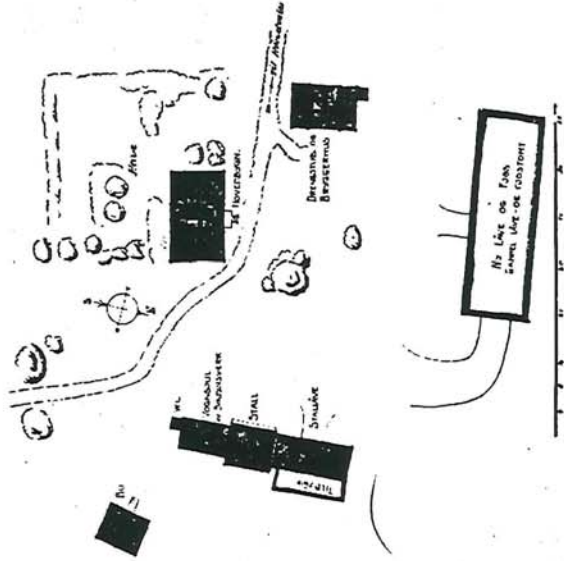

Fig. 6 Nøstvet i Akershus (Gjengitt av VREIM i 1929.)

Rekkebebyggelse.

Husene er som navnet forteller lagt på rekke. Den vanligste formen er uthusene lagt på ei rekke og innhusene i en annen rekke, gjerne med en bygdevei mellom rekkene. Alle husene til en eier i samme rekke forekommer også.

Rekkebebyggelsen ligger i overgangssona mellom klyngebebyggelsen og firkanttunene. Nordmøre og deler av Romsdal har denne tunformen, likeså store deler av Telemark og Agder-fylkene.

I denne oppgaven er det satt et krav på minimum to driftsenheter for at et tun kan karakteriseres som rekketun.

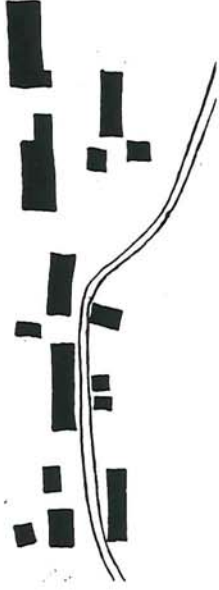
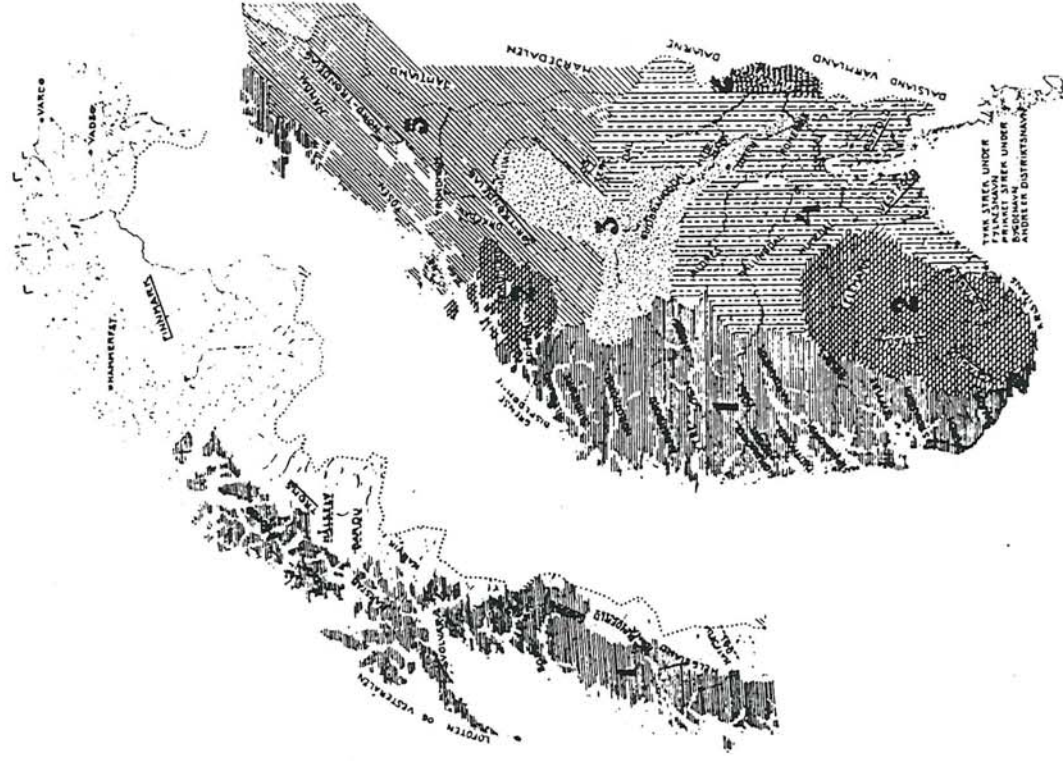

Fig. 7 Gridset i Rauma etter jordskiftekart.

Uregelmessig bebyggelse.

Dette er bebyggelse hvor husene til et enkelt bruk står ganske tilfeldig plassert og med stor innbyrdes avstand. Denne plantypen regnes for å være den eldste og mest primitive.

Uregelmessig bebyggelse finner en i grensetraktene mot Värmland.

Figurforklaring:

1. klyngebebyggelse,
2. rekkebebyggelse,
3. totunsbebyggelse,
4. Åpen firkantbebyggelse,
5. sammentrengt firkantbebyggelse,
6. uregelmessig bebyggelse.

Fig. 8 Kart over tunntyper (VREIM 1936/37 s. 37).

2.3. DE ENKELTE HUS

De fleste Vestlandstun på 1800-tallet besto av mange hus med ulike funksjoner. En kort presentasjon av de hus som er nevnt i utskiftningsforretningene fra Voll-herred er her på sin plass. Men først et sitat fra H. P. SCHNITLER (1974). Under ei reise i Romsdals amt i 1789 skrev han om bøndernes hus:

"En bebygget Bondegaard bestaar egentlig af følgende Husværelser: 1. En Borger-stue eller Røgstue med Kaave eller lille kammer, og et ildhus, gjerne under et Tag. 2. Korn og Høeladen under et Tag. 3. Fiøs og smaae Fæe under et Tag, nær Høeladen. 4de Senge-Stue med nogle faste store Sengerom, hvilke de gierne fylder op med godt Høe, især til vaaraahnens Tid. 5. Stabuur. 6. Hæste-Staald med Lem eller Svale. 7. Svinehus. 8. Tørke-Stue, som siældnen bruges, og 9de Smede-Huus eller Smien".

På mange gårder var de særskilte små husene erstatta med større bygninger før jordskiftet kom. Dette viser de enkelte jordskiftekart. Ei drivkraft for å skaffe bøndene større og funksjonelle driftsbygninger var Romsdals Practiske Landhuusholdningssselskab. Selskapet ga premier til bønder som bygde fjøs av stein. Ekstrapremie vanka der det ble satt inn vindu eller bygd låve over fjøsen. To bønder i Innfjorden fikk på slutten av 1700-tallet premie for å ha satt opp hvert sitt steinfjøs (SOLLII, 1931).

Våningshuset.

Våning, våningsbygning, stuebygning, stue og hovedbygninger er andre betegnelser for samme huset. Dette er bolighuset hvor bondens familie sover, spiser og gjør andre huslige sysler.

Tidligere hadde dette huset en etasje med ljore og røykovn. Da jordskiftet kom var det flere våningshus som hadde to etasjer i Voll-herred. Kjeller var heller ikke uvanlig. Alle hus hadde vindu. Våningshusa besto av lafta tømmer. Noen hus hadde stående bordkledning og var malte.

Kårhuset.

Kårhuset er også kalt kårstue. Kårfolket som hadde overlatt drifta av bruket til et av barna sine bodde her. Kårhuset ligna på hovedhuset i utforming men var gjerne noe mindre.

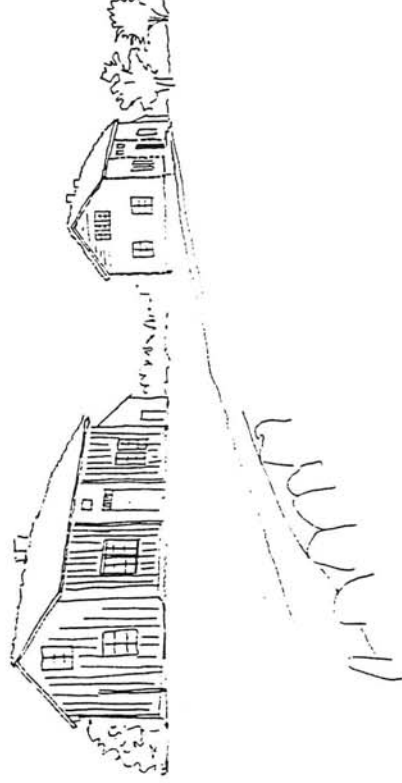

Fig. 9 Kårstue og våningshus på gnr. 112 bnr. 11
(tegna etter fotografi tatt på begynnelsen av
1900-tallet).

Sengeboden.

Dette var et eget hus hvor tjenestefolket og ungdommen sov. På en reise i Romsdal i 1856 fikk Eilert Sundt opplyst at tjenestefolket sov i sengeboden, eller på loftet over våningshuset. (SUNDT, 1976). En mannsalder tidligere sov tjenestefolket i fjøset.

Stabburet.

I stabburet ble matvarene lagra. Dette var ei bygning av tømmer som kunne være kledd utvendig. De fleste stabbur i Voll har i dag to etasjer, men en etasje forekommer også.

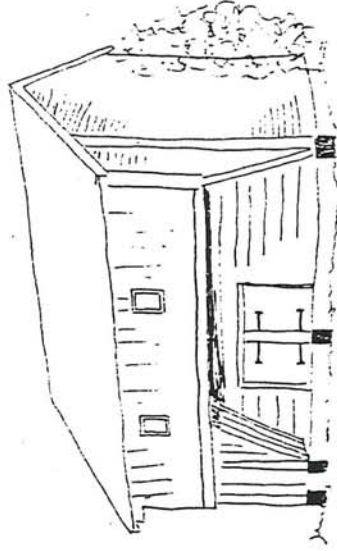

Fig. 10 Stabburet på gnr. 97 bnr. 5, slik det står idag (tegna etter fotografi av R. Demdal).

Eldhuset.

Eldhuset også kalt ildhus og ildstue, var som et grovkjøkken. Her ble det baka, vaska klær og kokt vann til bruk i våning og fjøs. Eldhuset var enten et selvstendig hus med plassering mellom våningshuset og fjøset eller det var bygd inn i selve våningshuset. Bygningsmaterialet var stein eller tømmer.

Låven.

Ladebygning er den gamle skriftlige benevnelsen på lagerbygningen for høy og korn. Løa er dialektformen. Et eget bygg i reisverk, eller reisverk over den tømra fjøsen var vanlig i Voll-herred. Stallen sto. som oftest i forbindelse med låven.

Fjøset.

Fjøset var enten av tømmer eller stein. Egne kufjøs og sauefjøs forekom, men vanligvis var disse sammenbygd med låvebygningen da jordskiftet kom til Voll-herred.

Stallen.

Stallen var liten og hadde såvidt plass til en hest eller to. Som oftest var stallen bygd sammen med låven.

Tørkestuen.

Tørkestuen var et eget lite hus hvor kornet ble tørka. Dette huset mangla på flere gårder. Da tørka de kornet over røykovnen i våningshuset eller i eldhuset.

Smia.

Smia også kalt smedje eller smidje, var som oftes plassert et stykke unna de andre husa p.g.a. brannfaren. Denne kunne være bygd i stein, tømmer eller reisverk.

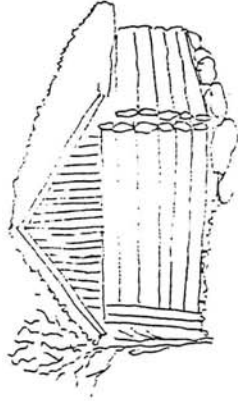

Fig. 11 Gårdsmie på gnr. 99 bnr. 17 (tegna etter fotografi av R. Demdal).

Trohuset.

Troskøt og trådhus ble også brukt som betegnelse for trohuset. Dette var en lagerplass for hesjestaur og tro. Huset var svært enkelt. Fire stolper holdt et tak. Trohusene var oftest plassert ute på jordene, men som enkle tilbygg til et av uthusene forekom de også.

Andre hus.

Vedskur, grisehus og utedo fant en gjerne i selve tunet. Dette kunne være selvstendige hus eller de var sammenbygd med noen av de andre husene. Sommerfjøs og utmarkslåve var som regel bygd i grensa mot utmarka. De fleste gårdsbruk hadde eget kvernhus ved en liten bekk og naust i fjøra.

3. GÅRDDELING, HUSMANNSVESEN OG FOLKETALL

Dette kapitlet tar for seg gårddelinga i Voll-herred fra 1647 og framover til i dag. Folketallet og utviklinga av husmannsvesenet er tatt med for å kaste lys over bruksutviklinga. Matrikler og folketellinger er bakgrunnsmateriale, og disse får en kort presentasjon. Men først skal noen sentrale begrep defineres:

GÅRD: er her brukt i betydningen matrikkelgård; den enhet som er gitt gårdsnummer. I følge JUKVAM (1954) skal gårdsnummerene referere seg til de opprinnelige, udelte gårdene.

BRUK: er her brukt i betydningen matrikulerte bruk; den enhet som er gitt bruksnummer. Brukene er delt fra den opprinnelige gården, disse kan variere fra store driftsenheter til små tomter.

GÅRDSBRUK: har i oppgaven samme innhold som SEVATDAL (1980) legger i ordet: "den eininga av jord, bustadhus, og driftsbygningar som er den fysiske ramma kring verksemda til eit bondehushald." Driftsenhet blir brukt synonymt med gårdsbruk i denne oppgava. Et gårdsbruk kan bestå av flere bruksnummer.

BONDE: er en person som driver et særskilt matrikulert bruk. Her skilles det mellom SELVEIENDE BONDE som selv eier den jorda han bruker og LEILENDING som leier et gårdsbruk av jordeieren.

HUSMANNEN:festet et eller flere bruk som ikke var særskilt matrikulert. Plassen var ikke skyldsatt og husmannen slapp derfor å betale skatt til Staten. Her skiller mellom HUSMANN UTEN JORD som fester kun ei tomt, og HUSMANN MED JORD som fester en egen driftsenhet. STRANDSITTERE er en annen betegnelse på husmenn uten jord. Husmennene betalte ei årlig festeavgift, ofte i form av arbeid, til de bøndene som drev den matrikulerte jorda husmannsplassen hørte under.

I denne oppgava er det av størst interesse å se hvor mange gårdsbruk eller bebodde bruk som eksisterte til enhver tid. Antall bruksnummer er av mindre betydning da det er driftsenheter og ikke hvor mange bruksnummer denne består av, som får innvirkning på tundannelsen. Når det videre snakkes om gårddeling menes oppdeling av gården i matrikulerte gårdsbruk. Med gårdsklassen en-bruksgård menes en gård hvor det kun er en bonde. En-bruksgården kan imidlertid ha flere bruksnummer.

Husmannsplassene er ikke registrert i matrikkelen og blir derfor ikke medregna i gårddelingsprosessen. Men siden dette er en driftsenhet som får betydning for tundannelsen blir utviklinga av disse tatt med her.

3.1. MATRIKLENE OG FOLKETELLINGENE

Matrikkel er synonymt med fortegnelse, register. I denne sammenheng en særlig fortegnelse over faste jordeiendommer i landdistriktene. Det er kun de skyldsatte bruka som kommer inn i matrikkelen. Matrikkelen har i Norge utvikla seg på grunnlag av landsskylda, den avgift leilendingen betalte til jordeieren. Matrikkelen har en fortegnelse over hver gårds og hvert bruks relative avkasting, til bruk ved skattelegging av de enkelte eidendommene. En kan derfor ved sammenligning av matrikler fra forskjellige årstall se utviklinga av antall bruk under den enkelte gård.

Det materialet som denne oppgava bygger på er følgende trykte matrikler og folketellinger:

Skattematrikkelen av 1647

Denne matrikkelen er utarbeida med henblikk på skattlegging av jordeiendommer. Landsskatten ble utligna etter størrelsen på gårdene ved at de ble beskrevet enten som fullgård, halvgård eller ødegård. Fullgård var betegnelsen på de største gårdene og ødegård på de minste.

I denne skattematrikkelen er de skattebetalende brukerne under hver gård nevnt ved navn, og hvor stor skyld hver enkelt har til rådighet. I tillegg kommer navn på eierne og hvem som råder bygselen, dvs. hvem som har rett til å leie bort jorda og ha økonomiske fordeler av dette.

Antall gårdsbruk er her funnet ved å telle antall brukere under hver gård. Denne matrikkelen gir også opplysninger om husmenn.

Den nye matrikkelen av 1838

I matrikkelen fra 1838 er gårdene oppført med matrikelnummer og brukene med løpenummer. Hvert bruk er verdsatt i forhold til en bestemt "normalgård" innen tinglaget.

Den reviderte matrikkelen av 1886

Ny matrikkulering av gårdene ble satt igang etter kritikk av 1838-matrikkelen. Ved den reviderte matrikkelen gikk man mer grundig til verks. Oppgaver over all innmark, fjellslått, beitemark, skog og vannfall finner en her. Matrikel- og løpenummer ble erstatta med gårds- og bruksnummer. I oppgava har jeg ikke regna bruk med mindre skyld enn 0.1 mark som egen driftsenhet.

Matrikelutgava av 1907

Denne matrikelutgava har samme oppbygging som matrikkelen av 1886.

GAB.

Dagens register over fast eiendom kalles GAB (Grunneien- dom, Areal og Bolig). Registeret er på EDB og blir revidert kontinuerlig. GAB gir bl.a. opplysninger om gårds- og bruksnummer, fradeling og sammenføring og hjemmelsinnehaver. GAB-lista som er brukt i denne oppgava er fra 17. juli 1985.

Folketellinga fra 1801

Dette er den første folketellinga i Norge som registrerte samtlige personer i by og bygd med navn, alder, sivilstatus og yrke. Når folketellinga har satt familieoverhodet som bonde eller gårdbruker har jeg regnet dette for et eget matrikulert gårdsbruk. Husmenn er delt i grupper med og uten jord. Denne folketellinga foreligger i mikrofiche og er ordna gårdsvis.

Folketellinga fra 1865

Samme systematikken som i 1801-tellinga er fulgt her. Tellingene foreligger i store protokoller for hvert enkelt amt. I Voll-herred ble tellinga utført 31. desember 1865.

Folketellinga fra 1891

Denne folketellinga gir samme opplysninger om hver person som 1801-tellinga. Forskjellen er at 1891 tellinga er ordna i blokker. Hvert bolighus har sitt eget ark og nummer i den ene blokka. Andre blokker har et ark pr. person ordna etter husnummer. Denne tellinga gir derfor ikke opplysninger om tilstanden på hver enkelt gård. I Voll-herred ble tellinga utført 1. januar 1891.

3.2. UTVIKLINGA I MØRE OG ROMSDAL

For å kunne sette gårddelinga og utviklinga av husmannsvesenet i Voll-herred inn i en større sammenheng blir noen tall fra Møre og Romsdal presentert her. Tall fra nabofylkene Sør-Trøndelag, Oppland og Sogn og Fjordane er tatt med for sammenlignings skyld. De tall som her presenteres er henta fra BORGEDAL (1959), SOLLI (1931) og SKAPPEL (1922).

Tabell 1. Antall gårdsbruk 1665 - 1907

FYLKER OG AMT	MATR.GÅRDER 1665	OPPSITTERE				OPPSITTERE				
		1665 ^X	1723 ^X	1801 ^Y	1825 ^X	1850 ^Z	1855 ^Y	1865 ^Z	1900 ^Z	1907 ^X
Møre og Romsd.	3493	5913	6083	7703	6527	7866	7820	8804	13823	12696
Romsdal						1730		2279		
Nordmøre						2168		2380		
Sunnmøre						3968		4145		
Sør-Trøndelag	3167	3366	3626	5399	4984		6431			11448
Oppland	2815	3102	4048	5296	5728		7468			13056
Sogn og Fjord.	2647	5235	5791	7109	6121		6803			7291

Kilde: X = BORGDAL (1959 s. 74)
 Y = SKAPPEL (1922 s. 170)
 Z = SOLLI (1931 s. 334)

Tallene i tabellen kan ikke direkte sammenlignes da de er henta fra tre forskjellige kilder. BORGEDAL synes å operere med noe lavere tall når det gjelder oppsittere enn SKAPPEL som bruker benevninga "gaardbrukere". SOLLI opererer med matrikulerte bruk, derfor er tallene hans noe høyere.

Av tabellen kan en likevel se utviklingstrekk. På 16-1700 tallet var det liten gårddeling i Møre og Romsdal. Fra et gjennomsnitt på 1.7 bruk pr. matrikelgård i 1665 var ikke tallet kommet høyere enn 1.9 i 1825. Utviklinga gikk derimot raskere i løpet av 1800-tallet, og i 1907 var gjennomsnittet 3.6 bruk pr. matrikelgård i dette fylket.

Tabell.2 Antall husmenn med jord 1801 - 1910

Fylker	1801	1855	1875	1890	1910
Møre og Romsdal	1642	4015	4251	2448	1228
Sør-Trøndelag	2908	4873	4337	2481	1666
Oppland	5851	8871	6921	4249	2558
Sogn og Fjordane	1323	4366	4026	2341	1660

Kilde: SKAPPEL (1922 s. 170 og 176).

Husmannsvesenet i Møre og Romsdal var i rask frammasj første halvdel av 1800-tallet. Toppen ble nådd rundt 1875 for deretter nærmost å halveres i løpet av de neste 15 åra. I 1910 var antall husmenn lavere enn ved utgangspunktet i 1801.

Alle tall som er presentert i dette kapitlet blir drøfta nærmere i det avsluttende kapitlet . Der blir også utviklinga i Voll-herred sammenligna med den utviklinga tallene her viser.

3.3. UTVIKLINGA I VOLL-HERRED

Skattematrikkelen av 1647 har under Wolltztz ottingh (Voll åtting) ført opp hele 60 gårder. Siden den administrative grensa er endra etter 1647 hører kun 30 av disse under enheten Voll-herred. 11 av gårdene er ført under klassen fullgårder, mens 9 er registrert som halvgårder og 10 som ødegårder.

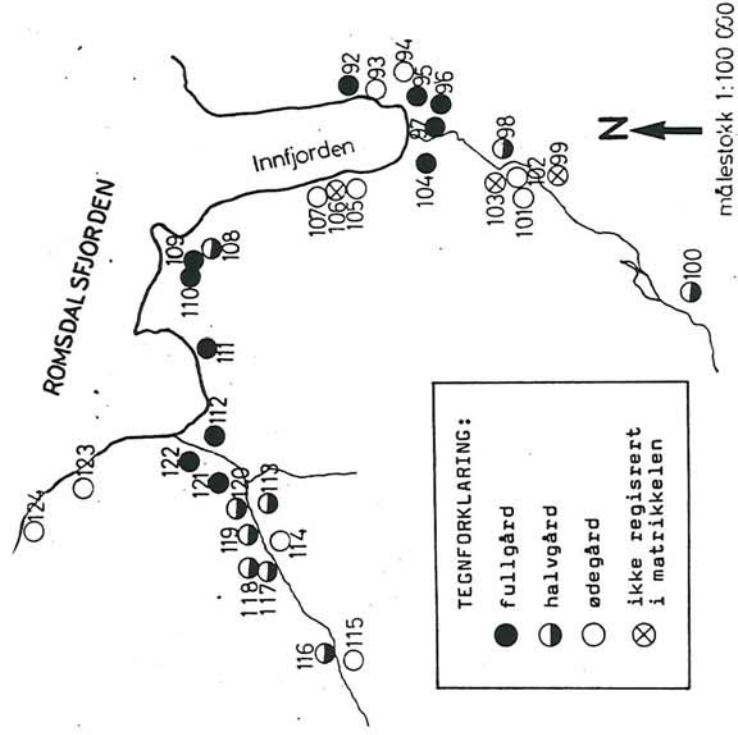

Fig. 12 Gårdsklassene i Voll-herred etter Skattematrikkelen av 1647

Gårdene Holte (gnr. 99), Hafellen (gnr. 103) og Lien (gnr. 106) er ikke registrert i denne matrikkelen. Holte lå øde etter som et steinras rundt 1610 tok bygningene og folket på denne gården. Hafellen lå under Øvrebø (gnr. 96) fram til 1800-åra. Lien er nevnt som halvødegård i skattematrikkelen for 1636 (SØVIK 1980), men den er ikke å finne i 1647. Engen (gnr. 101) er registrert under navnet Øye.

I 1647 var 20 av gårdene i Voll-herred leilendingsgods mens de resterende 10 var odelsgårder. Ikke alle odelsgårdeiere drev jorda si selv, dette førte til leilendinger på disse gårdene også.

I 1647 var det 18 selveiende bønder, mens det i alt var 71 gårdsbruk, m.a.o. en overvekt av leilending brukere. Tabell 3 s. 38 viser en overvekt av en- og tobruksgårder, mens det var få gårder med flere enn fire bruk i 1647.

Folketellinga i 1801 opererer med 27 gårder i Vollherred. Grunnen til dette er at gnr. 118 og 117 ble registrert som en gård. Det samme gjaldt for gnr. 109 og 110. Gårdene Holte (gnr. 99), Valved (gnr. 102), Hafellen (gnr. 103) og Stolstrand (gnr. 124) er ikke registrert i denne tellinga. Enten bodde det ikke folk på disse gårdene eller så ble folka her registrert under andre gårder. På Stolstrand har det ikke bodd folk siden begynnelsen av 1700-tallet. Hafellen fikk eget matrikelnummer i 1838, før den tid lå den under gnr. 96.

En tilvekst på 2 gårdsbruk fra 1647 til 1801 vitner om et meget fast brukssystem. Det samme gjør fordelinga av en- til fler-bruksgårder, her har ikke skjedd mange endringer fra 1647 til 1801.

Matrikkelen i 1838 mangler fortsatt 1 gård, gnr. 124, Stolstrand. Brukstallet har nå gått opp til 78, men det er fortsatt en- til tre-bruksgårder som dominerer. Antall gårder med et bruk har økt med 3 fra 1801 til 1838. Årsaken er de tre gårdene som ikke var registrert i 1801. Disse er nå registrert med et bruk hver. Gnr. 99 Holte, står oppført med 21 løpenummer i matrikkelen. Denne er imidlertid registret som en-bruksgård da det bodde kun en bruker her i 1838. De andre løpenumera ble drevet av bønder fra andre gårder i bygda. I følge OTERHOLM (1979) var det i 1835 ti leilendinger igjen i Vollherred. 20 år etter var leilendingstallet nede i tre.

Folketellinga i 1865 opererer fortsatt med 32 gårdsbruk. Her er det Sauset og Stolstrand som er slått sammen.

Tabell 3. Antall gårder etter ulik gårdsklasse i Vollherred.

GÅRDSKLASSE	ÅR						
	1647	1801	1838	1865	1886	1907	1985
Uten gårdsbruk	-	-	-	-	1	1	1
En-bruksgårder	9	7	10	10	9	9	2
To-bruksgårder	10	6	8	6	5	5	3
Tre-bruksgårder	7	8	8	7	8	4	3
Fire-bruksgårder	2	4	5	5	2	4	1
Fem-bruksgårder	1	-	-	1	5	5	1
Flere-bruksgårder	1	2	1	3	3	6	23
Antall gårder	30	27	32	32	33	33	33
Antall gårdsbruk	71	73	78	88	103	129	81 ^x

x = Antall bruk med produksjonstillegg.

- = opplysninger mangler.

Av tabell 3 ser en at gårddelinga først tok fart på slutten av 1800-tallet i Vollherred. Men noen ekstrem gårddeling har det ikke vært. Årsaken kan være liten økning i folketallet, utviklinga av husmannsvesenet, at folk var sysselsatt i andre næringer eller at hvert gårdsbruk hadde mange arbeidsfolk ansatt.

Skattematrikkelen av 1647 har registrert en husmann under Voll åtting: Knuud Andersen Settenies. Etter navnet å dømme hørte denne under gården Setnes som ligger utenfor Vollherred. En kan ikke med sikkerhet si at det ikke fantes husmenn i Vollherred på midten av 1600 åra, men at denne ordninga var lite utbredt den tid kan en slå fast ut fra skattematrikkelen.

Tabell 4. Antall husmenn og folketallet i Voll-herred.

	1769 ^X	1801	1835 ^X	1855 ^X	1865	1875 ^X	1891	1900 ^Y	1910 ^X
Husmenn med jord	-	17	42	59	65	62	47	-	19
Husmenn uten jord	-	15	-	-	10	-	8	-	-
Tot. antall personer	556	638	783	-	1048	-	1006	1014	556

X = fra OTERHOLM (1979)

Y = fra matrikkelen av 1907

- = opplysninger mangler.

Ei sterk økning av husmannsplasser fant sted på begynnelsen av 1800-tallet. Ved en sammenligning mellom antall nye gårdsbruk (tab. 3, 1801-1838), og antall nye husmannsplasser med jord (tab. 4, 1801-1835), blir resultatet fem ganger så mange nye husmannsplasser. I samme periode vokste folketallet med 145 personer. En stor del av denne folkeøkningen resulterte m.a.o. i nyetablering av husmannsplasser.

Husmannsvesenet nådde toppen i 1860-åra, det samme gjorde folketallet. En kraftig reduksjon av husmannsplassene kom ved århundredskiftet, samtidig som en fikk en økning av antall matrikulerte gårdsbruk. Det er nærliggende å tro at en del av disse nye gårdsbrukene opprinnelig var husmannsplasser.

Ved nærmere ettersyn ser en da også at antall nedlagte husmannsplasser stemmer godt overens med antall ny-matrikulerte gårdsbruk. Fra 1865 til 1886 fikk 15 gårdsbruk nytt matrikelnummer. Antall husmannsplasser minka med 18 fra år 1865 til år 1891. Rundt århundredskiftet (1891-1910) gikk antall husmannsplasser ned med 28 mens antall matrikulerte gårdsbruk gikk opp

med 26 (1886-1910). Det er å trekke for raske slutninger hvis man etter dette konkluderer med at alle ny-matrikulerte gårdsbruk i denne perioden opprinnelig har vært husmannsplasser. Men at noen husmenn gikk over til å bli selveiende bønder er sannsynlig.

Folketellingene gir i tillegg til folketallet opplysninger om næringstilknytting (tab. 5). Ei utvikling fra bondenæring til mer håndverk og industri kan virke inn på gårdedelingsprosessen ved at ikke alle er avhengig av gårdsbruket som levevei. Blant folk som drev med jordbruk er regna selveiende bønder, husmenn med jord, tjenestefolk og dagarbeidere. Husmødrene er ikke regna i denne gruppa, selv om disse nok tok sin del av gårdsarbeidet.

Tabell 5. Antall personer med hovedyrke innen ulike næringsgrener.

Næringsgren	1801	1865	1891	1910 ^x	1930 ^x	1950 ^x	1960 ^x
Jordbruk	250	307	271	220	216	166	129
Fiske	0	14	20	-	-	-	-
Håndverk, industri, anlegg.	3	18	66	84	124	217	229
Service, undervisning.	0	7	13	-	-	-	-

X = OTERHOLM (1979).

Y = her er ikke medregna tjenestefolk.

- = opplysninger mangler.

Ved sammenligning av tabell 4 og 5 ser en at samtidig med at husmannsvesenet blir avvikla går sysselsettinga tilbake i jordbruket og fram i næringer som håndverk og industri. Folketallet går tilbake i perioden 1865-1900 med vel 3%. Utvandringa til USA som starta i 1870-åra er en av årsakene til dette. M.a.o., nedgangen i antall sysselsate i jordbruket hadde sin årsak i nye næringer og utvandring.

Nye redskaper innen jordbruket krevde dessuten mindre arbeidskraft. Sysselsettinga innen jordbruket går tilbake samtidig med at en får den største økningen av matrikulerte gårdsbruk. Ei økning av sysselsettinga utenfor jordbruket fikk ikke den virkninga en umiddelbart skulle ha trodd, nemlig en lav gårddeling. Årsakene kan være flere. Overgangen fra husmannsplasser til selveide gårdsbruk kan som nevnt tidligere, være en av disse.

4. JORDSKIFTE

Under dette kapittel får de ulike jordskiftelovene en kort presentasjon spesielt med henblikk på reglene om utflytting.

Videre beskrives jordskiftet i Romsdal og mer spesielt i Voll-herred.

Fram til 1950 var utskiftning benevnelsen på det som i ettertid er kalt jordskifte. I oppgava blir disse to begrepene brukt om hverandre.

4.1. JORDSKIFTELOVENE

Gulatingsloven og Frostatingsloven hadde bestemmelser om oppløsning av sameie. Reglene finner vi igjen i ulike lover opp igjennom tidene. I Christian V norske lov finner vi lovregler om utskifting av odelsjord og deling av jord mellom leilendinger. Alle disse lovreglene førte til at jorda ble delt i teiger. En teigblanda eiendom ble enda mer innvikla etter deling da hver teig ble delt på nytt.

Lovregler som førte til deling av eiendommene og teigblanding hadde lang tradisjon i Norge. Regler som kunne hjelpe til å samle denne jorda fikk vi først i 1820-åra med den første jordskiftelova.

Utskiftingslova av 18. august 1821

Interessen for lova var størst på Sør- og Vestlandet, det kom derfor inn mange forslag til utskiftingsforordning fra disse landsdelene. Fra Romsdal amt sendte Synnerstvedt og Ophus inn hvert sitt forslag i 1815-16.

Utkastet til forordning kom alt i 1811. Her var forslag om husflytting til ny eiendom. Forutsetninga var at husflyttinga var gagnlig og at huseieren ønsket dette. Alle partene i jordskiftesaka kunne pålegges kostnader ved ei slik husflytting i form av penger, materiale eller arbeid. I utkastet hadde en også tenkt seg at Staten skulle yte et bidrag ved husflyttinga.

I loven av 1821 ble imidlertid ordninga slik at ingen kunne tvinges til å flytte husa sine i forbindelse med jordskifte. Husflytting kunne skje hvis vedkommende selv kosta flyttinga. Staten ga ikke tilskudd til dette.

Formålet med denne jordskiftelova var å frigjøre jordeiendom fra det bånd hopehavet la på framgangen i jordbruket. En fikk derfor anledning til å kreve teigdelt jord samla til en teig.

Det ble ikke oppretta noe statlig organ som skulle ta seg av jordskiftearbeidet. Lovens paragraf 7 omhandlet minnelig jordskifte som forutsatte enighet mellom partene og tinglysing av dokumentene. Alternativet var jordskifte utført av sorenskriveren og fire skjønnsmenn. Den minnelige ordninga ble mest brukt da denne var billigst.

For å få fortgang i jordskifte ble det trua med økt landsskatt for de som ikke innen 8 år hadde hatt jordskifte på sine eiendommer. Var naturforholda på eiendommene slik at jordskifte vanskelig kunne settes i verk, kunne de fritas fra dette. Det samme gjaldt der et jordskifte ikke kunne gjennomføres uten husflytting.

Trusselen om økt landsskatt fikk aldri direkte virkning, da fristen stadig ble forlenga og landsskatten i mellomtida ble oppheva. Men trusselen førte til en rekke proforma jordskifter med merking av eksisterende grenser uten å samle noen av teigene. Hovedinteressa ved disse jordskiftene var å unngå mulkt. I 1845 falt 8-års fristen bort.

Jordskiftelova av 1821 hadde flere mangler. Den største mangelen var at det ikke fantes et eget organ med sakkyndige folk til å ta seg av jordskiftearbeidet. Likevel, lova var et skritt framover i forsøket på å oppheve jordfelleskapet i Norge.

Utskiftingslova av 12. oktober 1857 (satt i kraft 1.1.1859)

En egen etat, "udskiftningstvæsenet", ble opprettet ved denne loven. "Udskiftningstvæsenet" lå under amtmannen og "indredepartementet". En fast stab skulle heretter ta seg

av de jordskiftesakene som ble krevd. Det var som før anledning til minnelig jordskifte. Men ved at Staten overtok en del av jordskiftetekostnadene var det ikke lenger disse som skremte jordeierne fra å få til offentlig jordskifte.

Vilkåret for å fremme jordskifte var teigblanding eller sameie mellom bruk i jord eller skog. Husflytting var ikke lenger et hinder for å kunne fremme jordskifte. Loven ga påbud om flytting av hus der det var påkrevd for et tjenelig skifte. Formålet med husflyttinga skulle være å få "... en væsentlig bedre samlen af Eiendelene." (GRENDAL m.fl. 1959).

En kunne også gå inn med tvangsflytting av hus for å oppnå en bedre samling av de enkeltes teiger. Ved uenighet om husflyttinga var regelen at han med mest og best oppdyrka jord nært tunet, slapp flytting. Var det ingen forskjell på jordarealene fikk eieren av de beste husa sitte igjen i tunet. Før en kunne pålegge utflytting måtte en egna tomt til byggegrunn med adgang til vatn være utlagt.

Kostnadene ved husflyttinga skulle fastsettes av utskiftningsmennene til et fast pengebeløp. Her var satt maksimumsbeløp etter loddeierenes skatteskyld. Kom kostnadene over dette beløpet kunne ikke loddeierne pålegges utflytting under tvang.

Maksimumsgrensa som ble satt var:

Skyld i daler:	Maks. beløp i spesiedaler:
0 - 1/8	8
over 1/8 - 1/4	15
" 1/4 - 1/2	25
" 1/2 - 1	40
" 1 - 1 1/2	55
" 1 1/2 - 2	70
" 2 - 3	85

Videre 15 spesiedaler i tillegg for hver skylddaler (GRENDAL m.fl. 1959, s. 187).

Husflyttingskostnadene skulle som de andre jordskiftekostnadene fordeles mellom loddeierne etter skylda eller nytten. Ble husmennene berørt av jordskiftet var det loddeiernes plikt å betale disse kostnadene.

Partene kunne få dekke en del av husflyttingskostnadene ved å sende en begrunna søknad til Staten. Som før nevnt har jeg gått gjennom endel av arkivet angående utflyttingsbidragene. Jeg kom fram til at bidrag ble gitt i de sakene der maksimumsbeløpet ble overskredet. Utflyttingsbidraget tilsvarte da det overskredne beløp. Andre skriftlige kilder jeg har gjennomgått kan hverken bekrefte eller avkrefte at utflyttingsbidraga ble fastsatt på denne måten.

De første åra etter 1857 ble det bevilga kr 3000,- pr. år i utflyttingsbidrag. Bevilgningene økte til kr 12 000,- pr. år fra 1863, og har siden steget flere ganger (JUKVAM 1917).

Lova av 1857 krevde kartlegging og bonitering av arealene som var med i jordskiftet. En ankeinstans skulle ta seg av klager i skjønnsmessige saker.

Lovendringer

Etter hvert viste det seg at arbeidet med å oppheve jordfelleskapet var adskillig mer komplisert og arbeidskrevende enn først antatt. For å få gjennomført flere saker trengtes en raskere behandling. Loven ble derfor forenkla i 1860, 1863 og 1866. Forenklinga gikk vesentlig ut på mildere krav til kartfesting. Dessuten måtte loddeierne etter hvert betale mer av kostnadene. I 1863 fikk en forkorta ankefristen til overjordskifte fra 6 til 3 måneder.

Utskiftingslova av 13. mars 1882 (satt i kraft 1.1.1883)

Denne lova førte med seg ei utviding av jordskifteverkets kompetanse. Gjennomsyn ved klage over tekniske feil ble innført.

Formålet med husflyttinga ble nå å få "...en hensiktsmessig og fyldegjørende udskiftning." (GRENDAHL m.fl. 1959).

Den tidligere målsetting å få samla eiendommene er ikke lenger den eneste forutsetning for å foreta husflytting. Heretter skal en se på den totale skifteplanen, og hvilke krav denne stiller til husflytting for å få den beste løsninga.

Maksimumsbeløpene for flyttekostnadene ble endra til følgende satser:

Skyld inntil 25 øre	inntil 50 øre	1 Mark	2 "	3 "	4 "	5 "	Kr. 300 med tillegg av kr 30,- for hver mark.	maks.beløp	kr.
" over 25 "	" inntil 50 øre	" 1 Mark	" 2 "	" 3 "	" 4 "	" 5 "	Kr. 300 med tillegg av kr 30,- for hver mark.	"	25,-
" "	" "	" "	" "	" "	" "	" "		"	50,-
" "	" "	" 1 Mark	" 2 "	" 3 "	" 4 "	" 5 "		"	100,-
" "	" "	" "	" "	" "	" "	" "		"	150,-
" "	" "	" "	" "	" "	" "	" "		"	200,-
" "	" "	" "	" "	" "	" "	" "		"	250,-
" "	" "	" "	" "	" "	" "	" "		"	300,-

(GRENDAHL m.fl. 1959, s. 213.)

Lovendringer

1882-lova ble endra en rekke ganger. Den viktigste endringa i sammenheng med husflytting kom i 1921. Heretter skulle maksimumssatsene for loddeiernes bidrag ved husflytting bestemmes av Stortinget og ikke lenger stå i selve loven.

De to yngste jordskiftelovene

I jordskiftelovene av 1950 og 1979 er lovgrunnlaget for å påby utflytting stort sett uendra. Offentlig tilskudd kan gis etter søknad. I dag er det svært sjelden en støtter på utflyttingssaker.

4.2. JORDSKIFTE I ROMSDAL

Teigblanding, sameie og sambruk ble regna for den største hindringa for framgangen i jordbruket på begynnelsen av 1800-tallet. Fra Romsdals amt kom følgende uttalelse i forbindelse med utkastet til utskiftningsforordning i 1811:

"Ukyndighet og ulyst til Landbruget som Lyst og Hang til Fiskerie ey har tilladt at kunne udryddes. Frygt for at den som forlanger Utskiftningen eene skal bære Udgivterne. - Lyst til at blive ved Forfædrenes Brugs Maade og Mistroe til alt Nyt." Gjengitt i JUKVAM (1917).

Rundt 1850 lå 89,6% av jordeiendommene i Møre og Romsdal i sameie. For å få fortgang i endringa av eiendomsstrukturen vedtok "Romsdals amts Landshusholdningsselskap" i 1851 å sette opp en premie på 50 Spd. til de som fikk istand utskifting godkjent av selskapet (SOLLI 1931).

I følge JUKVAM (1917) ble det i perioden 1859-1915 avslutta 1875 jordskiftesaker i Romsdal. Hele 12 191 loddeiere var med i disse sakene, dvs. et middel mellom 6 og 7 loddeiere i hver enkelt sak. I samme perioden ble det utskifta 492 da innmark, dette utgjør 63,6% av de samla innmarksareal i Romsdal. Av de samla utmarksareal på 3234 da ble 35,9% utskifta i denne perioden.

Om jordskifter etter 1821-lova opplyser BORGEDAL (1959) at det i årene 1830-35 ble tinglyst 176 jordskifter i Romsdals amt. I perioden 1850-55 var tallet gått ned til 2.

4.3. JORDSKIFTE VOLL-HERRED

For å forstå virkningen av et jordskifte må en først være klar over eiendomssituasjonen før skiftet. I Voll-herred var det i de fleste tilfeller klare grenser mellom innmarka til hver enkelt gård. Innmarka var inngjerda mot nabogårdene og utmarka. Noe gjerder mellom brukene innen gården fantes ikke.

SÆBØ (1964) forteller om høstbeite i Voll-herred:

"Så snart folk hadde hausta åkrana sine, tok dei krøtera heim frå utmarka og let dei gå på innmarka. For eit hundre år sia var det ikkje vanleg å tjore kyrne her, og sia innmarka på dei fleste gårdsbruka låg i så mange stykke at ingen kunne tenkje på å gjerde omkring dei, fekk hestar, kyr, sauer og geiter gå lause kvar dei ville."

Ei utbredt teigblanding kan vi lese ut av denne beretninga. Utmarka lå stort sett i sameie innen hver gård inntil en ved minnelig jordskifte fikk delt skogen i teiger. Sameie av utmarka mellom flere gårder forekom også.

Minnelige jordskifter i Voll-herred

Når det i oppgava er snakk om minnelig jordskifte, menes jordskifte etter lova av 1821. En del byttebrev er tinglyst før den tid. Disse er ikke undersøkt nærmere da erfaringa med gotisk skrift er liten og tydinga av disse ville ha tatt uforholdsmessig lang tid.

I Voll-herred er det registrert minnelig jordskifte på vel 2/3 av alle gårdene. Av de 23 minnelige jordskiftene er i alt 18 stk. tinglyst. Opplysninger om de jordskifter

som ikke er tinglyst er henta fra SØVIK (1980). Hvorvidt han forteller om alle minnelige jordskifter som ikke er tinglyst er usikkert. Tallene for disse jordskiftene kan derfor være for lave.

Grunnbøkene for hvert enkelt bruk gir opplysninger om alle minnelige jordskifter som er tinglyst. Dette bør være pålitelige tall med mindre det er gjort feil ved tinglysinga.

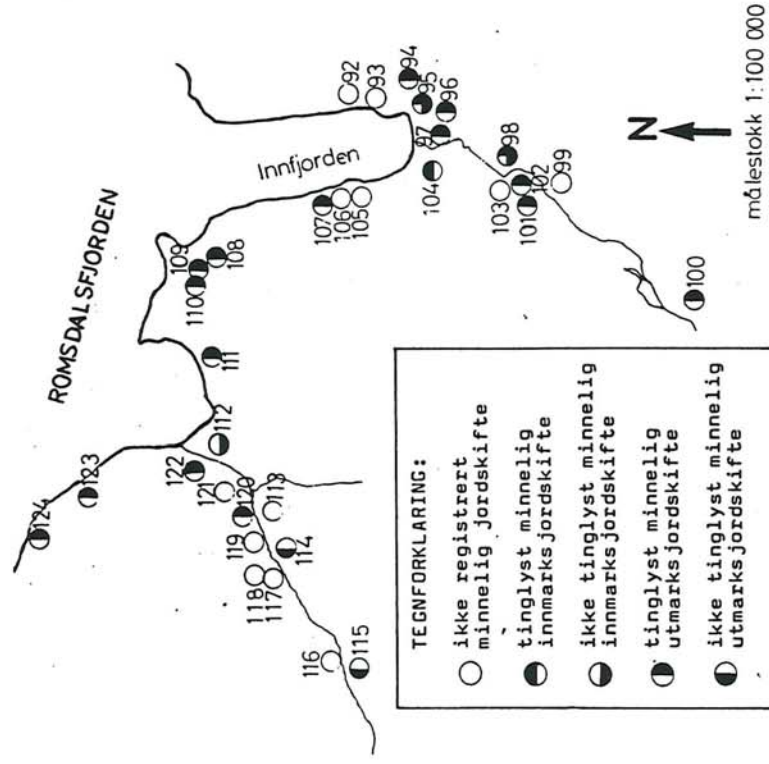

Fig. 13 Gårder i Voll-herred med ulike typer minnelige jordskifter.

Minnelig jordskifte er holdt på 21 gårder. For å se om jordskifteloven av 1821 har hatt innvirkning på antall minnelige jordskifter er det aktuelt å se i hvilket tidsrom disse ble holdt.

Tabell 6. Antall minnelige jordskifter i Voll-herred mellom 1821 og 1900, inndelt i typer jordskifte og tidsperioder.

TIDSPERIODE	TYPER MINNELIG JORDSKIFTE						TOT.ANT.
	TINGLYSTE		IKKE TINGLYSTE		TOT.ANT.		
	INNMARK	UTMARK	INNMARK	UTMARK			
Ukjent årstall	-	3	-	-	-	3	
1821-29	-	-	-	-	-	0	
1830-39	-	2	2	-	-	4	
1840-45	1	11	-	1	-	13	
1846-49	-	-	-	-	-	0	
1850-59	-	-	1	-	-	1	
1860-69	-	1	-	-	-	0	
1870-1900	-	-	-	1	-	1	
SUM	1	17	3	2	-	23	

8-årsfristen for å holde jordskifte ble som før nevnt under kap. 4.1, oppheva i 1845. Av tabellen ser en at det har vært få minnelige jordskifter etter dette årstallet. Rett før fristen gikk ut har vi den største puljen med slike jordskifter.

En skulle trodd at en i den første perioden fra 1820 til 1829 fikk mange jordskifter for å unngå mulkt. Vedtaket i 1827 om utsettelse av 8-års fristen fram til 1835 kom for sent til å få innvirkning på antall jordskifter i den første perioden. Grunnen til den tilsynelatende labre interessen kan ha vært mangel på fagfolk til å utføre jordskifte, eller at bøndene ikke var villig til å bøye seg for påbudet fra styringsmaktene så lenge de ikke så noen fordel i dette.

I 1831 ble det første minnelige jordskiftet holdt i Voll-herred etter jordskifteloven av 1821. Dette var et innmarksjordskifte som ikke ble tinglyst. Ti år etter ble utmarksjordskiftet over samme gården tinglyst. Siden 1821-

loven krevde tinglysning av de minnelige jordskiftene, er det nærliggende å tro at innmarksjordskifte på denne gården ikke ble satt igang av redsel for å få mulkt. Her var det nok behovet som fikk brukerne til å sette igang.

Storparten av de minnelige jordskifter i Voll-herred er tinglyste utmarksjordskifter. En grunn til dette kan være at det var forholdsvis enkelt å dele sameie i utmarka i teiger etter skylda. Å få samla innmarka i færre og større teiger kunne bli både vanskelig og arbeidskrevende uten fagkyndig hjelp.

Hele 3/4 av de tinglyste utmarksjordskiftene ble holdt i perioden hvor en hadde trussel om ekstra skatttelegging. Dette kan tyde på at de ble satt igang for å slippe unna mulkta. Ved disse jordskiftene fikk flere gårder delt utmarkssameie opp i mange teiger. Om noen av disse minnelige utmarksjordskiftene kun var proforma skifter har jeg ingen opplysninger om.

De fire innmarksjordskiftene som ble holdt i minnelighet, samla teigene på de enkelte gårdene til en viss grad. Opplysninger om husflytting i den forbindelse er ikke funnet. Disse fire gårdene har hatt offentlig innmarksjordskifte i ettertid. Jordskiftekartene viser i tre av tilfellene hus som er plassert i klynger. Noen større utflytting fra tuna har derfor ikke skjedd i disse tilfellene.

For den fjerde gården lå de to bruka i hvert sitt tun når det offentlige jordskiftet kom, vel 20 år etter det minnelige. Tegn tyder på at disse bruka tidligere lå i et felles tun (se kap. 5.3), men når denne flyttinga har funnet sted er usikkert.

Offentlige jordskifter

Av de 33 gårdene i Voll-herred har det vært offentlig jordskifte på hele 26 stykker. Det er kun en-bruksgårder som har holdt seg unna et slikt skifte. 20 gårder har hatt innmarksjordskifte, og på alle disse gårdene ble det flytta et eller flere hus i den forbindelse.

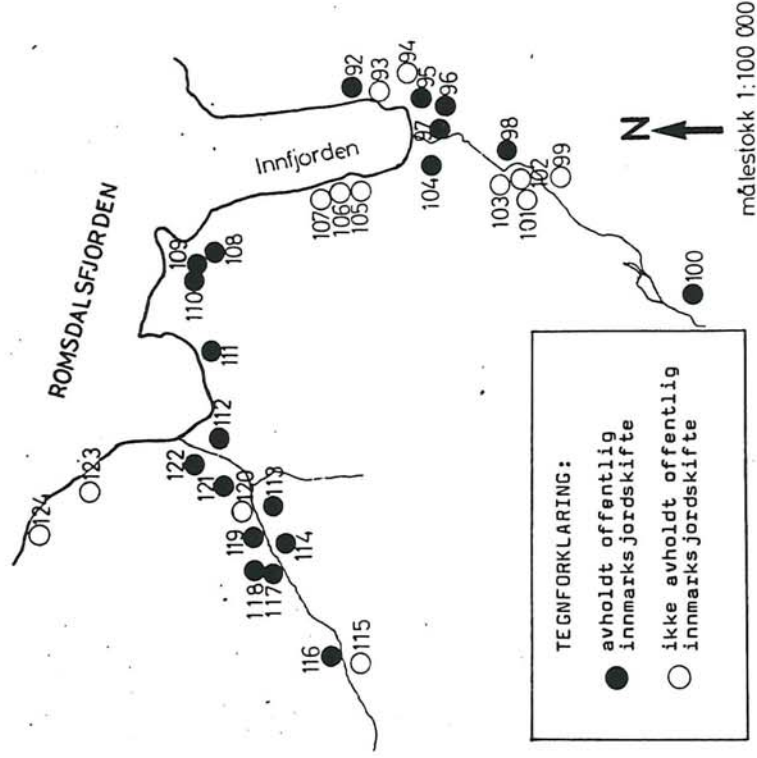

Fig. 14 Gårder i Voll-herred hvor det har vært offentlig innmarksjordskifte.

Det første offentlige jordskiftet i Voll-herred starta allerede i 1859. Dette var et jordskifte over både innmark og utmark på Venås (gnr. 116). Fra før er gården ikke registrert med minnelig jordskifte. Det ser ut til å ha vært et stort behov for sakkynndige folk til å ta seg av innmarksjordskiftene i Voll-herred. I de ti første årene etter at 1857-lova trådte i kraft ble det satt igang offentlig innmarksjordskifte på hele 8

gårder. Dette omfattet i alt 29 bruk. I samme periode starta utmarksjordskifte på 4 gårder, 3 av disse hadde samtidig jordskifte på innmarka.

1880-årene var den neste store perioden for offentlige jordskifter. 27 bruk under 7 gårder var med på innmarksjordskifter denne perioden. Det siste offentlige innmarksjordskiftet i Voll-herred ble avslutta i 1911.

Av de 13 gårdene hvor det ikke har vært innmarksjordskifte er i alt 9 ført opp som en-bruksgårder i matrikkelen av 1907. En er to-bruksgård mens en gård har tre driftsenheter og en har fem. En av gårdene er registrert med to bruk i 1907 men denne har ikke hatt bosetting siden begynnelsen på 1700-tallet. Det ser ut som om behovet for innmarksjordskifte stort sett var dekket rundt 1910.

Rundt 1910 ble det fart i utskiftinga av utmarka. I perioden 1910-1940 fikk 11 gårder skifta sin utmark. I 1960-åra pågikk hele 9 slike skifter. I dag er det 2 gårder som får sin utmark skifta. Vedlegg 2 viser i hvilke tidsrom de enkelte jordskiftene er holdt.

5. PRESENTASJON AV DE GÅRDENE I VOLL-HERRED HVOR
DET HAR VÆRT OFFENTLIG INNMARKSJORDSKIFTE.

I kapitlet ser jeg på hver enkelt gård i Voll-herred hvor det er holdt offentlig innmarksjordskifte. Under hver gård gis opplysninger om gårddelinga, antall husmenn og bønder, tunforholdene før og etter jordskifte, utflytting med kostnader. I den grad kildene gir informasjon om nybygg/gjenoppbygging blir dette nevnt under de enkelte gårdene.

Opplysninger til dette kapitlet er henta fra matriklene, folketellingene, jordskifterettsbøkene, jordskiftekartene, ØK., Kulturminneregistreringene, Bygdeboka for Voll bind I og II og ved personlige meddelelser.

5.1. FORKLARING TIL TEKST OG FIGURER

Forkortinger:

ØK. = økonomisk kartverk (fotografert 1971)
 gnr. = gardsnummer
 bnr. = bruksnummer
 Spd. = spesiedaler
 Skill. = skilling

Fra 1816 var spesiedaler betalingsmiddelet i Norge.
 1 spesiedaler = 5 ort = 120 skilling.
 Den 16. oktober 1875 gikk vi over til kronesystemet.
 1 spesiedaler = 4 kroner = 400 øre.

Tunforholdene på de enkelte gårdene er delvis presentert ved hjelp av tegninger. For å vise tunforholda i dag er ØK. brukt som grunnlag. Jordskiftekartene er avtegna for å vise tunforholdene før jordskifte.

Forklaring til tegningene:

- våningshus
  - kårhus
  - stabbur
  - ildhus
  - driftsbygning
  - smie
  - funksjonen ikke registrert
  - skissert plassering av hus bygd etter ØK. fotografering.
- -- tegn for eiendomsgrenser, brukt der det er vanskelig å skille husa på et bruk fra husa på nabobruket.
- ? - usikkert om husbetegnelsen er riktig.
- 97/1 - gnr./bnr.; 97 angir gårdsnummeret.
 1 angir bruksnummeret.

Ord henta fra rettsbøkene er skrevet med fet skrift der disse dukker opp i teksten.

5.2. GNR. 92 - GRIDSET

Gridset ligger på østsida av fjorden i brattlendt terreng.

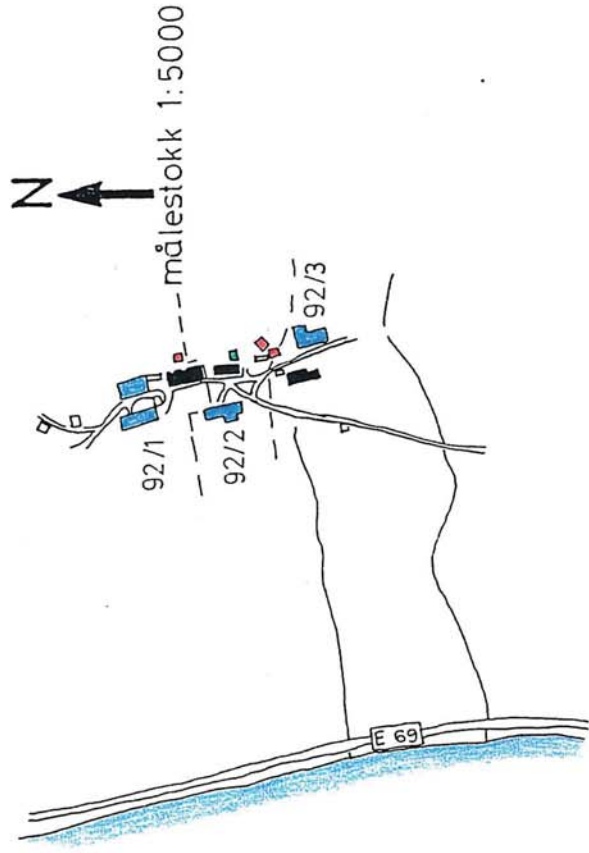

Fig. 15 Tunsituasjonen på Gridset i dag.

Gården var regna for fullgård i skattematrikkelen fra 1647. Her var det 3 leilendinger i den tid. Det var tre bruk fram til 1928, da ble et småbruk og ei boligtomt fraskilt. I dag er gården registrert med 20 bruksnummer hvorav tre er gårdsbruk. En av brukerne leier bort jorda.

I folketellinga fra 1801 er det i tillegg til tre bønder registrert en husmann med jord. Det bodde da i alt 28 personer på Gridset. Folketallet hadde økt til 38 personer i 1865. To husmenn uten jord drev da fiske. Ellers var situasjonen som i 1801.

Innmarksjordskifte ble avslutta 11. april 1863. Av de tre loddeierne ble bnr. 2 pålagt flytting av ladebygning til en kostnad av 55 Spd. Forretninga ble imidlertid anka i sin helhet av bnr. 1. Overutskiftinga avslutta 28. oktober 1883 forandra noen grenser med det resultat at ladebygning på bnr. 2 fikk stå. Annen husflytting ble heller ikke pålagt. Han som i dag driver bnr. 2 mener kårstua på dette bruket ble flytta i forbindelse med jordskiftet.

Det har skjedd forandringer i tunet etter jordskiftekartet ble tatt opp. Alle tre brukene fikk ny våning i 1880 - 90 åra. En rekke småhus er flytta og andre er revet. Men hovedtrekkene ved tunet er som før og tunet kan plasseres i gruppen rekketun.

Overutskiftinga nevner to husmenn. Disse ble ikke berørt av jordskiftet.

5.3. GNR. 95 - VIK

Gården ligger ned til fjorden, og skråner østover mot utmarka. Alle brukene på østsida av Innfjordselva hadde naust på Vik. Her fikk de dampskipskai og første butikken i bygda.

Skattematrikkelen fra 1647 klassifiserer Vik som fullgård. Gården var odelsgods men brukerne ser ut til å ha vært leilendinger. Fra 1647 og fram til 1908 har det vært to bruk på gården.

Et småbruk ble utskilt i 1908. I dag er kun et gårdsbruk i drift. Mye av jorda har gått med til boligtomter. Nå er det registrert 63 bruksnummer på denne gården.

Folketellinga fra 1801 forteller om to bønder på Vik, en husmann med jord og en husmann uten jord. Det var i alt 19 personer her den tid. Folketallet hadde økt til 35 personer i 1865. Antall husmenn med jord hadde økt til 3, mens det var 2 husmenn uten jord. De to siste drev henholdsvis som smed og som fisker/dagarbeider.

I 1842 ble utskifting av skogen tinglyst. Et minnelig jordskifte over innmarka i 1850-åra er nevnt av SØVIK (1980), men er ikke registrert i grunnboka.

SØVIK (1980) forteller at de to brukene opprinnelig lå ved samme tun. Under innmarksjordskifte i 1880 - 82 lå de to brukene i hvert sitt tun.

Et råk fra tunet til bnr. 2 og ut i utmarka er tegna inn på jordskiftekartet. Noe lignende finnes ikke fra bnr. 1. Dette kan tyde på at et opprinnelig tun lå ved bnr. 2.

Av jordskiftekartet ser det ut som om gården hadde samme antall husmenn som i 1865. De tre med jord bodde øverst i lia mot utmarka mens de to uten jord hadde hus nede ved sjøen. Ved underutskiftinga fikk den ene husmannen valget mellom å flytte og følge bruket, eller å bli plassmann under det andre bruket. Han valgte å flytte.

Flyttekostnadene ble taksert til:

- a) Stuebygningen for 60 kroner.
- b) Ladebygningen for 40 kroner.

Disse kostnadene skulle deles likt mellom de to loddeierne. Det ble ikke forandra på husflyttinga ved overutskiftet.

5.4. GNR. 96 - ØVREBØ

Gården ligger fritt til i østhellinga med god utsikt over fjorden og dalen.

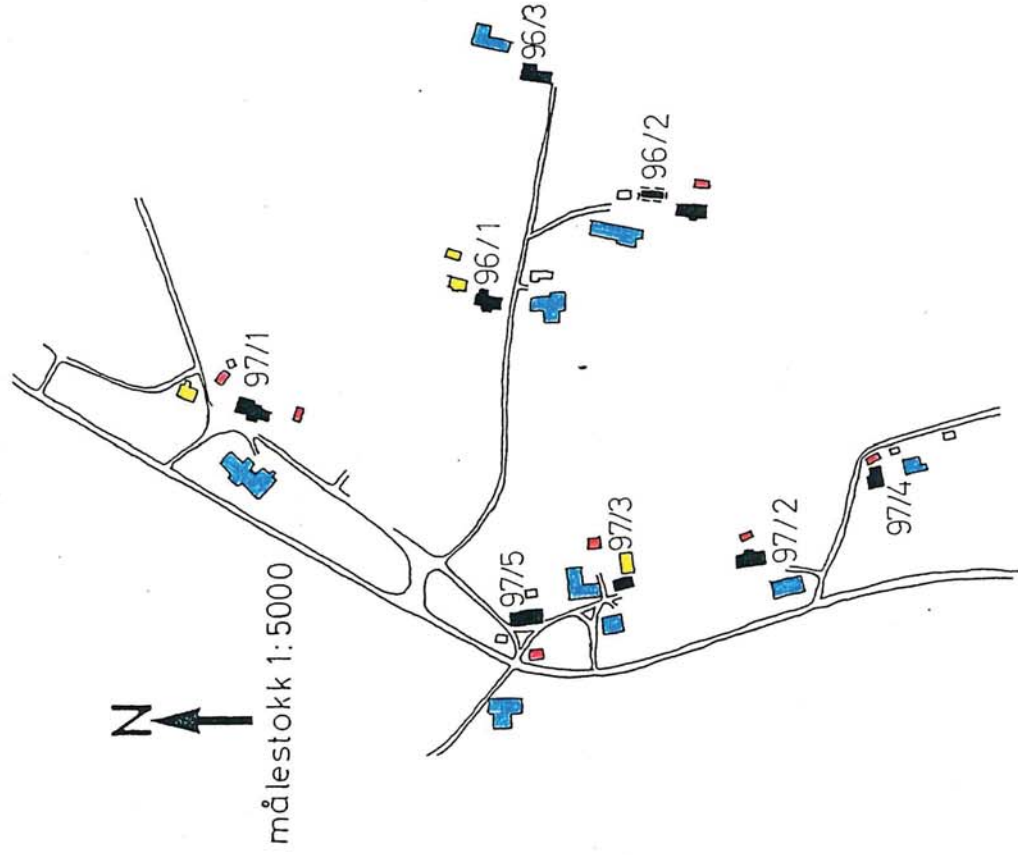

Fig. 17 Tunsituasjonen på Øvrebø og Nedrebø i Innfjorden i dag.

Øvrebø er klassifisert som fullgård i 1647. Gården hadde da tre leilendingsbrukere. Matrikkelen i 1838 og 1886 viser fortsatt 3 bruk på denne gården. Et småbruk ble utskilt fra bnr. 2 i 1898. Etter 1959 er det utskilt 3 tomter.

Folketellinga fra 1801 nevner tre bønder. Det bodde 21 personer på gården i den tid. I 1865 hadde gården fått en husmann med jord, denne drev i tillegg som "handelskarl". Folketallet hadde gått opp til 26 personer.

Nyttårsaften 1728 var det stor-brann på Øvrebø. Alle hus brant ned til grunnen, og både løvsøre og redskap gikk tapt. (OTERHOLM, 1968). Et branntilfelle i 1856 er nevnt av samme forfatter, men omfanget av dette er ikke kjent.

Utskiftinga av skogen ble tinglyst i 1842.

Offentlig jordskifte ble holdt over innmarka til gårdene Øvrebø og Nedrebø samtidig. Underutskiftinga ble avslutta 26. april 1885. Av de tre loddeierne fra Øvrebø ble bnr. 2 pålagt utflytting. Flyttekostnadene ble taksert slik;

1 gammel Vaaning	kr 128,-
1 Ildstue af Sten	" 90,-
1 Stabur	" 44,-
1 ny Lade med Stenfjøs	" 330,-
1 Vedskur af Sten	" 30,-
1 Smedje	" 20,-
	<u>kr 642,-</u>

Alle tre brukerne anka. Ankegrunnene var bl.a. boniteringa, utflyttingsbidraget og grenselinjene.

Bnr. 2 hadde bygd ny driftsbygning utenom gamletunet før jordskiftet. Ved overutskiftinga fikk denne stå, likeså smia. Husflyttingstakstene ble for øvrig redusert i forhold til underutskiftinga:

Stuebygning med ildhus	kr 130,-
Stabur	" 40,-
Vedskur	" 25,-
	<u>kr 245,-</u>

Våningshuset på bnr. 2 ble delvis flytta til nåværende sted i 1890. Antagelig ble mye av de gamle materialene brukt da våningshuset ble gjenreist på den nye tomte. Stabburet på dette bruket er fra slutten av 1700 tallet. Dette ble påbygd i høgda etter flyttinga.

En husmann under bnr. 1 er nevnt i overutskiftinga. Denne ble flytta til bnr. 1's hovedteig for en sum av 105 kr.

Hos Jon Bø, dagens eier av gnr. 97 bnr. 8, henger et maleri av H. Hatlen som viser tuna på Øvrebø og Nedrebø før utskiftinga. Hatlen mala dette i 1932 etter minnet til Lars Bø. Dette maleriet kombinert med kunnskapene til J. Bø har vært til stor hjelp ved identifikasjon av de enkelte hus på jordskiftekartet.

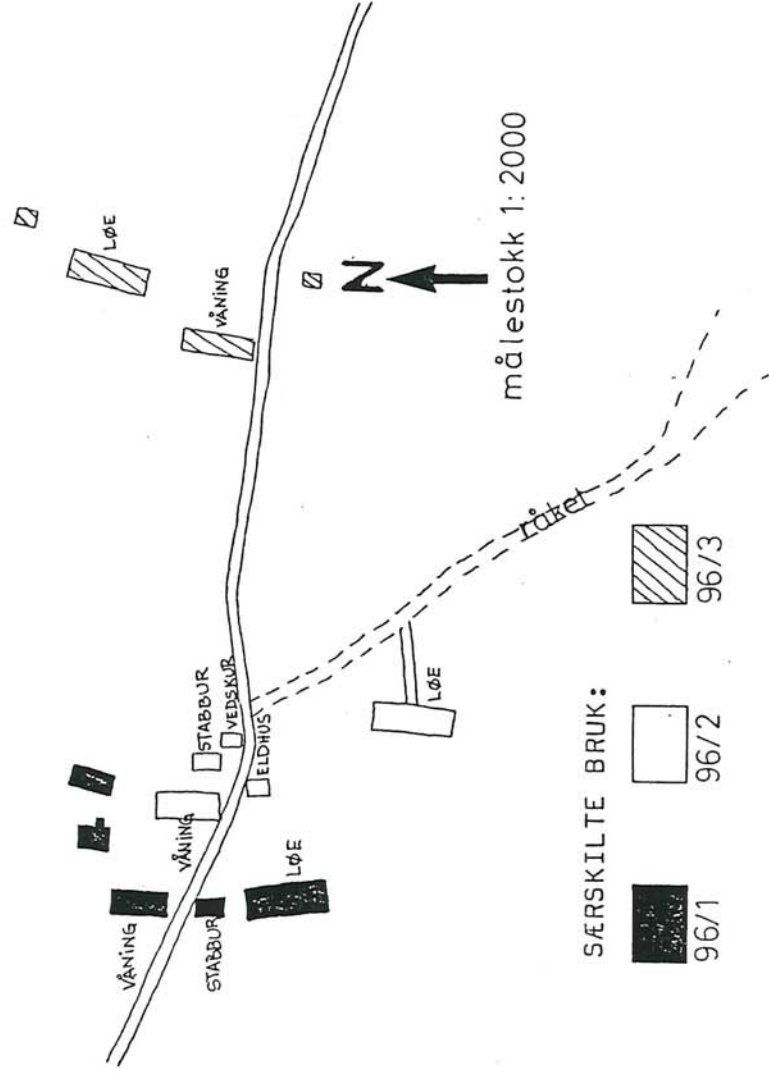

Fig. 18 Tunsituasjonen på Øvrebø i Innfjorden etter jordskiftekartet.

Bnr. 1's våning og driftsbygning har samme plassering på ØK. og jordskiftekartet. Det samme gjelder for driftsbygningen på bnr. 2 og bnr. 3's våning og driftsbygning. Den siste bygningen er for øvrig revet etter at ØK. ble fotografert i 1971.

5.5. GNR. 97 - NEDREBØ

Nedrebø har vært samlingsplassen i bygda. Her ble posten delt ut, tinghuset lå her og den første skolen i bygda ble bygd i dette tunet.

Skattematrikkelen fra 1647 oppgir fem leilendingsbrukere på Nedrebø. Gården er betegna som fullgård. I matrikkelen fra 1838 er brukertallet nede i fire, men er gått opp til fem igjen i 1886. Matrikkelen fra 1907 nevner ti skylddelte bruk. I dag er det 24 bruksnummer på denne gården.

Folketellinga i 1801 har registrert fire bønder, to husmenn med jord og to husmenn uten jord. Antall personer var da 37. Folketallet hadde økt til 67 i 1865, og nå var det seks bønder og en husmann med jord. En snekker og en lærer bodde også her.

Jeg vil sette et spørsmålstejn ved antall bønder i 1865-tellinga. Ved jordskifte som starta i august 1883 var det bare fem loddeiere fra Nedrebø, bnr.1-5. En av disse, bnr. 4, ble skilt ut fra bnr. 3 et par måneder før jordskiftet starta. Det er derfor stor sannsynlighet for at det var kun fire bønder i 1865 også. Bnr. 6 kom til ved deling av bnr. 5 i 1894.

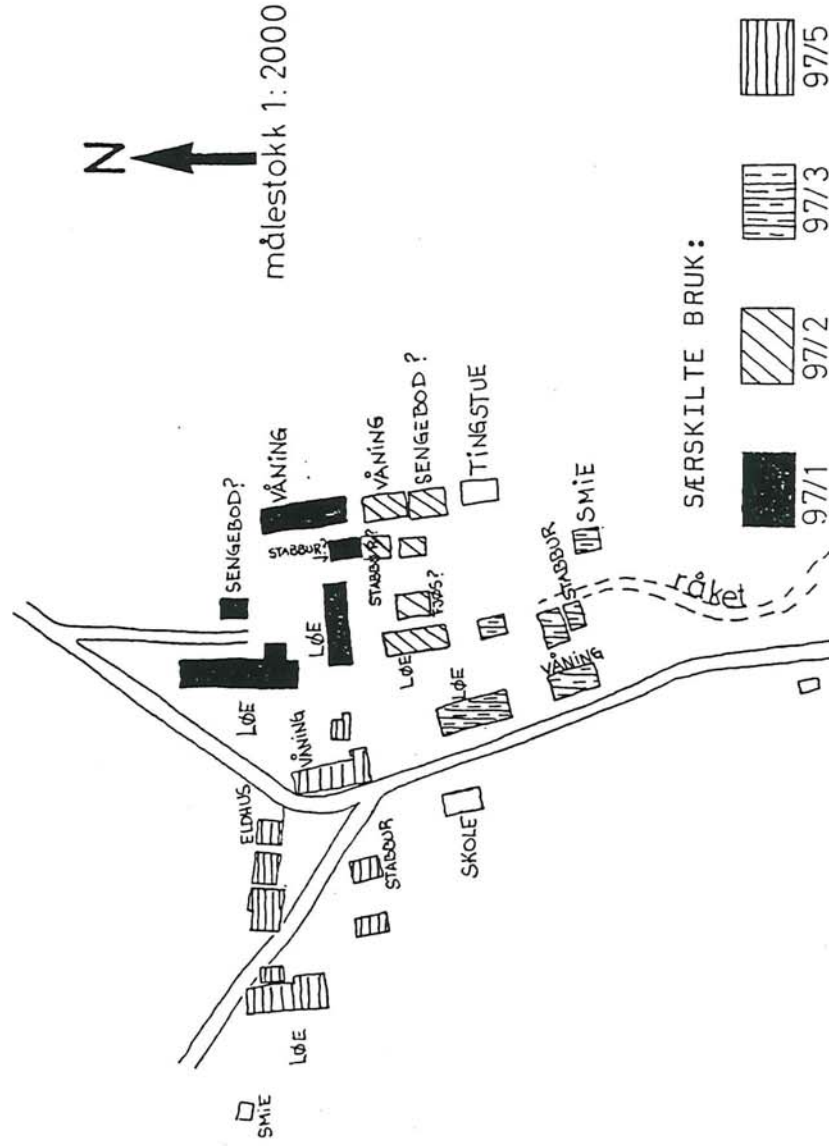

Fig. 19 Tunsituasjonen på Nedrebø i Innfjorden etter jordskiftekartet.

Innmarksjordskiftet skulle forandre på det gamle tunet hvor de fire eldste bruka lå i ei klynge. Hvem som skulle flytte ble diskutert fram og tilbake i underutskiftinga, med den følge at bnr. 2 måtte flytte alle hus.

Flyttekostnadene ble taksert til:

	underutskiftinga	overutskiftinga
1 gl. Vaaning	kr 120,-	kr 115,-
1 Seergebod (sengebod)	" 57,-	" 40,-
1 Stenfjøs	" 100,-	" 80,-
1 Ladebygning	" 164,-	" 130,-
1 Grisehus	" 2,- 443,-	" 2,- 367,-

Våningshuset ble påbygd ved flyttinga i 1888-89. Stabburet ble også flytta selv om det ikke ble taksert. Det fortelles at stabburet ble flytta slik det sto, på slede om vinteren. Et kårhus hørte til bruket i gamletunet, dette ble solgt.

Ved overutskiftinga ble det bestemt at enda en loddeier skulle flyttes ut. Bnr. 1's flyttekostnad ble taksert til:

Stuebygningen	Kr 419,-
Fjøsbygningen	" 200,-
Ladebygningen	" 78,50
Staldladen	" 90,50
Staburet	" 40,-
Sengeboden	" 35,-
	<u>kr 863,-</u>

Våningshuset ble flytta og satt opp igjen i sin helhet. Det er mulig det ble lagt et par omfar til med tømmer for å få større høyde under taket i andre etasje. Stabburet ble flytta i 1890. Driftsbygningene ble sammenbygd da de ble satt opp igjen i det nye tunet.

Tingstua ble revet i 1885. Materialene fra denne ble brukt da bnr. 3 bygde ny våning samme år. Ved sammenligning av jordskiftekartet fra 1884 med ØK. ser det ut for at driftsbygningene og våningshusene på bnr. 3 og 5 står på sine opprinnelige plasser. Det samme gjelder ildhuset på bnr. 5 og driftsbygninga på bnr. 4.

I utdraget fra rettsboka er det ikke nevnt noe motvilje mot utflyttinga. Under diskusjonen om hvem som burde flytte står følgende:

"Det bemærkes at Ole Eriksen ældre (97/1) yttrede, at han heller vilde flytte end sidde igjen med sine huse, naar han skulde miste sin Storager og Stykket ved Raaket."

Husmenn er ikke nevnt i utskiftingsdokumentene for denne gården. Bnr. 4 som ble utskilt rett før jordskiftet, satte husene sine på tuftene til en husmannsplass. Våningshuset ble flytta hit i 1880 fra gamletunet.

Ut fra jordskiftekartet kan det tyde på at det var en husmannsplass under bnr. 3, ca. 180 m sør-vest for stortunet. Her var samme eier både før og etter utskiftinga, og det kan være grunnen til at denne plassen ikke ble nevnt i dokumentene.

5.6. GNR. 98 - GJERDE

Gården ligger oppe i dalen, vel 2 km fra fjorden.

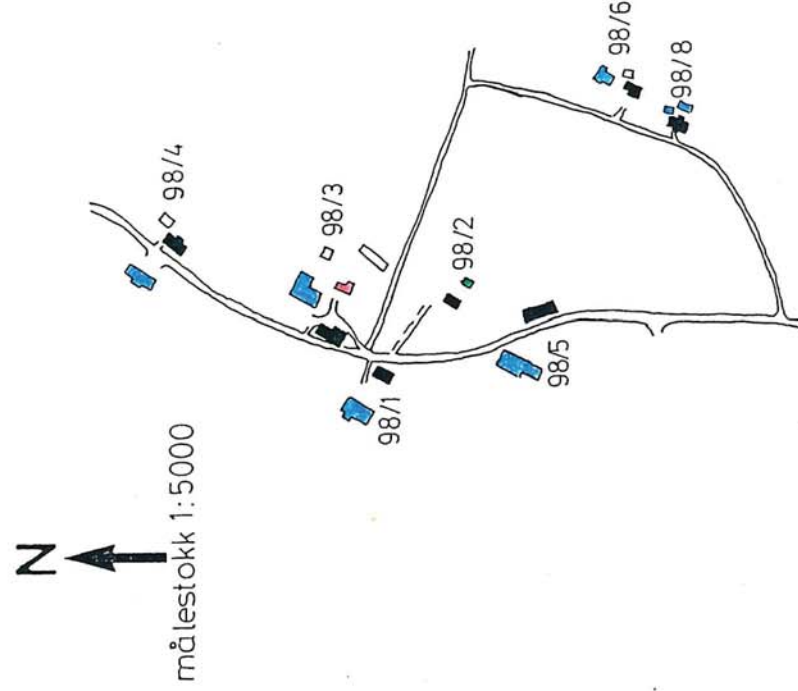

Fig. 20 Tunsituasjonen på Gjerde i dag.

Gjerde ble betegnet som halvgård og hadde tre brukere i 1647. Det var odell på gården. To av brukerne eide jorda selv mens den tredje var leilending.

Matrikkelen fra 1838 nevner fire bruk og i 1886 var tallet oppe i fem. Bnr. 2 ble fraskilt fra bnr. 1 i 1875. I dag hører de under samme eier igjen. I 1913 ble det sjette bruket fraskilt, dette var opprinnelig en husmannsplass. Bnr. 8 var en husmannsplass som ble kjøpt ved ekspropriasjon i 1933. I dag er det 11 bruksnummer på denne gården.

Folketellinga fra 1801 forteller om 3 bønder, men ingen husmenn. Det bodde 21 personer på gården dengang og en av dem drev som skredder. Folketallet hadde økt til 28 personer i 1865. Her er registrert to selveiende bønder og to husmenn med jord.

Da innmarksjordskifte ble krevd i 1896 var det fem loddeiere på gården. I 1831 ble det holdt et minnelig

jordskifte som samla innmarksteigene. Dette er ikke registrert i grunnboka. Derimot er et skogskifte året etter tinglyst.

Bnr. 1-5 var med ved det offentlige jordskiftet som ble avslutta 1. november 1900. Da jordskiftekartet ble tatt opp lå de fire eldste brukene samla i et klyngetun. Bnr. 4 lå knappt 100 m nord for dette tunet. De to husmennene hadde hus nær utmarka.

Utskiftingsretten bestemte at bnr. 1 og bnr. 5 skulle flytte sine hus. Kostnadene for bnr. 1 ble taksert til totalt kr 518,-. For bnr.5, beløp taksten seg på kr 410,-. Det er ikke spesifisert hvilke hus som måtte flyttes ved takseringa. Dette ble imidlertid gjort ved utregning av erstatning for de hus som ble stående på annenmanns grunn inntil de ble flytta.

Her ser en at bnr. 1 måtte flytte våningshuset, stabburet, stallen og låven. Bnr. 5 ble pålagt å flytte våningshuset, stabburet, låven og ei tørkestue.

Våningshuset på bnr. 1 ble flytta i sin helhet i 1901. Likeså våningshuset på bnr. 5. Låven på det siste bruket er bygd på 1800-tallet en gang. Denne er gjennoppbygd på det nye tunet etter jordskiftet.

Ved sammenligning med ØK. ser en at våningshuset og muligens eldhuset på bnr. 2 står på samme tuftene som da jordskiftekartet ble konstruert. Det samme gjelder våningshusene på bnr. 3 og 4.

Et meieri skal ha vært satt opp på dugnad en gang mellom 1875 og 1899. Dette ble revet i 1918. Meieriet var felleseie og skulle ha stått på dagens eiendom tilhørende bnr. 1. Å lokalisere dette huset på jordskiftekartet har jeg ikke greid.

I utskiftningsdokumentene er ikke husmenn nevnt, men på kartet ser det ut for å være to husmannsplasser ved utmarksgrensa sør-øst for gamletunet. Disse er i dag skilt ut som bnr. 6 og bnr. 8.

Dette jordskiftet ble ikke anka.

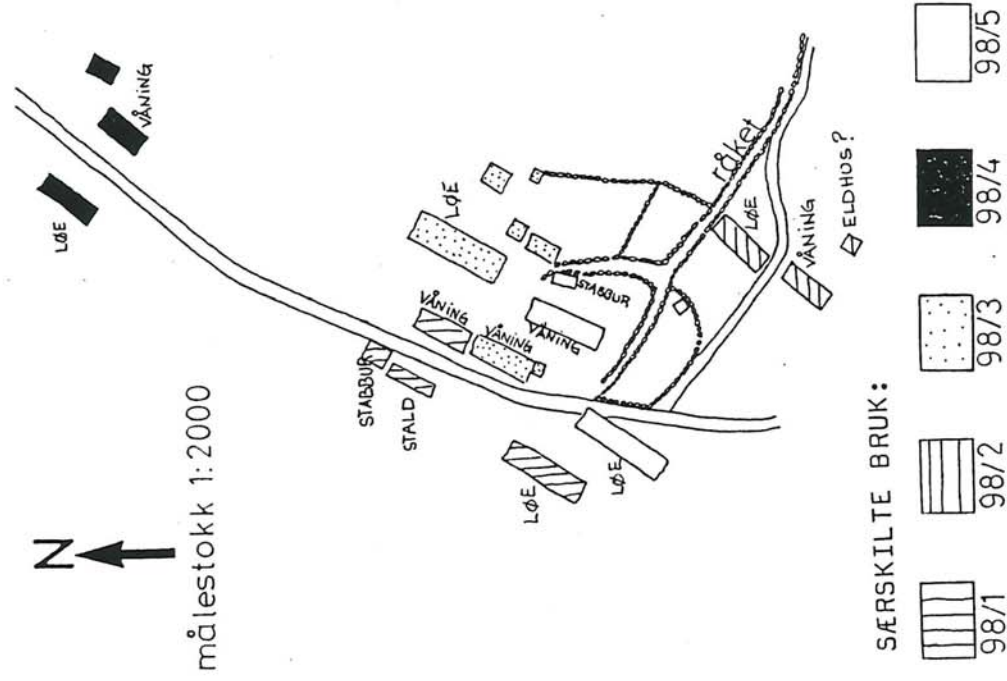

Fig. 21 Tunsituasjonen på Gjerde etter jordskiftekartet.

5.7. GNR. 100 - BERILD

Vel 8 km fra fjorden, i enden av dalen, ligger Berild oppe på ei flate.

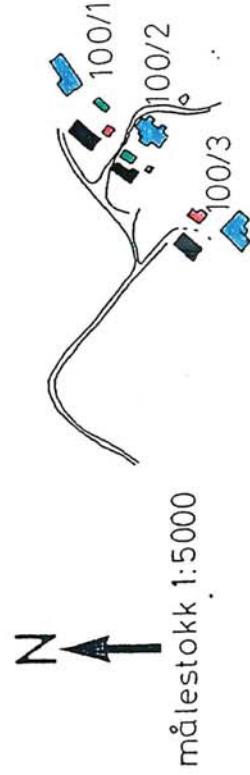

Fig. 22 Tunsituasjonen på Berild i dag.

Gården ble regna som halvgård ved skattematrikuleringa i 1647. De tre brukerne eide hver sin part av odelsjorda. Matriklene i 1838 og 1886 nevner fire bruk. I 1895 ble størstedelen av bnr. 4 solgt på deling til de tre andre.

Ei registrering på 7 bruk i 1907 kommer av at den tilkjøpte jorda ikke ble sammenføyd med hovedbrukene. Det var derfor kun tre bønder i 1907 også. Et småbruk ble utskilt i 1928, dette var opprinnelig en husmannsplass. Bruket er ikke lenger i drift. Gården består i dag av 22 bnr., de fleste av disse er hyttetomter.

I 1801 var det 29 personer på Berild. Her var fire selveiende bønder men ingen husmenn. Hele fire soldater var registrert på gården, i tillegg kom en skredder. Folketallet hadde gått opp til 49 i 1865-tellinga. I tillegg til de fire bøndene var det nå kommet fire husmenn med jord. På husmannsplassene bodde det dessuten en "skytter"(jeger) og to dagarbeidere.

A. Brinchmann, rektor i Molde, ferierte på Berild sommeren 1867 (BERG 1982). Han laga ei tegning av tunet på Berild (fig. 23) og tok opp en fortegnelse over personene som bodde der. Denne fortegnelsen forteller at det da bodde fire bønder og fire husmenn på Berild. To av husmennene hørte under bnr. 4, en under bnr. 3 og den siste under bnr. 2. (ROMSDALSMUSEET, b).

Disse bodde i tunet:

- Just Justsen eier av bnr. 1.
- Johannes Olsen eier av bnr. 2.
- Peter Eriksen eier av bnr. 3.
- Jon Andersen eier av bnr. 4, (husene ble flyttet til gnr. 104 bnr. 2 i 1895.)

Brinchmann har tegna en liten firkant mellom Johannes's stabbur og Jon Andersens stuebygning. Denne har fått benevninga grov, ei dialektform for bekk. Julie Hovde forteller om en oppmurt firkant i grova, denne er på samme plass som Brinchmann tegna den. Her var trapper ned til vannet og noen flate steiner hvor de banka klærne. Alle brukerne hadde rett til å vaske klær her.

Grova er nevnt som vannledningsgrøft i jordskifterettsboka:

"Den gamle Vandledningsgrøft og Vandtaget i Tunet bibeholdes som det nu er, saalænge nogen ønsker det."

Vannet gikk for øvrig gjennom østre enden av bnr. 2's våningshus. Her var eldhuset bygd sammen med våningen.

Da jordskiftekartet ble tatt opp i 1898 var det tre loddeiere på Berild. Tunet var forandra fra Brinchmanns tegning. Noen hus var borte og nye var kommet til. Bnr. 4 hadde solgt jorda og flytta sine hus.

Ved å sammenligne husplasseringa og målene på de enkelte hus kan det se ut som at Just Justsens stuebygning og stabbur er de samme både i 1867 og i 1898. Lik størrelse og plassering har også Johannes Olsens våning og driftsbygning de to aktuelle årene. Peter Eriksens stuebygning har endra litt på formen, men lengden og plasseringa er den samme, det samme gjelder for stab buret hans.

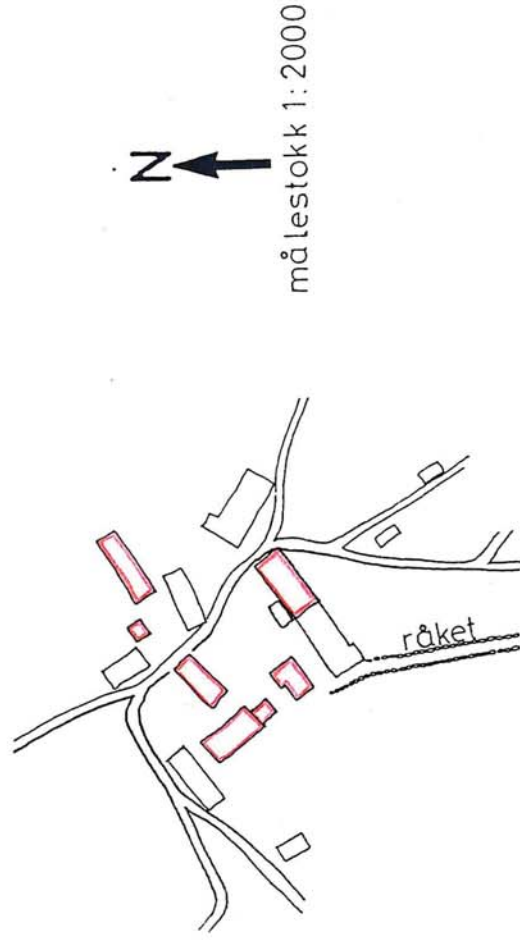

Fig. 24 Tunet på Berild, tegna etter utskiftingskart fra 1898. Hus som også er på tegninga fra 1867.

Jordskifteretten takserte samtlige hus i tunet før de bestemte hvem som måtte flytte ut. I rettsboka finner en den samlede kostnad for hvert enkelt bruk uten spesifisering av de enkelte bygninger.

"Utskiftereetten fandt at mindst en af Lodeierne maatte flytte ud, men ingen af dem var villig hertil" (sitat rettsboka).

Eieren av bnr. 3 endra imidlertid mening og hans hus ble flytta. Bnr. 1 måtte også flytte fra tunet, mens bnr. 2 slapp med å flytte en husmannsplass og ei utmarksløe.

Saka ble avslutta 24. oktober 1900 men ble anka. Boniteringa, skifteplanene og hustakstene var blant ankegrunnene. Ved overutskiftets slutt 1. oktober 1902 var kun små endringer gjort. Flyttetakstene fikk følgende endringer:

	<u>underut- skiftinga</u>	<u>overut- skiftinga</u>
Just Justsens		
Huse (Bnr. 1)	kr 320,-	kr 335,-
Peder Eriksens	"	"
Huse (Bnr. 3)	530,-	545,-
Ole Pedersens	"	"
Skovlade (Bnr. 2)	10,-	10,-
Husmand		
B. Andersens	" 10,-	" 10,-
Sommerfjøs	<u>" 870,-</u>	<u>" 900,-</u>

Ved sammenligning av ØK. og jordskiftekartet ser det ut for at både våning og driftsbygning på bnr. 2 har samme plassering i dag som før jordskiftet. Det samme gjelder våningshuset til bnr. 1.

Sammenligner en flyttekostnadene for bnr. 1 og bnr. 3 ser en at flyttekostnadene er adskillig lavere for bnr. 1. Årsaken kan være at bnr. 1 har færre hus enn bnr. 3, eller at han slapp full utflytting. Ut ifra den siste teorien er det sannsynlig at våningshuset fikk stå på samme plassen.

5.8. GNR. 104 - SKJELBOSTAD

Gården ligger på vestsida av innfjordselva og strekker seg fra fjorden knappe 2 km sørover i dalen.

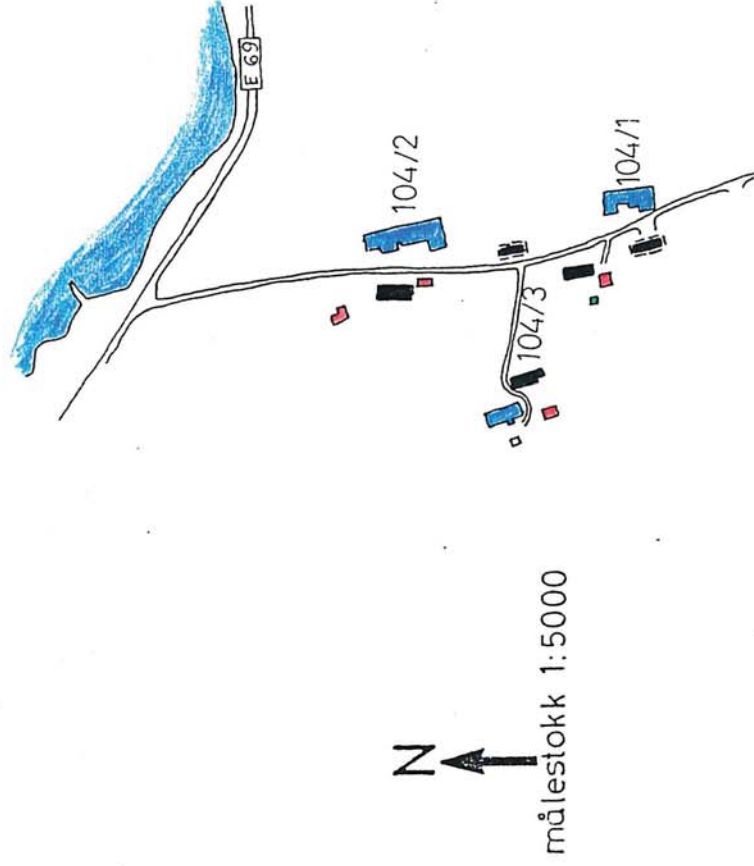

Fig. 25 Tunsituasjonen på Skjelbostad i dag.

Skjelbostad hadde tre leilendingsbrukere og ble regna som fullgård i 1647. Antall brukere var fire ved matrikuleringa i 1838, 1886 og 1907. Først i 1911 ble det femte bruket fraskilt, her lå tuftene av en gammel husmannsplass. Enda en husmannsplass ble selvstendig bruk, dette etter ekspropriasjon i 1928. I dag er det 21 bruksnummer på Skjelbostad. Fire gårdsbruk er i drift.

Her bodde 25 personer i 1801. Tre av disse ble registrert som selveiende bønder, mens to gikk under benevnelsen husmenn med jord.

I 1865 var det fire bønder på gården, fem husmenn med jord og to husmenn uten jord. De to sistnevnte drev henholdsvis som skredder og som dagarbeider. Fire andre ble også registrert som dagarbeidere ved denne tellinga. I tillegg var det en skomaker og enda en skredder.

Et minnelig jordskifte ble holdt over innmarka til Skjelbostad i 1840. Dette ble tinglyst.

Offentlig jordskifte starta opp med fire loddeiere i 1869. Da bnr. 4, det yngste gårdsbruket lå samla i en teig i utkanten av gården ble denne regna som nabo og det endte opp med tre loddeiere.

En strandsitter og fem husmenn er nevnt i rettsboka. Disse ble ikke berørte ved utskiftinga.

Noe snakk om husflytting var det ikke i underutskiftinga, selv om husene var samla i ei klynge. Bnr. 2 som fikk utlagt sin eiendom i fire teiger anka over "delingsplanen". Etter overutskiftet endte han opp med tre teiger, men måtte i tillegg flytte samtlige hus. Dette var etter eget ønske.

Flyttekostnadene ble taksert til:

a) Hovedbygningen	34,00 Spd.
b) Fjøs og ladebygningen	44,60 "
c) Staburet	7,00 "
d) Kaaerstuen	8,00 "
e) Maskinhuset	1,00 "
f) Smidjen	6,60 "
	<hr/>
	101,20 Spd.

Disse skulle flyttes innen 30. april 1874. Dagens våning, løe og det ene staburet ble flytta hit i 1895 fra bnr. 4 på Berild. Det andre staburet kom fra Sørensen i 1880. Det er derfor ingen av de husa en finner på bruket i dag som stammer fra det gamle tunet.

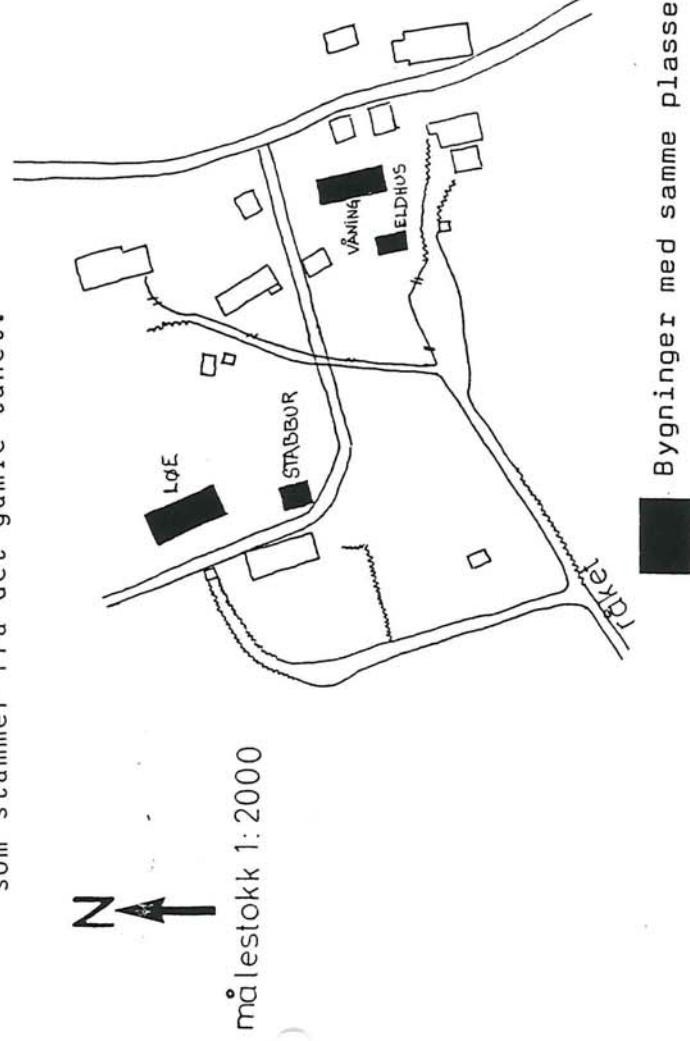

Fig. 26 Tunsituasjonen på Skjelbostad etter jordskiftekartet.

Våningen og eldhuset på bnr. 2 har samme plassering på jordskiftekartet og ØK. Det samme gjelder for driftsbygningen og stab buret på bnr. 3. Hovedhuset på det siste bruket ble flytta og ombygd i forbindelse med jordskiftet.

5.9. GNR. 108 - SØVIK

Søvik heller nord-øst ned mot Hovdebukta i Romsdalsfjorden.

Gården er registrert som halvgård i 1647 og hadde den gang to leilendingsbrukere. To bruk har det vært fram til 1911. I dag er det 18 registrerte bnr. på gården.

Folketellinga i 1801 har registrert 13 personer på gården. Tallet hadde gått opp til 17 i 1865. Husmenn er ikke registrert ved de to tellingene og heller ikke nevnt i jordskiftedokumentene.

I 1841 ble det holdt et skogskifte mellom gårdene Søvik, Oterholm og Sæth. Dette ble tinglyst.

Jordskiftet over innmarka varte fra 1908 til 1911. Selv om det var kun to loddeiere på gården var jorda delt i over 30 teiger. To kårfolk ble regna som bruksberettigede ved dette jordskiftet. Den ene av dem måtte flytte sin kaarlade i forbindelse med jordskiftet. Bnr. 2 ble også pålagt flytting av to sommerfjøs. Kostnadene ved den siste flyttinga ble taksert til kr 80,-.

Vesentlige forandringer er ikke skjedd i tunet etter jordskiftet. De to bruka har hvert sitt tun men disse ligger nært opp til hverandre.

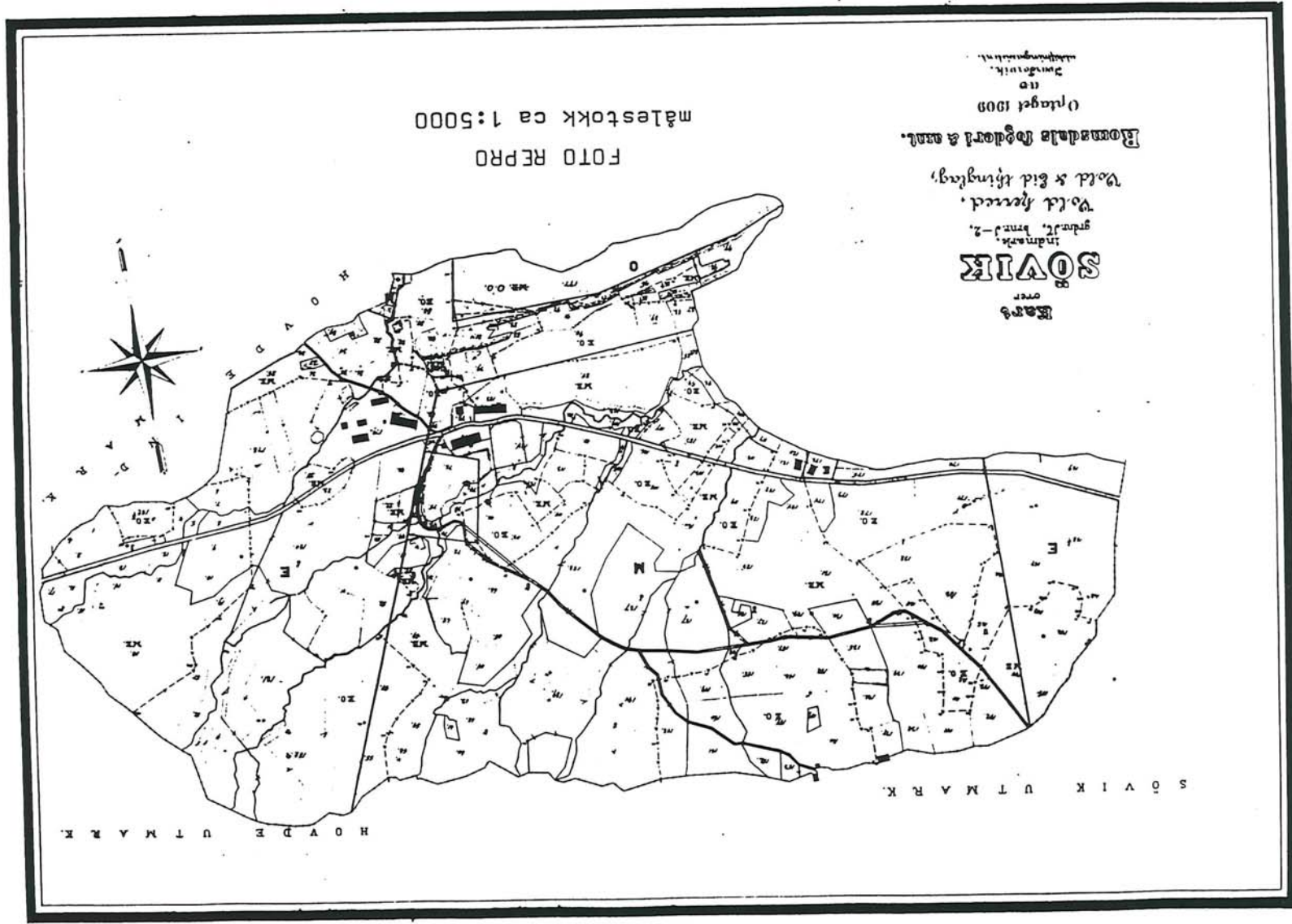

Fig. 27 Jordskiftekart over Søvik.

5.10. GNR. 109 - HOVDE-NEDRE

På nord og vestsiden av hovdebukta ligger gården Hovde-
nedre i et slakt skrånede terreng.

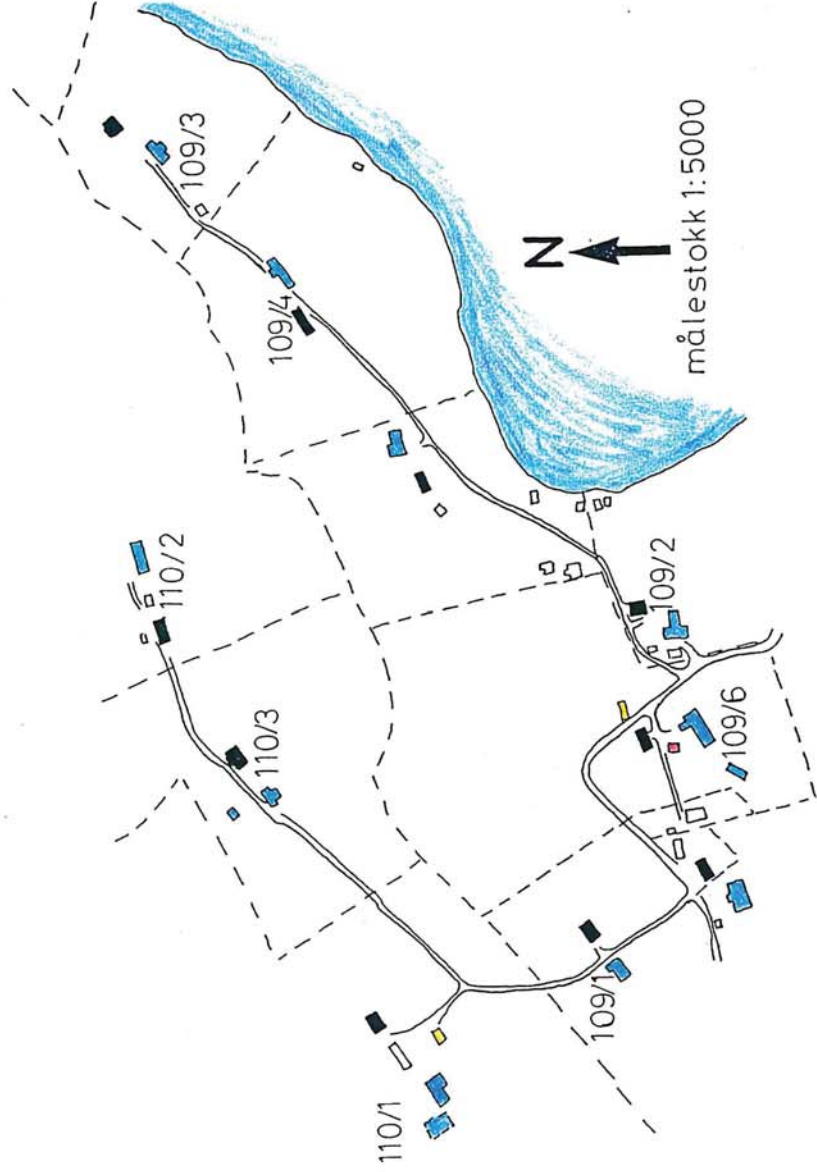

Fig. 28. Tunsituasjonen på Hovde-nedre og Hovde-øvre i dag

Gården ble regnet som fullgård i 1647, og hadde da 3
leilendingsbrukere.

Tre bruk er registrert i 1838-matrikkelen også, men i
1886 hadde tallet gått opp til sju.

Bnr. 1 gikk ut fra bnr. 2 i 1840, og bnr. 3 i 1851.
Bnr. 5 ble fradelt i 1863, og bnr. 7 i 1884.

Folketellinga i 1801 har slått sammen Hovde-øvre og-
nedre. Tilsammen bodde det 50 personer på disse to
gårdene den tid. Hos de seks selveiende bøndene var det
to husmenn. 1865-tellinga skiller mellom de to gårdene.

På Hovde-nedre bodde det nå 48 personer. Seks av disse er registrert som selveiende bønder og tre som husmenn med jord. Fem fiskere bodde også her.

Her var det 5 loddeiere.

Hos de seks selveiende bøndene var det to husmenn. 1865-tellinga skiller mellom de to gårdene.

Jordskiftet over Hovde-nedre innmark ble holdt i årene 1861 - 1863 med følgende loddeiere:

	Bnr.	1	Anders	Olsen	littera	"	a
	"	4	Peder	Torstensen	"	"	b
	"	2	Ole	Ellingsen	"	"	c
	"	6	Just	Olsen	"	"	d
	"	3	Ole	Mortensen	"	"	e

Under bnr. 4 bodde to husmenn med jord. Disse viste fram byggeseddell fra 1839 og 1840. Rettsboka nevner i tillegg en plass under bnr. 6, denne var bygsla fra 1843.

De tre eldste bruka på gårdene, bnr. 2, bnr. 4, og bnr. 6 hadde sine hus samlet i et fellestun da jordskiftekartet ble tegna. Brukene som ble fraskilt i 1840 og 1851 hadde bygd sine hus utenfor gamle-tunet. På disse brukene var det 2 og 3 hus.

Jordskifteretten fant at enten bnr. 2 eller bnr. 4 måtte flytte ut fra gamle-tunet.

Peder Torstensen (bnr. 4) hadde intet derimot, hvorimod Ole Ellingsen (bnr.2) protesterte mod utflytting" (sitat fra jordskifterettsboka).

Resultatet ble da at bnr. 4 måtte flytte sine hus nordover mot bnr. 3. En svært spesifisert flyttetakst er skrevet ned i rettsboka, og er som følger:

Besigtelse og vurdering over de bygninger som skal utflyttes paa Hovde, lodden litr. b. Peder Thorstensen tilhørende:

a) Hovedbygning 41 aar gammel tildeels af tømmer og steen inddelt i ildhuus, gang, stue og kammer med en liden kjælder under, alt uden loft. Bygningen som er uden bordklædning, er 24 alen lang, 9 1/2 alen bred og 3 3/4 høi til raften, taxeredes til 100 spd.

b) en ladebygning af reiseværk med fjøse og hestestald under af tømmer 13 (?) 1/2 alen, bredde 9 3/4 al. og høide 6 3/4 alen. Taxtsummen blev 50 spd.

c) en gl. ladebygning af reiseværk med 20 alens længde, 8 3/4 alens bredde og 6 alens høide, blev taxeret til 20 spd.

- d) en liden saufjøs af tømmer med længde, 8 3/4 alen, bredde 6 alen og høide 2 1/2 alen, blev taxeret til 10 spd.
- e) et stabur af tømmer med bordklædning paa 2de sider forsynet med loft over, er 10 3/4 al. langt, 6 3/4 alen bredt og 5 1/2 høit, blev taxeret til 100 spd.
- f) en kaarstue med fordør, stue med loft over og kjælder under samt en liden sval. Huset der er 12 1/2 alen langt, 6 1/4 alen bredt og 5 1/4 alen høit til raftn taxeredes til 30 spd.
 .....Tilsammen 310 spd.

I dag står det kun to hus på bnr. 4. Den eldste delen av våningshuset stammer fra gamletunet. Den resterende delen ble bygd straks etter jordskiftet. Hele huset har nå to etasjer.

Driftsbygningen ble også flyttet i forbindelse med jordskiftet, denne fikk et nytt tilbygg i 1977.

Våningshuset til bnr. 6 ble bygd i 1857, det var knapt fire år gammelt da jordskiftet startet. Huset står på samme plass i dag.

Husmennene slapp å flytte ved dette jordskiftet. Plassene er siden nedlagt uten å bli utskilt som egne bruk.

5.11. GNR. 110 - HOVDE-ØVRE

I sørhellinga under Hovedkollen har gården Hovde-øvre sin beliggenhet. Den blir betraktet som fullgård i 1647 og hadde da to leilendingsbrukere. Brukstallet var tre ved matrikuleringa i 1838 og 1886. I 1898 ble det fjerde bruket utskilt fra bnr. 3, disse er i dag på samme eierhånd igjen. Det samme gjelder for bnr. 5 som ble utskilt fra bnr. 2 i 1927. Som selvstendig bruk står i dag bnr. 6 utskilt i 1933. Dette var opprinnelig et husmannsbruk.

Folketellinga i 1801 hadde slått sammen de to gårdene Hovde-øvre og-nedre. Tallene fra denne tellinga står under gnr. 109 Hovde-nedre.

I 1865 var det 36 personer på Hovde-øvre: tre selveieende bønder, fire husmenn med jord, to fiskere, ei sypike og tre menn som drev med handel.

De tre loddeierne ved jordskiftets start i 1867 var:

Bnr.	1	Ole	Torstensen	littera	a
"	2	Ole	Roesen	"	b
"	3	Torsten	Torstensen	"	c

Husene på gården lå samlet på ei rekke. Husmannshusene lå for seg selv. Opplysninger fra kulturminneregistreringa tyder på at tunet tidligere lå i ei klynge. Våningshuset på bnr. 1 ble flyttet i 1780 "...fra en klynge på 3 gardar." (sitat kulturminneregistreringa). Samme huset ble senere flyttet i forbindelse med jordskiftet i 1868. Det foreligger ingen dokument fra den angivelige skiftinga i 1780.

Jordskifteretten vedtok at bnr. 1 skulle flytte alle sine hus. Kostnaden ved dette ble taksert til 106 spd. Våningshuset ble som nevnt flyttet. Dette ble muligens påbygd i forbindelse med flyttinga. I dag blir huset brukt som lager. Flyttinga av låven skjedde i 1870, denne var opprinnelig fra 1835. De to andre småhusene som hørte til bruket har jeg ingen opplysninger om. I forbindelse med flyttinga nevner rettsboka: "Eieren av lodden A tilkjendes ret til at borttage Humlerødderne i hans forrige Humlehave."

Bnr. 2 ble pålagt flytting av et sommerfjøs. Takstsummen var på 10 spd. Våningshuset på dette bruket er bygd en gang på 1800 tallet, plasseringa er den samme i dag som før jordskiftet.

Husene til husmennene ble ikke berørt av utskiftinga.

Bnr. 2 anka etter at jordskiftet ble slutta 6. mai 1868. Ankegrunnen var delingsplanen og boniteringa. Anken ble imidlertid ikke tatt til følge.

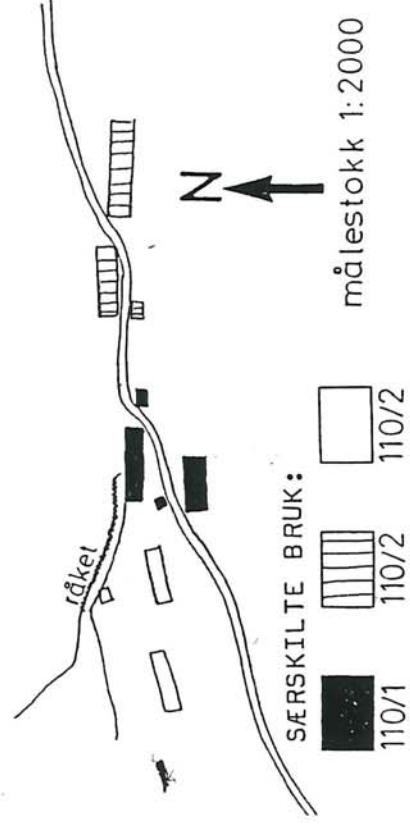

Fig. 33 Tunsituasjoen på Hovde-øvre etter jordskiftekartet.

5.12. GNR. 111 - OTERHOLM

Gården ligger i svakt skrånede lende sørøst for Vollabukta.

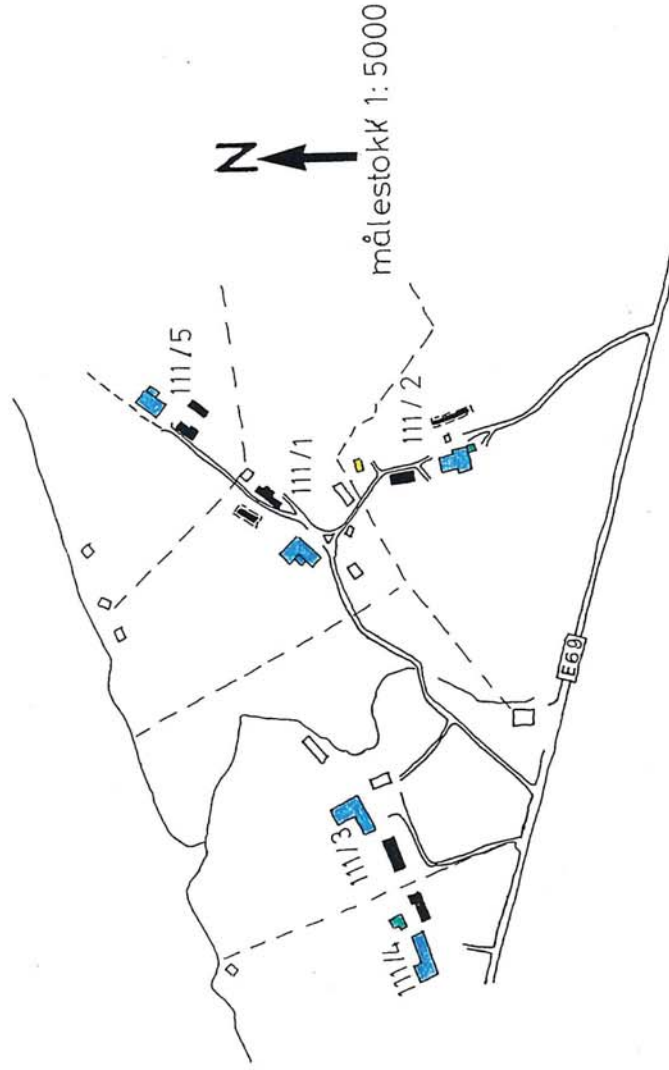

Fig. 30 Tunsituasjonen på Oterholm i dag.

Oterholm kom i klassen for fullgårder i 1647, og hadde den gang fire leilendingsbrukere. Tallet på brukene var nede i tre ved matrikuleringa i 1838 og 1886. i 1894 ble bnr. 3 delt. Fem år etter fikk bnr. 5 egen skyldsetting, I dag er det 15 bruksnummer på gården, fem av disse er drevet som gårdsbruk.

Ved folketellinga i 1801 ble ingen husmenn registrert blant de tre bøndene. Den gang bodde det 19 personer på Oterholm. I 1865 var folketallet kommet opp i 64. Fire selveiende bønder ble registrert, selv om det var kun tre matrikulerte bruk her dengang. Årsaken til dette er antagelig at bnr. 3 ble drevet og eid i fellesskap av to brødre. Hele seks husmenn finner en på gården ved denne folketellinga.

Et stort skogskifte mellom gårdene Hovde, Søvik og Oterholm ble tinglyst i 1841. Et nytt skogskifte ble tinglyst i 1865.

Innmarka var svært teigbytt da innmarksjordskifte kom i 1862. De 11 husene på de tre brukene lå forholdsvis samla i ei klynge, men med god innbyrdes avstand. Likevel ble det bestemt at bnr. 3 skulle flytte ut fra tunet. De to eierne av dette bruket hadde ingen innvendinger mot å flytte. En husmann under bnr. 1 måtte også flytte husene sine i forbindelse med jordskifte.

I det tinglyste utdraget av rettsboka står det ingenting om kostnadene ved denne flyttinga. Taksten som ble holdt i denne forbindelse følger antagelig saksmappa til denne spesielle saken og ligger i Statsarkivet i Trondheim.

Saken ble avsluttet i 1864 uten noen anke.

Husene på det bruket som måtte flytte ut, i dag bnr. 3 og bnr. 4, stammer ikke fra det gamle tunet. Våningen og låven på bnr. 4 ble bygd nytt etter jordskiftet. Mens husene på bnr. 3 er satt opp etter delingen av gården i 1894. Våningshuset her er forøvrig flyttet fra gnr. 114 bnr. 1.

De to midterste deler av våningshuset på bnr. 1 ble flyttet rundt år 1800. Antagelig var det to hus som ble flyttet sammen. Rundt år 1880 ble huset forlenget i begge ender. Plasseringen er som før jordskiftet.

Våningen på bnr. 2 var forholdsvis ny da jordskiftet kom. Våningen har sammen med driftsbygningen på bruket samme plassering i dag som da jordskiftekartet ble laga. Eldhuset ble flyttet i 1936 fra en annen plass på bruket.

5.13. GNR. 112 - VOLD

Fra fjorden og et par km oppover på østsida av Måna ligger gården Vold. Dyrkajorda ligger på den flate elvesletta mens utmarka ligger i sørøst hellinga. Oldsaksfunn tyder på gammel bosetting på gården.

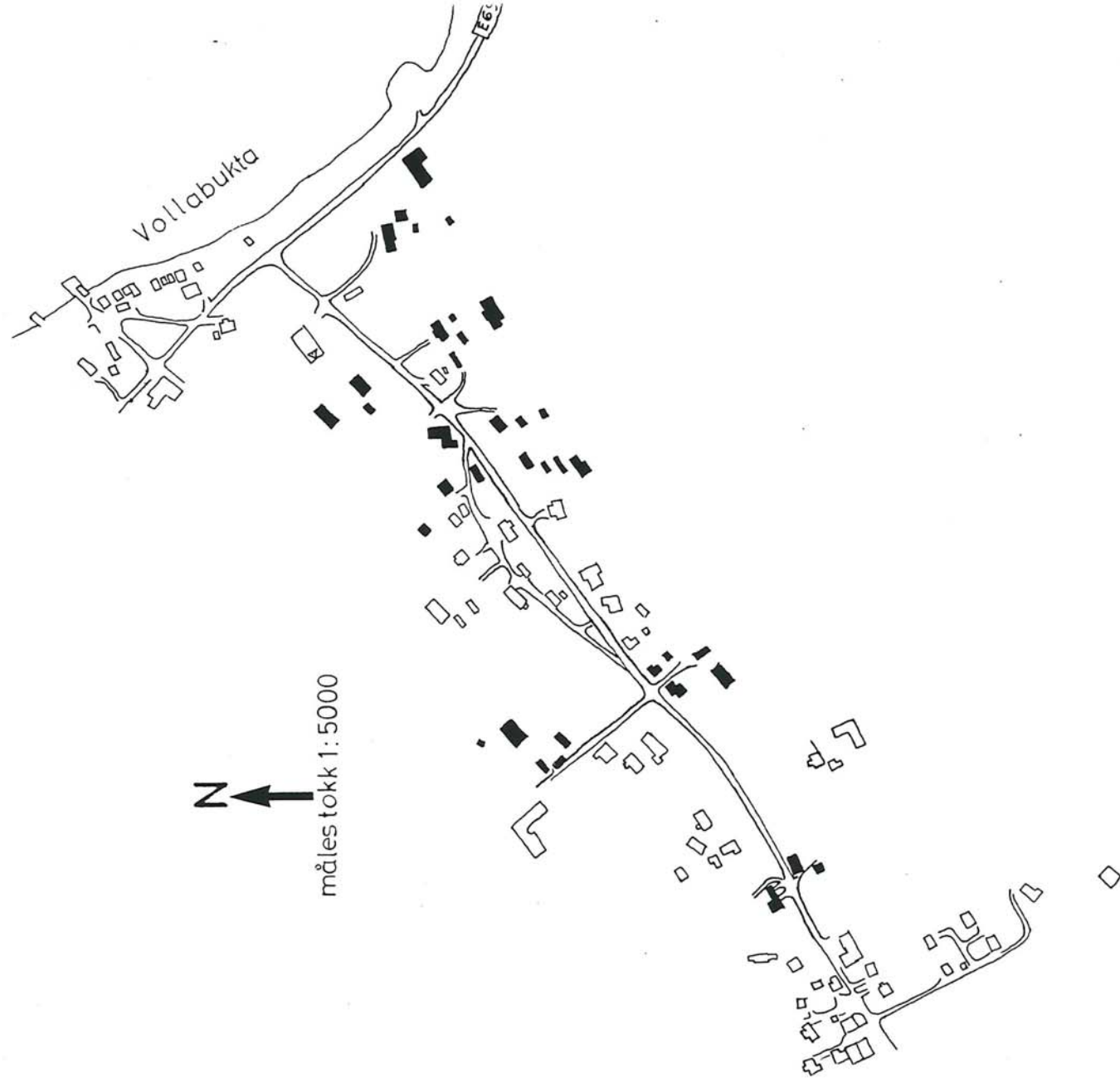
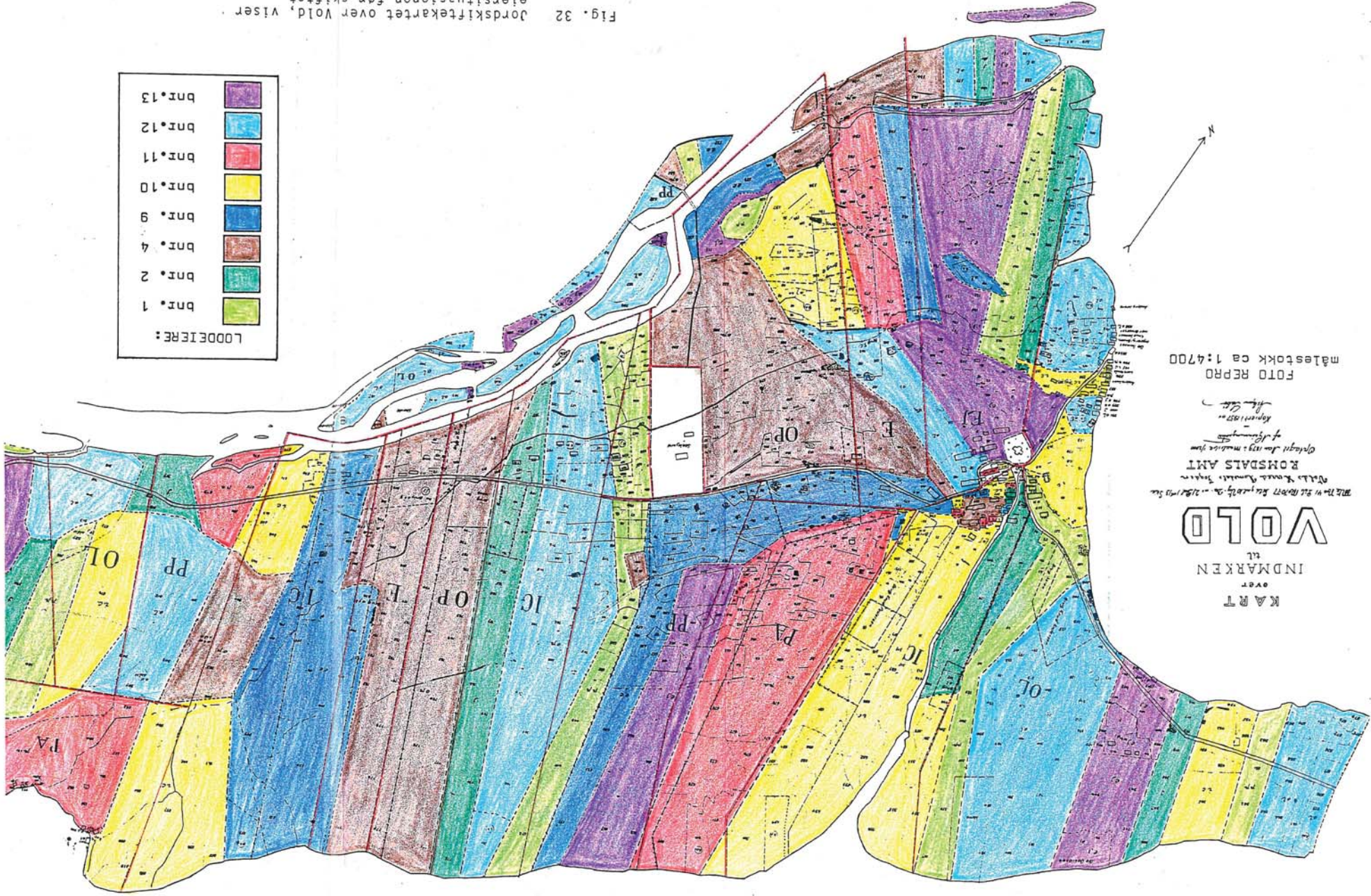

Fig. 31. Bebyggelsen på Vold i dag. De mørke bygningene hører under de opprinnelige bruka som var med på jordskiftet.

LOODEIERE:

bnr. 1	
bnr. 2	
bnr. 4	
bnr. 9	
bnr. 10	
bnr. 11	
bnr. 12	
bnr. 13	

Fig. 32 Jordskiftekartet over Vold, viser elersituasjonen før skiftet.

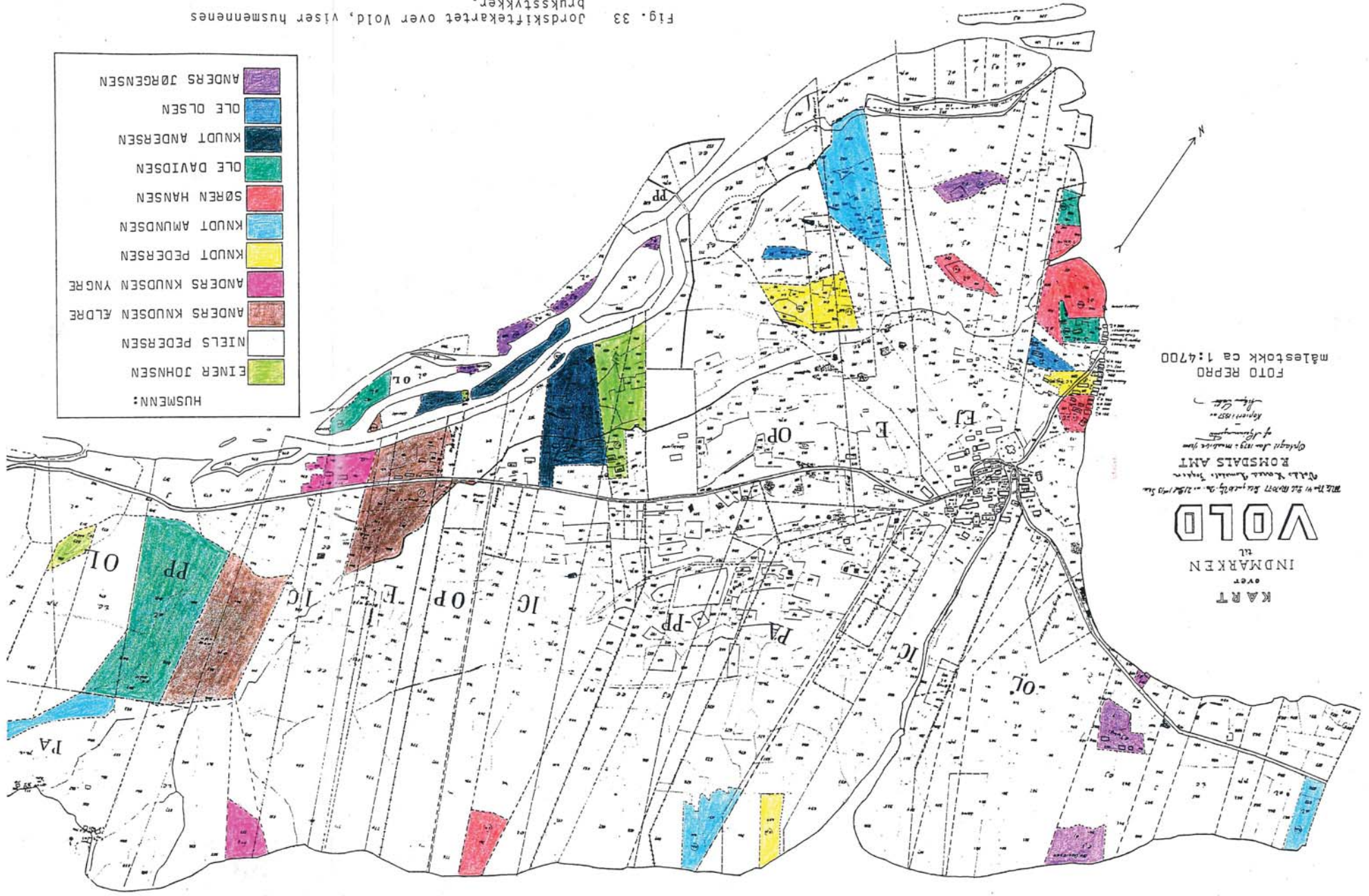
KART
 over
 INDMARKEN
 ved
VOLD
 i
 ROMSDALS AMT
 Utdrags fra 1873: matrikelplan
 af 1873
 Kjøpt 1873
 Foto REPRO
 målestokk ca 1:4700

FOTO REPRO
 målestokk ca 1:4700

1872-74 og 1897-98 og 1905-06
 av den norske Landmålerforening
 Romsdals Amt
 Geografisk Institutt i Christiania
 1872-74 og 1897-98 og 1905-06

KART
 over
 INDMARKEN
 i
VOLD

HUSMENN:	
	EINER JOHNSEN
	NIELS PEDERSEN
	ANDERS KNUDSEN ELDERE
	ANDERS KNUDSEN YNGRE
	KNUDT PEDERSEN
	KNUDT AMUNDSEN
	SØREN HANSEN
	OLE DAVIDSEN
	KNUDT ANDERSEN
	OLE OLSEN
	ANDERS JØRGENSEN

Fig. 33
 Jordskiftekartet over Vold, viser husmennenes
 bruksstykker.

(Fig. 33 og 34)

Vold har lenge vært en stor gård. Alt i 1647 var det åtte leilendingsbruk på gården. Den ble da regna for fullgård. Atte bruk finner vi fortsatt ved matrikuleringa i 1838. Matrikkelen fra 1886 har registrert 13 bruk mens i 1907 var tallet opp i 18. I juli 1985 var det 189 bruksnummer på gården og 13 festenummer.

Folketellinga i 1801 forteller at de 8 bøndene var selveiere.

En husmann med jord og sju husmenn uten jord hadde sitt tilholdssted på Vold. Her var i alt 15 husholdninger. Blandt de 88 registrerte personer var også fem soldater og tre løsgjengere.

Antall personer var kommet opp i 121 i 1865. Tallet på husmenn med jord er nå kommet opp i 10. Tre av disse er forøvrig selveiere til en del av jorda. En husmann uten jord er registrert. I tillegg bodde en skomaker, en glassmaker, en skredder, to fiskere og 1 spinderske på gården.

Det første forsøket på og samle teigene i innmarka startet i 1835. Dokumentet "Udskiftning Afholdt i Mindelighet på Gaarden Wold i Wolds Thinglag", ble undertegnet av de åtte bøndene 10. juli 1840. Dokumentet er ikke tinglyst. Jorda ble samlet i rundt 50 teiger. Husene ble ikke berørt ved dette jordskiftet.

Det offentlige jordskiftet som varte fra 1876 til 1883 førte til store forandringer på husplassingene.

Følgende åtte loddeiere var med ved starten av jordskiftet:

Bnr.	navn på bruket	eier	littera	
			før	etter
1	Nystauå	Peder Pedersen	p.p.	PP
2	Gamlestuå	Jørgen Gamborg	j	IG
4	Høljenesgarden	Ole Petter Olsen	o.p.	OP
9	Ottagarden	Erik Eriken	e.e.	E
10	Storstuå	Ivar Krestofersen	i.c.	IC
11	Megården	Peder Andersen	p.a.	PA
12	Hillegarden	Ole Larsen	o.l.	OL
13	Olasgarden	Erik Johansen	e.j.	EJ

Under disse var det 11 husmenn. Stykkene som husmennene hadde bruksrett til er delvis avmerka på jordskiftekartet ved at hver plassmann har fått sin bokstavskode innringa på kartet. Boniteringslista skiller mellom eier og bruker. Etter å ha gått gjennom denne lista, ble eier- og brukersituasjonen slik den var før jordskiftet rekonstruert. Figur nr. 32 viser hvordan de åtte eiendommene lå i forhold til hverandre. Husmennenes bruksstykker er vist på figur nr. 38. Navnene til de enkelte husmenn, deres bokstavskode og hvilket bruk de hørte under er hentet fra kartet og boniteringslista.

En får da denne oppstillingen:

<u>Navn Husmann</u>	<u>Under bnr.</u>	<u>Bokstavkode</u>
Einer Johnsen	1	e.j.
Niels Pedersen	2	?
Anders Knudsen ældre	4	a.k.æ.
Anders Knudsen yngre	9	a.k.y.
Knudt Pedersen	10	k.p.
Knudt Amundsen	11	k.a.
Søren Hansen	12	s.h.
Ole Davidsen	12	o.d.
Knudt Andersen	12	k.a.
Ole Olsen	12	o.o.
Anders Jørgensen	13	a.j.

På det rekonstruerte kartet fra 1957 har det sneket seg inn en feil ved at bokstavkoden til Anders Jørgensen a.j. er forandret til d.j. Husmannen Niels Pedersen under bnr. 2 er ikke skilt ut med egen bruks-teig. Sannsynligvis er dette en husmann uten jord.

En kårmann Ole P. Olsen er bruksberettiget til noe jord under bnr. 4. Han har fått bokstavkoden j.j.

Som en ser av figur nr. 33 har husmennene teigene sine utenfor de sentrale deler av gården. I nærheten av utmarka, elva eller sjøen er de fleste husmanns-teigene plassert. De sattte husene på sine egne bruksstykker, og ble derfor boende forholdsvis spredt.

De åtte loddeierne hadde sine hus godt samlet i ei klynge ikke så langt fra sjøen. Tre veier møttes her i tunet. Den første var veiforbindelsen til gårdene som lå på samme side av elva lenger opp i dalen, den andre gikk langs fjorden til gårdene Øterholm, Hovde og Søvik. Den tredje veien gikk ned til sjøen og naustene. Her var samlet rundt 20 naust. Disse tilhørte bønder og husmenn fra hele sørsida av dalen.

Et felles råk gikk gjennom tunet og videre ca. 400 meter til utmarka. Tunet lå på grovt elvemateriale så det var vanskelig å finne grunnvann. Vannet fra en liten bekk ble ført gjennom tunet til en felles brønn. Først var denne bekken ledet i åpen grøft. Da jordskiftekartet ble tatt opp i 1879 var bekken antagelig overdekket siden den ikke er tegnet inn på kartet.

Ei kirke lå også i tunet, de fleste bøndene i Måndalen og Innfjorden eide sin del av kirka, da det offentliggjorde jordskiftet pågikk på Vold. Kirka var i en dårlig forfatning og ble revet i 1895. året etter sto ei ny kirke på samme tomt. Historikerne mener det har stått "Gudshus" her siden middelalderen.

SÆBØ (1971) forteller om salg av brennevin i tunet på Vold på 1800-tallet:

"Dei som brende hadde ikkje lov til å skjenkje eller selje vin, men i Vollgarden var det mange som gjorde det, og då bygdevektaren - ein som var sers glad i det sterke, men ingen rett hadde til å brenne sjølv - fekk vite at han også skulle halde auge med slikt, og melde frå dersom nokon braut lova, kunne han sjå fram til mange gode drammar på ettermiddagen kvar preikesøndag."

Tunet var ca 16 da stort, innen dette arealet var det samlet 47 adskilte hus. Noen av husene var plassert med god avstand til de øvrige husene. Kårhuset på bnr. 1 hadde bortimot 20 m avstand til nærmeste hus. Andre hus hadde inbyrdes avstand på 1-2 m, mens atter andre var helt sammenbygd.

De fleste bygningene var orientert med langsiden i dalens retning. Husets kortsida fikk ta i mot den herskende vinden fra fjorden og fra dalen. Ellers var tunet ordnet med låvebygningene i utkanten og våningshusene mer i sentrum. De øvrige små-husene lå innimellom de større husene uten at jeg har klart å finne noe overordnet mønster. Stabburene stod i tilknytning til våningshusene. Tunet hadde forholdsvis mange store hus. Den minste låvebygningen var 14 meter lang mens den største var 24 meter lang. Det kan tenkes at tunet tidligere besto av flere men mindre hus som ble slått sammen til større bygninger da jordskiftet kom i 1876.

Jeg har sett det som et lite mål med denne oppgaven å rekonstruere klyngetunet på Vold. Først tenkte jeg å skille de enkelte hus ved å sammenligne jordskiftekartet med lengdene på husene oppgitt i hustakstene. Siden rettsboken ikke gir opplysninger om husenes størrelse ble saksmappen tilhørende denne utskiftingen gjennomgått. Noen nærmere beskrivelse av husene fant jeg heller ikke her. Ideen med å sammenligne størrelsene på husene ble dermed forkastet.

Boniteringslisten gav meg imidlertid svar på hvordan grunneiendomsretten var fordelt i selve tunet.

Tidligere rektor Sigurd Vollset lånte meg ei enkel skisse av gammeltunet på Vold. Denne er tegna etter hukommelsen av Erik Ellingsen Oterholm. Oterholm vokste opp på en husmannsplass nord-vest for kirka. Han flytta fra gården 7 år gammel. I voksen alder tegna han tunet slik han huska det fra sin barndom før utskiftinga. Tegninga har i alt 30 hus. Hvem som var eier/bruker og hvilken funksjon de hadde er notert i tilknytning til hvert enkelt hus.

Tegninga ble sammenligna med jordskiftekartet, og husplasseringene stemte forholdsvis bra bortsett fra at tegninga mangla endel små-hus. Ved å sammenligne

huseierne med grunneierne fant jeg kun fire hus hvor disse ikke var en og samme person. To av husene var oppført med navn som ikke hadde tilknytning til noen av bruka; Sjur Per Kari og skreddar Knut. Megards Ola stod på det tredje huset, hvilken tilknytning denne hadde til bnr. 11 Megården vites ikke. Disse personene leide antagelig hus i tunet siden de ikke er nevnt i rettsbøkene i forbindelse med husflyttingene. Fig. 35 viser tunforholdet ved sammenkobling av E. Oterholms tegning og jordskiftekartet.

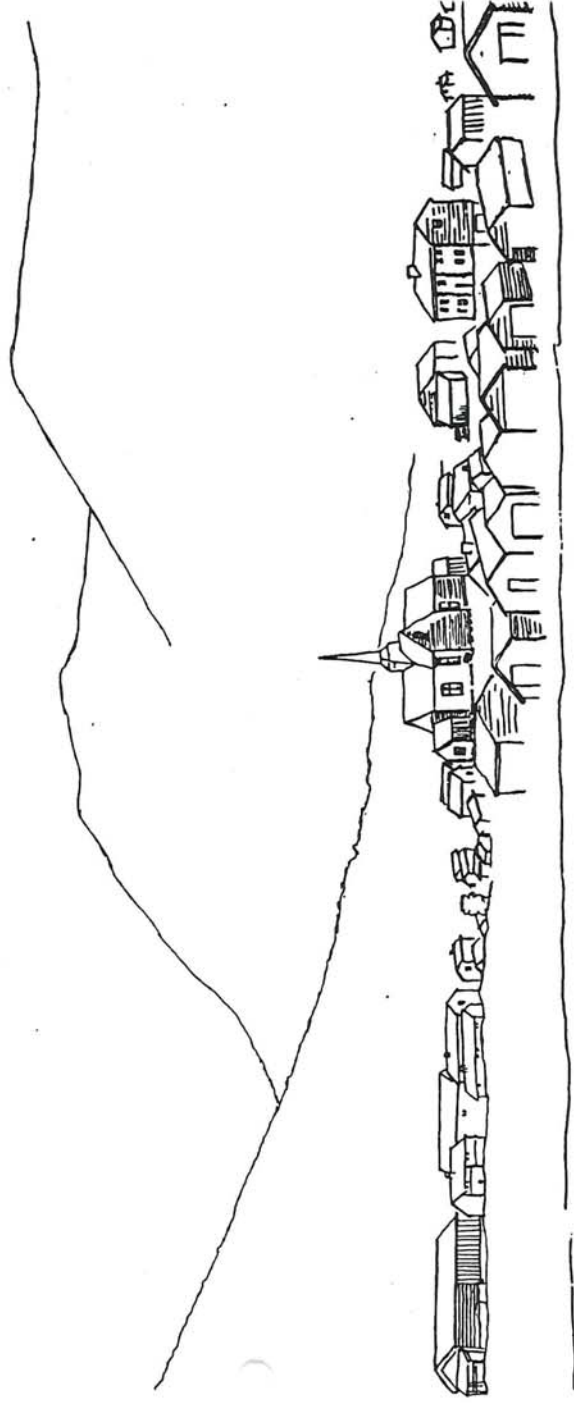

Fig. 34 Klyngetunet på Vold etter fotografi fra 1883.

For å komme videre i arbeidet med rekonstruksjonen av tunet satte jeg den forutsetning at huseierne også eide grunnen under huset. Forutsetningen strider mot det vanlige eiendomsprinsippet i de vestnorske klyngetun. Her kunne en mann eie huset mens en annen eide trappa, felleseie var også utbredt. Likevel tror jeg forutsetningen nærmer seg sannheten. Først og fremst ut fra det faktum at huseierne/brukerne på E. Oterholms tegning i 26 av 30 tilfeller var de samme som eide grunnen ifølge jordskiftekartet.

At en fra andre tun i distriktet har eksempler på samme fenomenet har også betydning. Fra Gridset-gården og Bø-gårdene i Innfjorden har muntlige kilder fortalt hvem som eide husa, dette var de samme personene som eide grunnen. Gjerde i Innfjorden hadde også samme eiendomsforhold. Dette går fram ved sammenligning av jordskiftekartet med det som står skrevet i rettsboka. Tvers over fjorden fra Vold ligger gården Eid. BERG (1968) skriver om dette tunet at "...alle hus stod på egne grunnar."

Rettsbøkene fra underjordskiftet og overjordskiftet fortæller hvilke hus hver enkelt eier ble pålagt å flytte. I underutskiftinga som ble avslutta 6. juli 1881 ble følgende hus taksert til flytting:

Bnr. 1	
1. vaaningsbygning	kr 117,40
2. stabur	" 61,20
3. lillestuen	" 100,40
4. Ladebygn. m/fjøs og stall	" 136,00
	<u>kr 415,00</u>

Bnr. 4	
1. vaanebygning med ildhus	kr 280,00
2. ladebygning	" 89,00
3. staldlade og fjøs	" 133,80
4. sauefjøs	" 42,20
5. stabur	" 23,20
6. smidje	" 25,00
7. grishus, Das, troskøt	" 10,80
	<u>kr 604,00</u>

Bnr. 9	
1. troskøt	kr 4,00
2. sauefjøs	" 30,00
3. Husmand Knut Andersen den yngres fjøs ved raaket	" 8,00
	<u>kr 42,00</u>

Bnr. 10	
1. vaanebygning med eldhus	kr 91,20
2. sengebod	" 59,20
3. kufjøs	" 48,00
4. stabur	" 29,00
5. ladebygning	" 165,00
6. trohus, grisehus og das	" 10,00
7. kaarstue	" 85,00
8. Husmand Knudt Pedersens fjøs ved raaket	" 8,00
	<u>kr 496,00</u>

Bnr. 11	
1. vaaningsbygning. med eldhus	kr 165,60
2. stald	" 17,80
3. stabur	" 19,20
4. sengebod	" 45,20
5. Kofjøs	" 43,20
6. saufjøs	" 32,20
7. Ladebygning	" 62,80
8. Husmand Knudt Amunds sommerfjøs ved raaket	" 8,00
	<u>kr 394,00</u>

Bnr. 12	
1. stabur	kr 23,00
2. eldhus	" 42,40
3. ladebygning med stald og fjøs	" 123,60
4. vaanebygning	" 314,00
5. smie	" 4,00
6. Husmand Søren Hansens fjøs	" 11,00
7. " Knuds Andersens "	" 8,00
8. Lasse Olsens fjøs	" 13,00
	<u>kr 539,00</u>

Bnr. 13

1. Husmand Anders Jørgensens
sommerfjøs

kr 11,00   kr 11,00

7 av 8 loddeiere ble pålagt flytting i større eller mindre grad. Tre loddeiere fikk sitte tilbake i tunet etter underutskiftinga; bnr. 2, bnr. 9 og bnr. 13. Disse hadde plassert husene sine i utkanten av tunet se fig. 36. Vi ser at rundt 40 hus ble pålagt flytting. Ikke alle var plassert i selve tunet.

Fig. 36 Tunsituasjonen på Vold etter jordskiftekartet.

Teorien om samme hus og grunneier stemmer ganske bra når en prøver å plassere de takserte husene på hver enkelt eiendom i tunet. Men hundre prosent stemmer ikke teorien. Enkelte loddeiere får for få hus. Grunnen til dette kan være at sammenbygde hus er tegnet ut som et hus på kartet. Overjordskiftet ga et litt endra utfall angående husflyttinga. Bnr.2 ble nå pålagt flytting. "Ladebygning, kaarstue, vaanebygning og staburet" ble taksert til kr 564. Rettsboka nevner ikke flyttekostnadene for hvert enkelt hus i dette tilfellet.

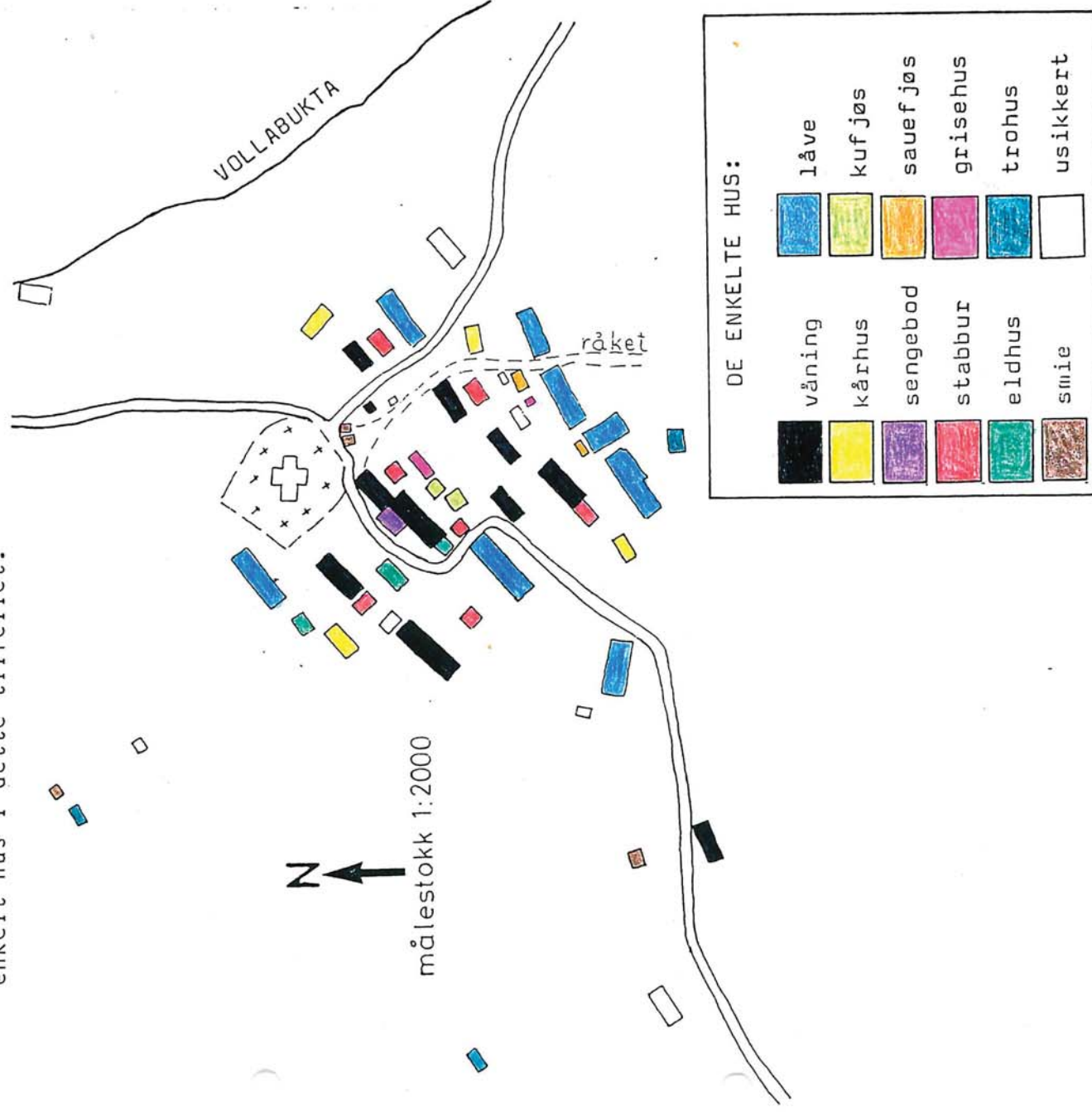

Fig. 37 Tunsituasjonen på Vold etter eliminasjonsmetoden.

Kaarstuen på bnr. 10 slapp å flytte etter overutskiftet. Siden bnr. 4 nå fikk kortere avstand å flytte ble taksten redusert med kr 40 til kr 564,-.

Bakgrunnen for disse endringene er at eiendomsgrensene ble forandret fra under- til overutskiftinga.

Loddeierne måtte flytte ut innen tre år fra 25. april 1883. De hus som sto på annenmannsgrunn i dette tidsrommet ble pålagt en avgift til grunneierne. Hvem avgiften skulle betales til og for hvilke hus står skrevet i begge rettsbøkene. Disse opplysningene er til god hjelp for å finne tilbake til hvor hvert enkelt hus sto i tunet. Fig 37. viser tunforholdene etter opplysninger fra jordskifterettsbøkene kombinert med opplysninger fra E. Oterholms tegning.

Etter overutskiftet ble bnr. 9 og bnr. 13 sittende tilbake i gamletunet. Fem av loddeierne flyttet oppover langs bygdevegen mens en flyttet nærmere sjøen. Bnr. 2 flyttet lengst, hans tun står 600 m fra gamletunet.

Våningshuset på bnr. 9 er det eneste hus med samme plassering i dag som i 1879 da jordskiftekartet ble konstruert. Huset stod dengang et godt stykke unna selve tunet. Byggeåret er oppgitt til å være 1840 eller tidligere. Spørsmålet er da stiller seg er om det tidligere våningshuset til bnr. 9 var plassert i selve klyngetunet og om brukeren valgte å bygge et nytt hus utenfor denne enheten. I såfall var ei frivillig utflytting fra tunet starta før jordskifteretten kom med sine påbud.

Våningshuset og løa på bnr. 13 sto fortsatt på samme plass ved flyfotograferingen til ØK. i 1971. I dag er disse to husa revet. Nytt våningshus ble forøvrig bygd på dette bruket i 1896.

Av de hus som ble pålagt flytting vet en med sikkerhet at følgende hus ble satt opp igjen på nytt tun:

<u>Bnr.</u>	<u>hustype</u>	<u>merknad</u>
9	kårhus	Bygd 1840 eller før.
11	kårhus	Flyttet på nytt i 1910.
11	våning	Påbygd 2. etg. ca. 1910.
11	stabbur	Bygd på 1800-tallet.
12	våning	Merke etter gammelt tømmer ved restaurering.

Kårhuset på bnr. 10 ble også flyttet uten at det var krav om dette.

Hus som trolig er flyttet fra gamletunet til den plassen de har i dag er:

<u>Bnr.</u>	<u>Hustype</u>	<u>Merknad</u>
2	våning	
4	stabbur	
11	låve	Muligens ombygd etter flyttingen.
12	stabbur	Bygd på 1700-tallet, 2. etg. yngre.

Om andre hus ble flyttet og siden er revet har jeg ingen opplysninger om.

Helt nye hus ble også bygd i forbindelse med utflyttinga:

<u>Bnr.</u>	<u>Hustype</u>	<u>Merknader</u>
1	våning	Bygd 1883-1884.
1	kårhus	Bygd etter utskiftningen.
2	stabbur	Bygd ca. 1884.
4	våning	Bygd 1880-åra.
4	låve	Bygd ca. 1882.
10	våning	Bygd 1890-1891.
10	eldhus	Kun rester i dag.
10	bolig/butikk	Bygd engang mellom 1879 og 1883.

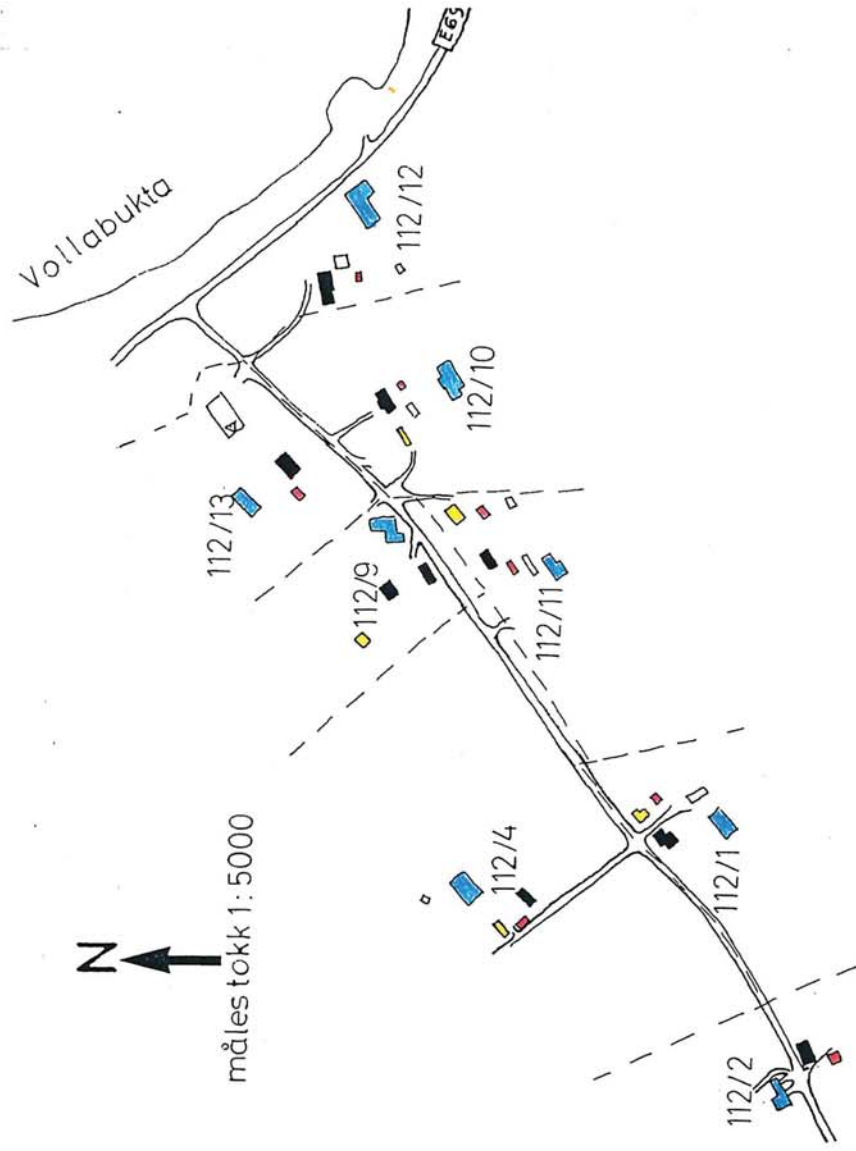

Fig. 38 Tunsituasjonen i dag for de bruka på Vold som var med på jordskiftet.

Vedhuset på bnr. 11 og eldhuset på bnr. 12 er enten flyttet fra gamletunet eller bygd nytt etter flyttinga.

Skolejorda, bnr. 5, ble skilt ut som eget bruk i 1867. Dette bruket ble holdt utenfor ved innmarksjordskiftet og har derfor samme beliggenhet i dag. Flere bruk ble skilt ut rett etter at jordskiftet var avsluttet. Fra 1884 til 1900 fikk Vold 10 nye bruk. Tre av disse var opprinnelig husmannsplasser.

5.14. GNR. 113 SAMSET

Samset ligger på sørsida av elva Måna drøye to km fra fjorden. Elva har laget store flater som brukene ligger på.

Gården hadde kun en leilendingsbruker i 1647 men ble likevel regnet som halvgård. Brukertallet var oppe i to i 1838, bnr. 1 og bnr. 4. Disse ble selveiende bønder i 1870. I 1874 ble en husmannsplass utskilt fra bnr. 1, denne fikk bnr. 2. Fire år etter fikk enda en husmannsplass egen skyldsetting, i dag bnr. 5. En deling av bnr. 1 skjedde i 1880 og bnr. 3 kom til. Slik var det 5 bruk i alt i 1880. Dette brukstallet holdt seg fram til 1920 da to husmannsplasser ble utskilt som et bruk. Det er i alt 16 bruksnummer på gården i dag.

Folketellinga i 1801 gir opplysninger om at de to bøndene på gården var selveiende. Her var ingen husmenn blant de 11 beboerne.

Folketallet var gått opp til 25 i 1865. Nå var det to husmenn med jord i tillegg til de to selveiende bøndene. En rokkemaker holdt også til på gården.

Da jordskiftet kom i 1887 lå husene til tre av brukene samlet på ei rekke. Bnr. 1 hadde satt opp ny driftsbygning utenom denne rekka.

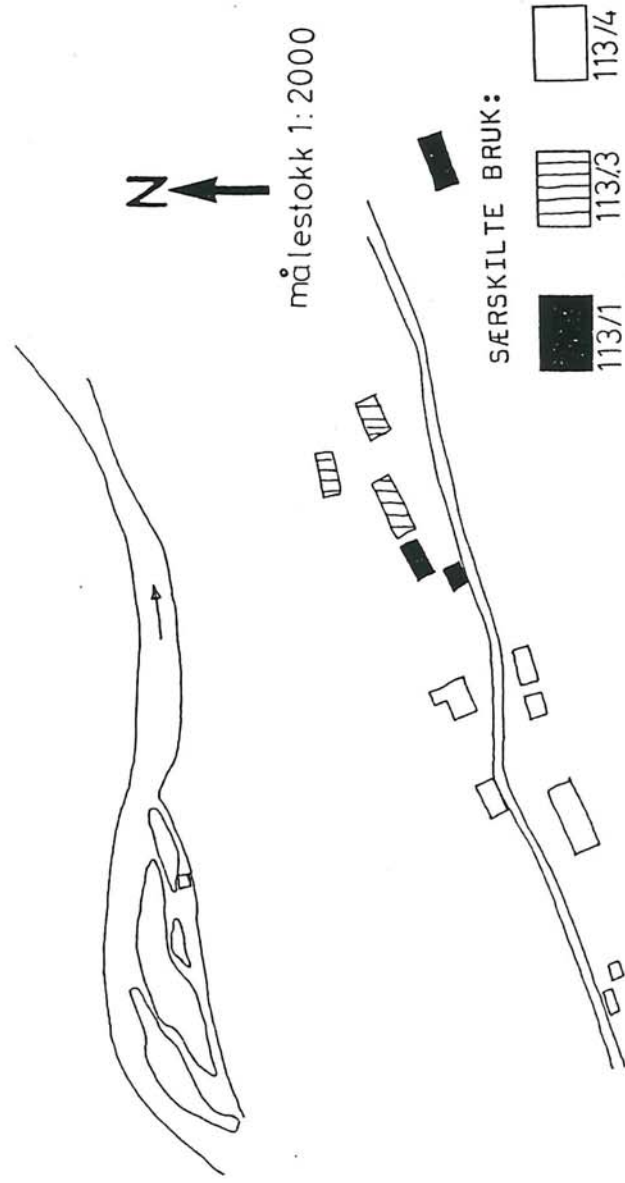

Fig. 39 Tunsituasjonen på Samset etter jordskiftekartet.

Bnr. 2 og bnr. 5, de tidligere husmannsplassene, hadde sine hus plassert utenfor denne rekka. I underskiftinga ble det bestemt at bnr. 1 og bnr. 3 skulle flytte fra gamle-tunet. Flyttetaksten var følgende:

<u>Bnr. 1:</u>		
1 Vaaningsbygning	kr 120,00	
1 Sengebod med loft	" 50,00	kr 170,00

<u>Bnr. 3:</u>		
1 Vaaningsbygning	kr 180,00	
1 Ladebygning	" 80,00	
1 Fjøsbygning	" 150,00	
1/2 Sommerfjøs	" 10,00	kr 420,00

<u>Bnr. 4:</u>		
1 Sommerfjøs	kr 20,00	

Da saken var oppe i overutskiftningsretten ble flyttetaksten redusert for de fleste i husene:

<u>Bnr. 1:</u>		
1 Vanningsbygning	kr 95,35	
1 Sengebod	" 27,80	
1/2 Sommerfjøs	" 10,55	kr 133,70

<u>Bnr. 3</u>		
1 Vaaningsbygning	kr 153,15	
1 Ladebygning	" 83,30	
1 Fjøsbygning	" 102,55	kr 399,00

Sommerfjøset til bnr. 4 var alt flytta og fikk derfor samme takstsum som i underutskiftinga.

Bnr. 1 flytta husene nærmere sin nye driftsbygning. Vel 100 m lenger øst laget bnr. 3 et nytt tun.

For denne gården har jeg ikke opplysninger om husenes alder. Om de gamle husene ble flyttet eller om nye hus ble bygd i stedet kan jeg derfor ikke si noe om.

5.15. GNR. 114 - BRUASET.

Ei halv mil fra fjorden på sørsida av elva Månå ligger Bruaset.

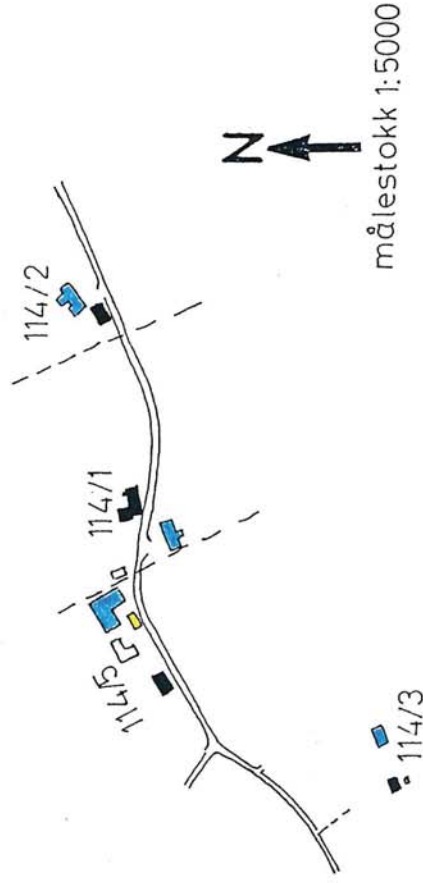

Fig. 40 Tunsituasjonen på Bruaset i dag.

I skattematrikkelen fra 1647 ble Bruaset regna som ødegård. Den hadde da to brukere. Antagelig var disse selveiere da ingen "bygselmenn" er nevnt i skattematrikkelen. I 1838 var det fortsatt to brukere på Bruaset, mens tallet hadde gått opp til 4 i 1886, og 6 i 1907. Matrikkelen i 1907 har registrert 7 forskjellige bruksnummer, men bnr. 6 og bnr. 7 ble eid og drevet av samme person. I dag er det registrert 22 bruksnummer på gården.

Folketellinga fra 1801 forteller at de to bøndene var selveiere. Her bodde tre husmenn med jord, blant de 28 personene. En skredder ble også registrert ved denne tellinga. Folketallet hadde økt til 62 personer i 1865. Nå var det 4 selveiende bønder og 5 husmenn med jord på gården. En av husmennene drev forøvrig som smed.

Et minnelig skogskifte holdt på Bruaset ble tinglyst i 1848. Innmarksjordskifte kom først i 1895 og ble avsluttet i 1897. Følgende 6 loddeiere bodde da på gården:

Bnr.	1	Ole Brudeset	Littera	0
"	2	Erik Sørensen	"	E
"	3	Peder Pedersen	"	P
"	4	Ole Johannesen	"	OJ
"	5	Knut Ingebrigtson	"	K
"	6 og 7	Jørgen Ingebrigtson	"	J

I tillegg er to husmenn og en kårmann nevnt som bruksberettigede.

Tunene til de seks brukene lå spredt på tre forskjellige steder. De tre eldste bruka lå samla langs bygdevegen på den nordøstlige delen av gården. Her lå i alt 13 hus nærmest i ei klynge. Bnr. 4 og bnr. 6 og 7 ble utskilt i 1888 og 1892, begge fra bnr. 1. Disse bygde husa sine vel 1 km lenger opp i dalen fra gamletunet. Disse hadde to husmenn. Mellom disse to husgruppene hadde bnr. 3 satt opp sine bygninger i nærheten av 2 husmannsplasser. Bnr. 3 ble utskilt fra bnr. 1 så tidlig som 1860. Det midterste bruket i gamletunet, bnr. 2, måtte flytte ut etter jordskiftet.

Følgende flyttetakst ble bestemt:

1. Stuebygning	kr 104,00
2. Ladebygningen	" 83,00
3. Stabburet	" 20,00
4. Kårstuen	" 120,00
5. Skovladen	" 5,00
6. Trådhuset (trohus)	" 5,00
	<hr/>
	kr 337,00

Et sommerfjøs tilhørende bnr. 6 og 7 ble taksert til kr 8,-. Dette jordskifte ble ikke anket.

Ved sammenligning av jordskiftekartet fra 1896 og ØK., ser en at bnr. 1 har samme plassering på våningshus og driftsbygning i 1896 og 1971. Det samme gjelder for våningshuset på bnr. 5. Det siste er nå revet. Våningshuset på bnr. 3 har også samme plassering i 1896 og 1971. Bnr. 3 er nå fraflyttet.

5.16. GNR. 116 - VENÅS

Venås er øverste gården i dalen. Den ligger på nordsida elva Måna.

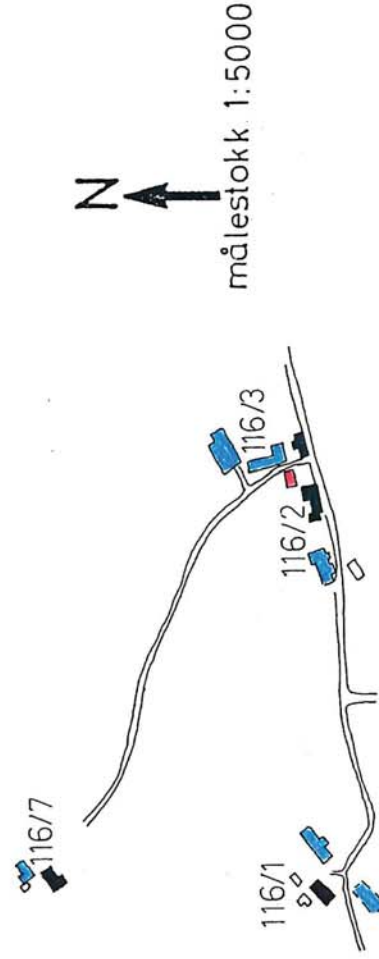

Fig. 41 Tunsituasjonen på Venås i dag.

Skattematrikkelen fra 1647 regna Venås for halvgård. Den var en odelsgård med tre leilendingsbrukere. Tre bruk var det ved matrikuleringa i 1838 og 1886 også. Bnr. 4 ble utskilt i 1891 og bnr. 5 i 1900. I 1937 fikk en tidligere husmannsplass egen skyldsetting. 13 bruksnummer har en på Venås i dag.

Folketallet var oppe i 25 personer i 1801, og de tre bruka ble drevet av selveiende bønder. I 1865 var det kommet to husmenn med jord i tillegg. Nå bodde det 36 personer på Venås.

Jordskiftet over innmark og utmark startet opp i 1863 med 3 loddeiere. Bnr. 1 hadde husene samla i et eget tun. Tunet til bnr. 2 og bnr. 3 var delt av en vei. Disse hadde tilsammen 8 hus.

En husmann under bnr. 1 måtte flytte. Flyttetaksten var 14 Spd. Ellers ble tunforholda som før. Bnr. 3 ble imidlertid pålagt flytting av et trohus for en sum av 96 skill. og "Lade på Øigarden" for 1 Spd. 24 skill. Disse husa sto antagelig utenom selve tunet.

Ei anke ble ikke tatt til følge, så utskiftinga ble tatt i bruk i 1867.

Våningshuset og den gamle driftsbygningen på bnr. 1 har samme plassering i dag som da jordskiftekartet ble tatt opp. På bnr. 2 og bnr. 3 har våningshusene noenlunde samme plassering, mens de øvrige husene er flyttet eller revet etter jordskiftet.

5.17. BNR. 117 - ØVREBØ (MÅNDALEN)

Knappe 3 km fra fjorden på nordsida av elva Måna ligger gården Øvrebø sammen med Nerbø.

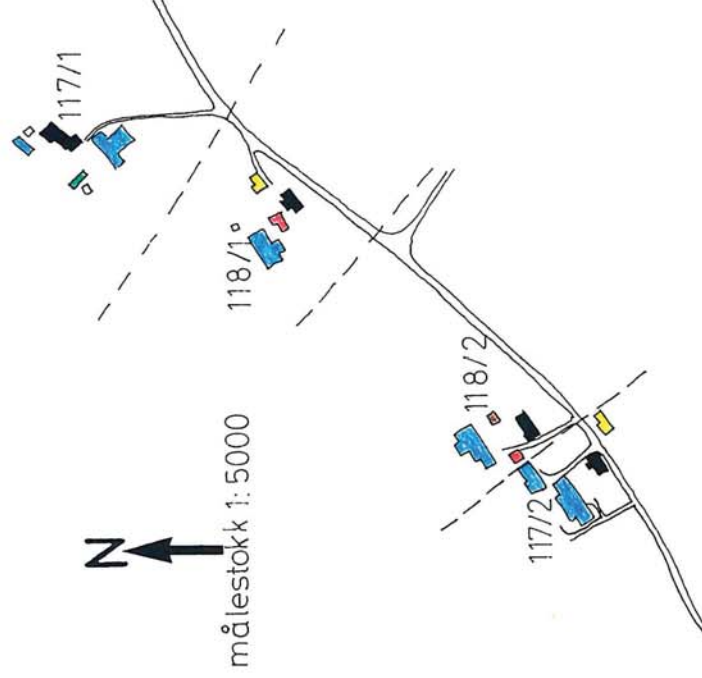

Fig. 42 Tunsituasjonen på Øvrebø og Nerbø i Måndalen i dag.

Øvrebø ble regna som halvgård i 1647. De to brukerne var odelsbønder. Brukstallet har holdt seg jamt fremover i tida. Det er fortsatt kun to bruksnummer registrert på gården.

Folketellinga i 1801 hadde slått sammen Øvrebø og Nerbø. Det bodde 31 personer til sammen her, fire selveiende bønder og en husmann med jord.

Folketellinga i 1865 registrerte 22 personer på Øvrebø, deriblant to selveiende bønder og en husmann med jord.

Marka var delt i mange små teiger da innmarksjordskiftet startet i 1881. Utskiftinga ble holdt sammen med Nerbø, da eiendommene til de to gårdene lå omhverandre.

Husene på Øvrebø lå samla, men med klar grensedeling mellom de to brukene. Jordskifteretten bestemte at bnr. 2 skulle flytte fra gamletunet. Flyttekostnadene ble taksert til:

1.	Vaanebygning og kaarbygning	kr 286,00
2.	Stabur	" 69,60
3.	Ladebygning	" 54,00
4.	Staldbygning med lade	" 54,00
5.	Koe og saufjøs	" 44,00
6.	Ildhus	" 18,80
7.	1/2 Trohus (?) og 1 Udlade	" 10,60
		<u>kr 537,00</u>

Husene skulle være flytta innen 14. oktober 1885.

Den ene husmannen som hørte under gården hadde husene sine plassert nært utmarka. Disse ble pålagt flyttet av loddeieren, bnr. 2, innen et år etter at plassen var ledig.

Husa på bnr. 1 var forholdsvis nye da jordskiftet ble holdt. Låven med fjøs og stall var fra 1857 og våningshusene fra 1869. Låven ble imidlertid flytta og påbygd straks etter jordskiftet. Våningshuset har samme plassering i dag som under jordskiftet.

5.18. GNR. 118 - NERBØ (MÅNDALEN)

Nerbø ble klassifisert som halvgård ved skattematrikuleringa i 1647. Da var det to odelsbønder på gården. Det har ikke vært forandring på brukertallet siden dengang. I dag er det utskilt fire boligtomter fra bnr. 2.

Opplysninger fra folketellinga i 1801 er nevnt under gnr. 117. Tellinga fra 1865 har registrert 17 personer på gården. Det var ingen husmenn. De to bøndene eide selv jorda.

Husene lå samla langs bygdevegen da jordskiftet startet i 1881, men med klare grenser mellom de to brukene. Husene lå ikke tettere enn at alle ble berget da et jordras gikk mellom de to brukene den 23. september 1854. Likevel ble bnr. 2 pålagt flytting. Det nye tunet ble lagt på en rabb, her var det mindre fare for ras.

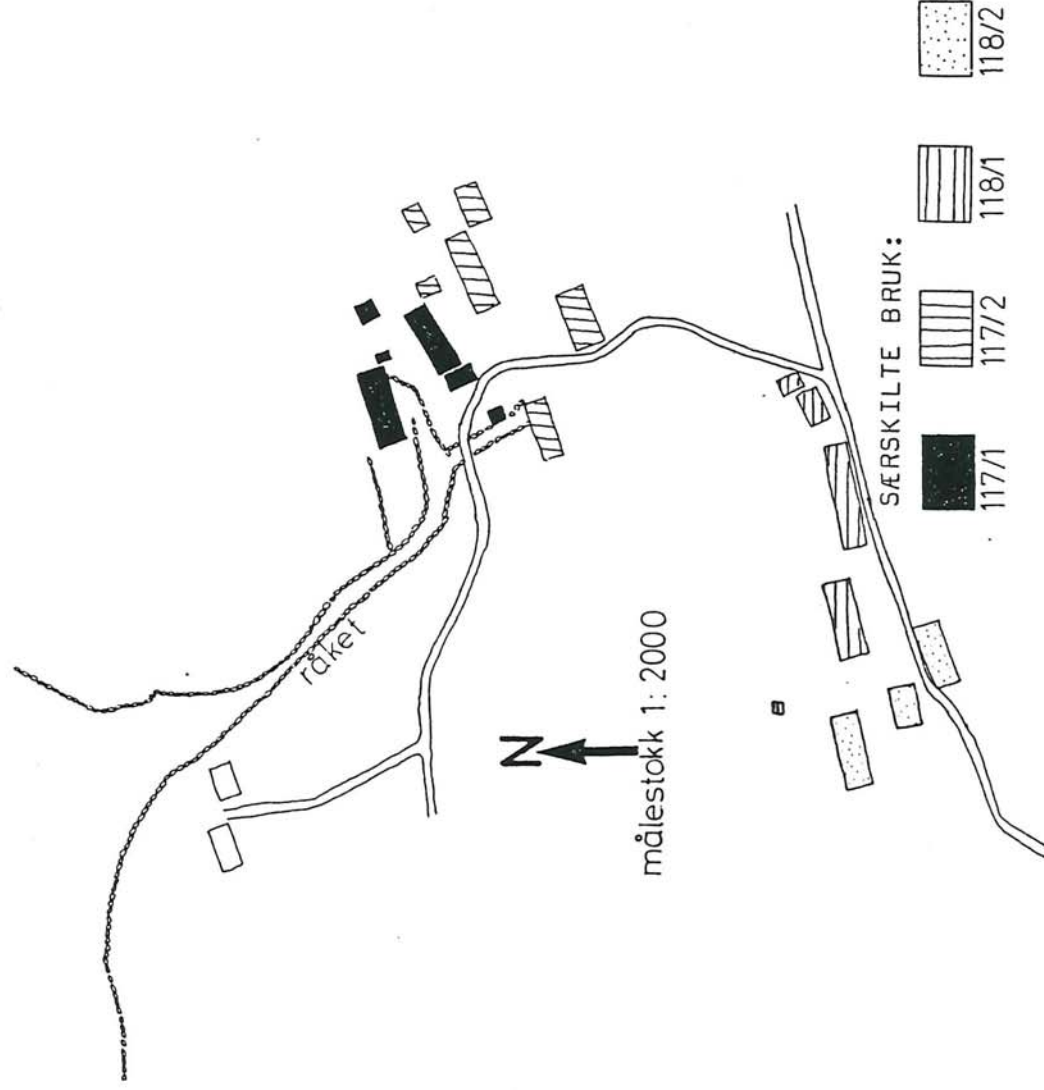

Fig. 43. Tunsituasjonen på Øvrebø og Nerbø i Måndalen etter jordskiftekartet.

Ingebrigt Andersens (bnr. 2) hus flyttes efter saadanne taxter:

1. Vaanebygning, kammer og ildhus	kr	122,40
2. Ladebygning	"	184,00
3. Stabur	"	72,80
4. Sengebod	"	22,00
5. Kaaerbygning	"	106,80
6. Smedje, svinhus og 1/2 brøndhus	"	22,00
		<u>kr 530,-</u>

På jordskiftekartet har bnr. 2 fem adskilte hus i tunet, mens han blir påbudt å flytte i alt 7 hus. Grunnen kan være at noen av husene, f.eks. smia, lå utenfor selve tunet eller at flere hus stod så tett at de ble til et hus på kartet.

Bnr. 1 måtte flytte ei uteløpe for kr 8,-.

Ingebrigt Andersen bygde nye hus i forbindelse med flyttinga. Stabbur og eldhuset var de eneste husene han satte opp igjen. Til de nye husene ble det hentet tømmer i Eidsbygda. Dette ble rodd over fjorden og saget med håndsag i Søbø-fjøra.

Våningshuset, stabburet og driftsbygningen på bnr. 1 har i dag samme plassering som før jordskiftet.

5.19. GNR. 119 - MOEN

Vel 4 km fra fjorden på nordsida av dalen ligger Moen.

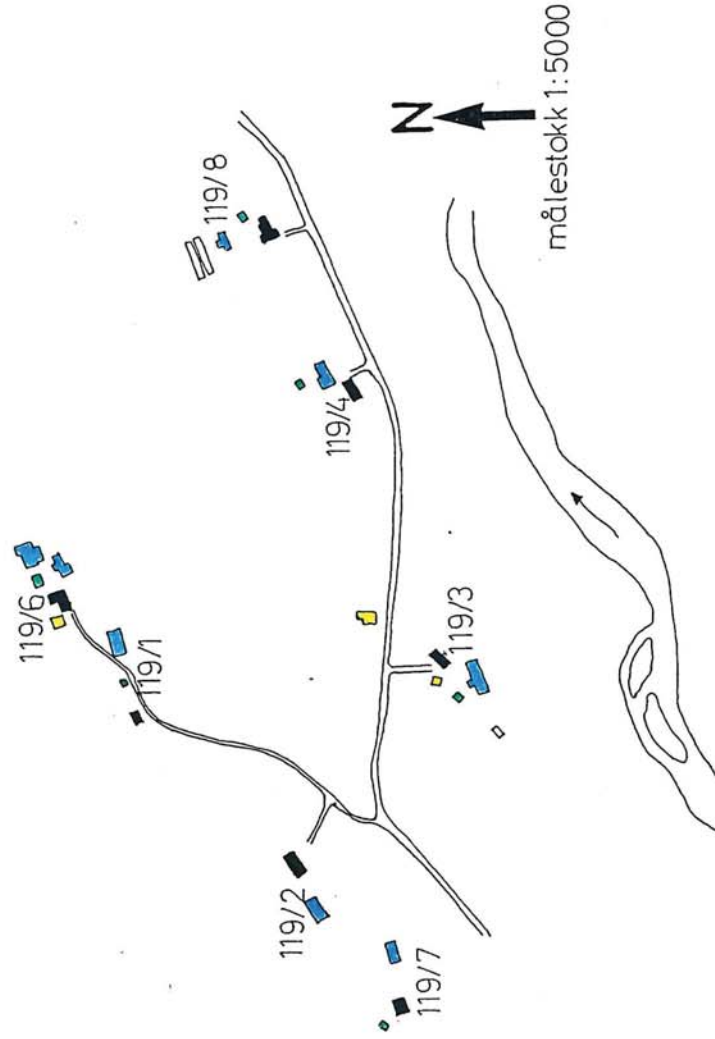

Fig. 44 Tunsituasjonen på Moen i dag.

Gården ble regna for halvgård i 1647 og hadde da to odelsbønder. To matrikulerte bruk var det i 1838 også. Bnr. 3 ble utskilt i 1858, så ved matrikuleringa i 1886 var her tre bruk. Bnr. 4 og bnr. 5 ble utskilt i 1888, ble den første opprinnelig en husmannsplass. I 1893 og 94 ble ytterligere to bruk utskilt. Ni bruksnummer har en på gården i dag, fem av disse er bebodd.

Folketellinga i 1801 hadde registrert tre selveiende bønder. Enten var det to bønder som drev et bruk i lag, eller så er to bruk slått sammen til et innen matrikuleringa i 1838. Blant de 21 personene var det ingen husmenn. Folketallet hadde gått opp til 43 i 1865. I tillegg til de tre selveiende bøndene var det nå 3 husmenn med jord på gården. En skredder, en lærer, en smed og en skomaker hørte også til her.

Innmarks- og utmarksjordskiftet ble holdt samtidig fra 1894 til 1896. Følgende seks loddeiere deltok i skiftet:

Bnr. 1	Ole Hansen	Littera OH
" 2+5	Ivar Einarson	" IE
" 3	Anders Knudsen	" AK
" 4	Anders Andersen	" AA
" 6	Ole Iversen	" OI
" 7	Hans Hansen	" HH

Fire av loddeierne hadde husene samla i et klyngetun. Ei felles råk gikk herifra til utmarka. Bnr. 4 og bnr. 2 og 5 hadde bygd husene sine utenfor gamletunet. Disse har samme plassering i dag som ved jordskiftets start.

Jordskifteretten bestemte at bnr. 3 skulle flytte alle sine hus til følgende takst:

a. hovedbygningen	kr 140,-
b. kårstuen	kr 95,-
c. staburet	kr 90,-
d. fjøs og ladebygningen	<u>kr 230,-</u> kr 555,-

Ei smie og et trohus som bnr. 1 og bnr. 7 hadde felles, måtte flyttes for en sum av kr 16,-. Bnr. 2 og 5 ble pålagt flytting av et sommerfjøs for kr 35,-. Den tidligere husmannsplassen, bnr. 4, skulle flytte sommerfjøset sitt på egen bekostning mot at han slapp å delta ved de øvrige flyttekostnadene.

Bnr. 7 flytta sine hus fra gamletunet i 1916, så i dag er det kun bnr. 1 og bnr. 6 som har hus på gamle tomter. Bnr. 1 og bnr. 4 er nå ubebodd.

5.20. GNR. 121 - SKEIDE

Skeide er en flatlendt gård på nord-vestsida av elva Måna vel 2 km fra fjorden.

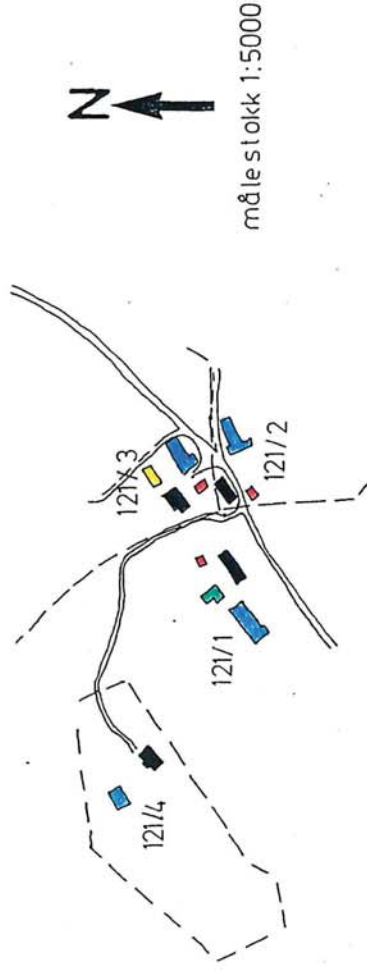

Fig. 45 Tunsituasjonen på Skeide i dag.

Gården ble regna som fullgård i 1647 og hadde da to leilendingsbrukere. Ved matrikuleringa i 1838 var brukstallet gått opp i tre. Først i 1948 ble det fjerde bruket fradelte, dette hadde tidligere vært en husmannsplass. I dag er det registrert 6 bruksnummer på gården.

Folketellinga i 1801 har registrert 22 personer på Skeide. Tre av disse ble oppført som selveiende bønder. Antall personer hadde økt til 34 i 1865. En husmann med jord, en fisker og en sjømann bodde nå på gården.

Jordskiftet over Skeides innmark og Skeide og Raknems (Gnr. 120) utmark ble holdt i 1869-71.

Fra Skeide var det tre loddeiere. Disse hadde husa samla i et klyngetun hvor det tilsammen sto 16 adskilte bygninger. Utskiftinga førte ikke til så store forandringer i tunet. Bnr. 2 ble pålagt flytting av to hus for følgende flyttetakst:

1 vånebygning	82 Spd.
2 fjøs	<u>5 Spd.</u>
	87 Spd.

Husene fikk ikke lang flytting. Våningshuset til bnr. 2 sto mellom våningshusene på bnr. 1 og bnr. 3 før jordskiftet. Nå er det plassert nærmere sin egen driftsbygning som har samme plassering i dag som dengang jordskiftet starta.

Utskiftinga ble anka i 1872. Overutskiftingsretten hadde foretatt minimale endringer da den avslutta saken 7. juni 1872. Husmannen som hørte under bnr. 1 ble ikke berørt av jordskiftet.

5.21. GNR. 122 - SÆBØ

Opp fra fjorden og vel 1 km langs østsida av Måna ligger Sæbø.

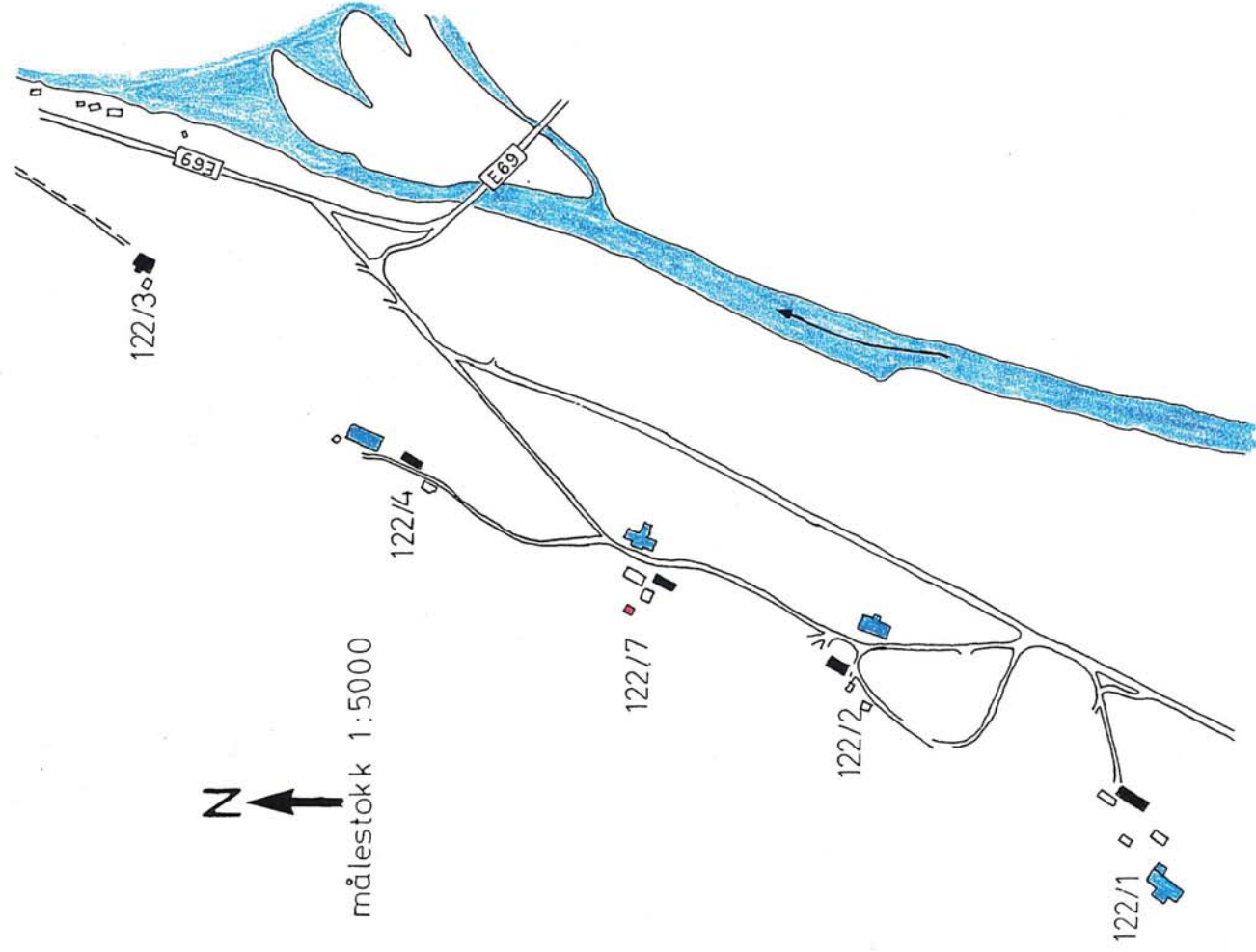

Fig. 46 Tunsituasjonen på Sæbø i dag.

Gården ble regna som fullgård i 1647 og hadde da fire odelsbønder. Fire bruk hadde gården fram til 1847 da bnr. 3 ble utskilt. I 1866 ble bnr. 5 særskilt matrikulert og bnr. 6 i 1872. Bnr. 8 kom til i 1899. I dag er det i alt 45 bruksnummer på Sæbø, mange av disse er boligtomter.

Det bodde i alt 34 personer på gården i 1801. De fire bøndene er registrert som selveiende. En husmann uten jord er også registrert som soldat.

Folketallet var kommet opp i 49 personer i 1865. Nå var det registrert to husmenn med jord og en fisker på gården.

Jordskiftet over inn- og utmark ble holdt samtidig i 1863-64. Husene til de fem loddeierne lå da samla på to forskjellige plasser.

Det ene tunet var plassert ved bygdevegen der bnr. 1 har sin teig idag. Her lå de 8 husene på bnr. 1, bnr. 2 og bnr. 3. Det andre tunet lå også ved vegen omtrent der husa på bnr. 7 står nå. Her var det 6 hus. Begge tuna minner mer om rekketun enn klyngetun. De to husmennene hadde bygd ved grensa til utmarka.

Alle fem loddeierne ble pålagt å flytte et eller annet hus. Flyttetaksen er omhyggelig nedskrevet i rettsboka:

(Bnr. 2) Knut Pedersen:

a	<u>Ladebygning med fjøse</u> 20 al lang, 12 al bred med Stenmur	54 Spd.	64 Skill.
b	<u>Stuebygning med Kjælder og ?</u> 29 al lang, 10 al bred	23 Spd.	116 Skill.
c	<u>Ildhus</u>	3 Spd.	30 Skill.
d	<u>Husmand Erik Pedersens Stue</u> 20 al lang, 6 1/2 al bred	13 Spd.	32 Skill.
e	<u>Husmand Erik Pedersens Lø</u> 15 al lang, 6 al bred	9 Spd.	118 Skill.
		<u>105 Spd.</u>	

(Bnr. 1) Anders Olsen den Ældre:

a	<u>Sommerfjøs,</u> 16 al lang og 61/2 al bred	8 Spd.	00 Skill.
---	--	--------	-----------

(Bnr. 3) Lars Pedersen:

a	<u>Stuebygning,</u> 15 al lang, 9 al bred	24 Spd.	48 Skill.
---	--	---------	-----------

(Bnr. 4) Anders Olsen den Yngre:

a	Løbebygning, 25 1/2 al lang, 9 1/2 al bred	51 Spd.	32 Skill.
b	Stuebygningen, 27 al lang, 10 al bred	28 Spd.	02 Skill.
c	Stabbur, 11 al lang, 8 al bred	13 Spd.	116 Skill.
d	Kaarstue, 15 al lang, 7 al bred	13 Spd.	92 Skill.
e	Sommerfjøs	<u>6 Spd.</u>	<u>18 Skill.</u>
		<u>113 Spd.</u>	<u>20 Skill.</u>

(Bnr. 7) Hans Johnsen:

a	Husmand John Eriksen Ladebygning 15 3/4 al lang, 6 3/4 al bred	11 Spd.	28 Skill.
b	Husmand John Eriksen Stuebygning 16 al lang, 7 al bred	<u>16 Spd.</u>	<u>92 Skill.</u>
		<u>28 Spd.</u>	<u>00 Skill.</u>

Knud Pedersen (bnr. 2) bygde ny driftsbygning da han flytta i 1864. Våningshuset satte han opp i 1887.

Andre opplysninger som forteller hvilke hus som i realiteten ble flytta har jeg ikke.

6. DISKUSJON OG DRØFTING

I dette avsluttende kapitlet vil problemstillingene fra innledningskapitlet bli diskutert med bakgrunn i de opplysninger som er samla og framstilt foran. Nye opplysninger vil tildels bli presentert under diskusjonen og drøftingen, dette fordi det ikke er funnet innpass til disse i de tidligere kapitler.

Først blir folketall, gårddeling og husmannsvesen tatt opp til diskusjon, videre jordskifte, tun og utflytting.

6.1 GÅRDDELING, HUSMENN OG FOLKETALL

Kapitlet vil prøve å belyse de forandringer som befolkningsveksten medfører angående gårddeling, husmannsplasser og sysselsetting utenfor jordbruket.

Når en gård blir delt i flere driftsenheter er dette med bakgrunn i at flere skal kunne drive selvstendig gårdsbruk. I denne oppgava er det arbeidet under teorien om at et nytt gårdsbruk trenger egne bygninger for folk, dyr, avling og redskap. Ei deling av gårdene i flere driftsenheter er derfor med å forme nye eller eksisterende tun.

Nye driftsenheter blir også skapt ved opprettelse av husmannsplasser. Hva de innsamla opplysninger innen dette feltet kan fortelle om tun-utforminga i Voll-herred vil bli presentert under avsnittet tun, jordskifte og utflytting(kap. 6.2). I dette kapitlet blir gårddeling og utviklinga av husmannsvesenet i Voll-herred sammenligna med utviklinga i Møre og Romsdal og nabofylkene. Dette for å se om Voll-herred skiller seg vesentlig fra fylket det hører under, og om utviklingen heller nærmer seg nabofylkenes utvikling.

For lettere å kunne sammenligne gårddelingsprosessen i Voll-herred med utviklinga i Møre og Romsdal blir tallene fra kapittel 3 satt inn i et diagram.

Vi ser av fig. 47 at Voll-herred har et høyere utgangspunkt når det gjelder gårdsbruk i prosent av matrikelgårder enn Møre og Romsdal forøvrig. De to kurvene synes imidlertid å ha temmelig likt forløp.

At Voll-herred starter med et høyere utgangspunkt tyder på at delinga av gårdene har vært mer omfattende i Voll-herred enn resten av fylket før midten av 1600-tallet. Snakker kurvene sant, og hva kan i såfall være grunnen til denne forskjellen?

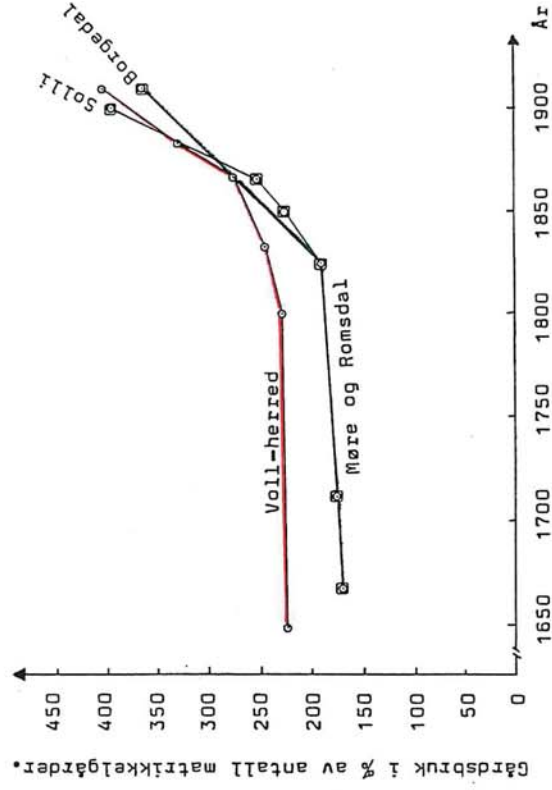

Fig. 47 Utviklinga av antall gårdsbruk i forhold til matrikkelgårder. For Voll-herred er antall matrikkelgårder satt til 32, for Møre og Romsdal er antall matrikkelgårder i 1665 utgangspunktet.

Kilde: BORGEDAL (1959), SOLLI (1931).

Bruk av ulike kilder for de to kurvene kan være årsaken til at de ikke er mer sammenfallende. Møre og Romsdal-kurven er hentet fra BORGEDAL (1959) og SOLLI (1931), disse tallene er det derfor ikke anledning til å kontrollere nærmere i denne oppgava. I kapittel 3 ble det imidlertid bemerket at BORGEDAL har en tendens til å ligge lavere når det gjelder antall oppsittere enn både SKAPELL og SOLLI (1922). Øker en antall gårdsbrukere vil kurven flyttes oppover. Grunnen til at de to kurvene ikke er mer sammenfallende kan derfor være et for lavt antall oppsittere hos BORGEDAL.

Skal en flytte kurven for Voll-herred nærmere ned mot kurven for Møre og Romsdal kan dette skje på to måter.

Den ene måten er å operere med et større antall matrikkelgårder. Her er brukt 32 matrikkelgårder for Vollherred, mens det i dag er 33 slike gårder. Det faktum at gnr. 103 først fikk eget matrikelnummer i 1838 er grunnen til at nettopp 32 er brukt.

For Møre og Romsdal er antall matrikkelgårder i 1665 brukt. For sammenlignings skyld hadde det derfor vært naturlig å bruke antall gårder i Vollherred som er registrert i skattematrikkelen av 1647, da dette er det nærmeste årstall med opplysninger fra Vollherred i denne oppgava. Dette er ikke gjort da skattematrikkelen kun har fortegnelse over bebodde gårder, på det tidspunktet 30 stk., noe som fører de to kurvene lenger fra hverandre.

Ved å operere med et lavere antall gårdsbruk kan kurven også flyttes nedover. For Vollherreds del er antall gårdsbruk prøvd gjort så realistisk som mulig ved at bruk som ikke er selvstendige driftsenheter er trukket fra i dette tallet. Grunnlaget for å senke antall gårdsbruk mangler derfor. Mulighetene for å senke kurven som viser gårdedelingsprosessen for Vollherred er ut fra dette minimale.

Om kurvene snakker sant er ikke helt avklart her, men ting tyder altså på at Møre og Romsdal-kurven burde ligge noe høyere. Likevel kan en gå ut fra at gårddeling i Vollherred var kommet lenger enn i fylket forøvrig på midten av 1600-tallet. Dette med bakgrunn i de høye tallene fra SKAPELL (1922) som også gir færre gårdsbruk pr. matrikkelgård i Møre og Romsdal enn i Vollherred.

Å finne årsaken til denne forskjellen vil være et arbeid som faller utenfor rammen av denne oppgava, men et par tenkelige grunner skal nevnes. For det første kan ei ulik utvikling av folketallet før 1650-åra ha gitt seg utslag i ulik gårddeling. For det andre kan matrikkelgårdene i Vollherred ha vært store og få mens størstedelen av Møre

og Romsdal har hatt små og mange matrikkelgårder. Sammenligner en skylda til de enkelte gårdene får en kontrollert denne hypotesen. Dette er et for tidkrevende arbeid i denne sammenheng og blir derfor ikke gjort her.

BORGEDAL (1959 s. 70) viser i en tabell hvor mange prosent av matrikkelgårdene som var udelte i 1723 og hvor mange som var delt i 2, 3, 4 og flere bruk. Opplysningene fra 1647 angående Voll-herred kan brukes til sammenligning med BORGEDALS tall, da det har skjedd ei ubetydelig gårddeling innen Voll-herred i denne perioden (1647-1723). BORGEDAL deler landet inn i 8 distrikter. Kystområdene i nord og vest blir brukt ved denne sammenligninga da det er dette distriktet Voll-herred sorterer under.

Tabell 7. Matrikkelgårdenes deling i bruk angitt i prosent

	1723	1647
	Kystomr. i nord og vest	Voll-herred
en-bruksgårder	44,5%	30,3%
to-	30,8%	33,3%
tre-	11,5%	23,4%
fire-	7,2%	6,7%
fem-	2,8%	3,3%
flere "	3,2%	3,3%

Med forbehold om likt kildemateriale ser en av tabell 7 at Voll-herred skiller seg fra det øvrige distriktet ved en lavere andel av en-bruksgårder og en større andel av tre-bruksgårder. For de øvrige kategoriene er det ikke store forskjeller i tallene. Forskjellen mellom Voll-herred og kystområdene i nord og vest i antall gårdsbruk i forhold til matrikkelgårder, skyldes ut fra dette ei større deling av matrikkelgårdene i tre-bruksgårder i Voll-herred.

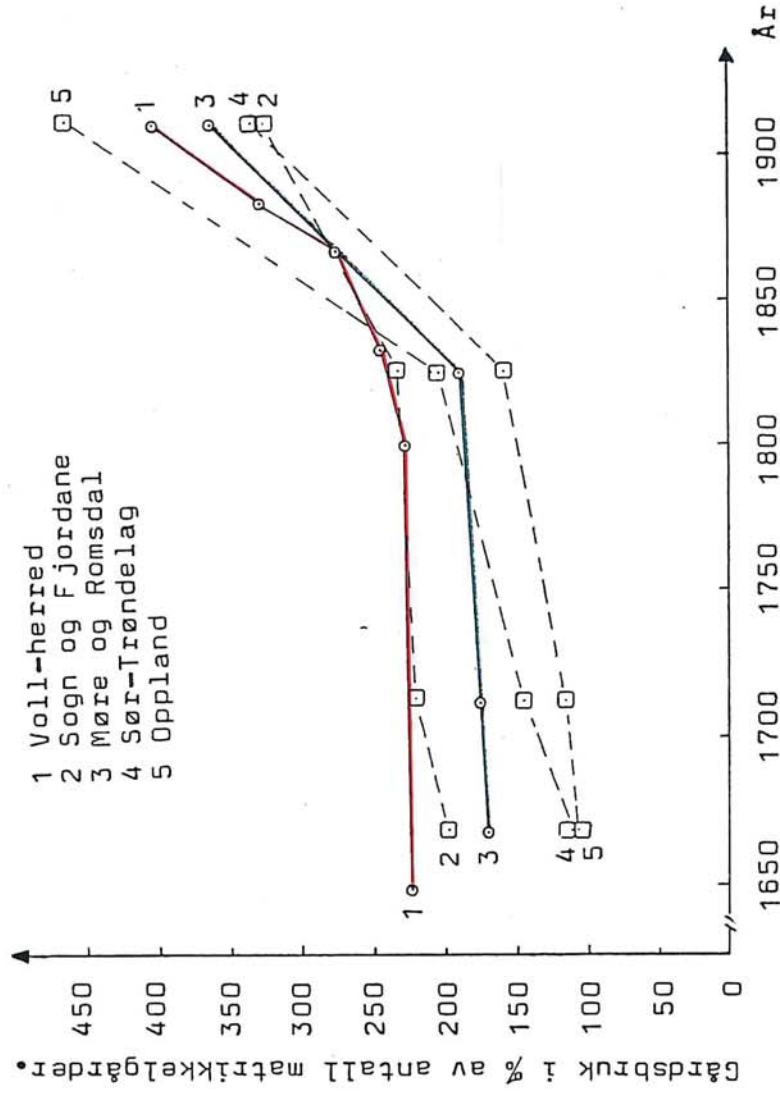

Fig. 48 Utviklinga av antall gårdsbruk i forhold til matrikkelgårder. For Voll-herred er antall matrikkelgårder satt til 32 for de øvrige fylkene er matrikkelgårder i 1665 utgangspunktet. Kilde: BORGEDAL (1959).

Som tidligere bemerka har gårddeilinga i Voll-herred og Møre og Romsdal et temmelig likt forløp. Kurvene har kanskje vært enda mer like om en har hatt flere data fra perioden 1800-1900. Begge kurvene vitner om ei minimal gårddeiling på 16-1700 tallet. Dette kan tyde på ei svært liten forandring når det gjelder tunutforminga i denne

perioden. I Voll-herred var det som før beskrevet en økning på 2 gårdsbruk fra 1647 til 1801. I realiteten ble 7 nye gårdsbruk etablert mens 5 falt bort i denne perioden, men store forandringer ble det likevel ikke i tundannelsen.

I første halvdel av 1800-tallet starter ei moderat deling, mens den virkelig skyter fart fra rundt 1860. For å se om dette forløpet skiller seg vesentlig fra nabofylkene er deres forløp også satt inn i diagrammet. (Fig. 48)

Ingen av nabofylkene har hatt så liten gårddeling som Møre og Romsdal og Voll-herred fra 1650 til 1800. Sogn og Fjordane er det fylket som har størst likhet med Voll-herred i denne perioden, men her skjedde ei oppdeling i flere gårdsbruk på slutten av 1600-tallet. På 1800-tallet er det Sør-Trøndelag som har det forløpet som ligner mest på Møre og Romsdal.

Ellers viser diagrammet at gårddelinga i Voll-herred har større likhet med utviklinga i Møre og Romsdal enn med nabofylkene.

Sammenligner en gårddelinga i Voll-herred med utviklinga av folketallet, kan man lure på hvor folk blir av? De første opplysninger om folketallet er fra 1769, i løpet av de neste hundre år (til 1869) ble folketallet nært fordobla. At det var vekst på 1600-tallet og første halvdel av 1700-tallet er temmelig sikkert, men hvor stor denne veksten var kan ikke denne oppgava gi svar på.

Veksten i folketallet på 16-1700 tallet gir ikke utslag i et større antall gårdsbruk (Tab. 3). Gårddelinga i første halvdel av 1800-tallet er heller ikke så stor at den kan ta imot hele økningen i folkemengden. Folkeveksten må med andre ord gjenspeile seg i andre sosiale lag enn bondestanden. Alternativene kan være flere arbeidsfolk på gårdene, ei utvikling av husmannsvesenet eller at folket var sysselsatt utenom jordbruksnæringen.

Folketellinga i 1801 og 1865 gir opplysninger om yrkesgrener. Antall tjenestefolk gikk ned fra 100 i år 1801 til 81 i år 1865, antall dagarbeidere var 7 i begge de aktuelle åra. Folkeøkninga i denne perioden ga seg med andre ord ikke utslag i flere arbeidsfolk på gårdene. Ser en på antall sysselsatte i andre næringer økte dette fra 3 i år 1801 til 26 i år 1865.

Håndverksyrker som skomaker, skredder og snekker var nye næringer i Voll-herred. Flere fiskere er også registrert i 1865 mens ingen er registrert under denne kategorien i 1801. Ser en på antall husmenn med jord for denne perioden er det klart at det er denne kategorien som tar imot størstedelen av folkeveksten, med en økning på 48 plasser. Gårddelinga førte til 25 nye gårdsbruk i denne perioden.

Under forutsetning av at bønder, husmenn, håndverkere og fiskere kan fø på likt antall personer, så vil rundt halvparten av folkeveksten resulterer i nye husmannsplasser mens den resterende halvpart blir delt likt mellom nye gårdsbruk og yrker utenom jordbruket.

Folketellinga fra 1801 kan tyde på at folkeveksten på 1700-tallet ga seg utslag i flere tjenestefolk og husmenn siden gårddelinga var minimal i denne perioden. Mangelen på folk med hovedyrke utenom jordbruket i 1801 tyder på det samme.

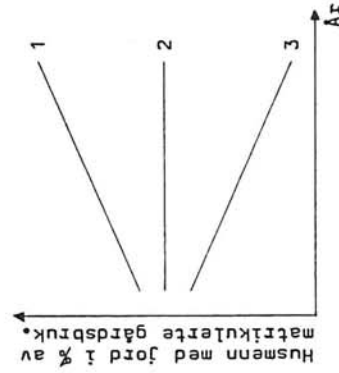
Ei sammenligning av utviklinga av husmannsvesenet i Voll-herred, Møre og Romsdal og nabofylkene blir gjort ved hjelp av tall fra kap 3. For lettere å vise utviklinga blir tallene satt inn i en funksjon der funksjonssammenhengen er:

$$y = f(X_1, X_2) \quad \begin{array}{l} X_1 = \text{antall husmenn med jord} \\ X_2 = \text{antall matrikulerte gårdsbruk.} \end{array}$$

Skal en finne et uttrykk for husmenn med jord i prosent av antall matrikulerte gårdsbruk må dette uttrykkes ved formelen:

$$y = (x_1 \cdot 100 : x_2) \quad (6-1).$$

Hellinga på grafen vil da gi uttrykk for hvordan husmannsvesenet utvikler seg i forhold til etableringa av nye matrikulerte gårdsbruk.

1. Husmannsvesenets utvikler seg raskere enn gårddelinga.
2. Husmannsvesenet og gårddelinga har lik utvikling.
3. Gårddelinga går raskere enn utviklinga av husmannsvesenet.

Fig. 49 Prinsippskisse.

Hos de fire fylkene er opplysninger om antall husmenn med jord og antall matrikulerte gårdsbruk for årene 1801 og 1855 henta fra SKAPPEL (1922). For 1910 har SKAPPEL kun registrert antall husmenn, disse ble kombinert med BORGEDALS (1959) registreringer av antall oppsittere i 1907. Det er før bemerka at tallene fra disse to kildene ikke stemmer helt overens. Å kombinere opplysninger fra to forskjellige årstall kan også virke noe søkt, selv om grafene av disse grunner ikke er helt nøyaktige, gir de i hvert fall en pekepinn på hvordan utviklinga har vært.

For Voll-herred er opplysninger fra ulike årstall også kombinert. Antall husmenn med jord er fra 1835 og 1910 mens antall matrikulerte gårdsbruk er fra 1838 og 1907. Fra folketellinga i 1891 er det i kap. 3 gitt opplysninger om husmenn, i samme telling er det registrert 108 matrikulerte bruk.

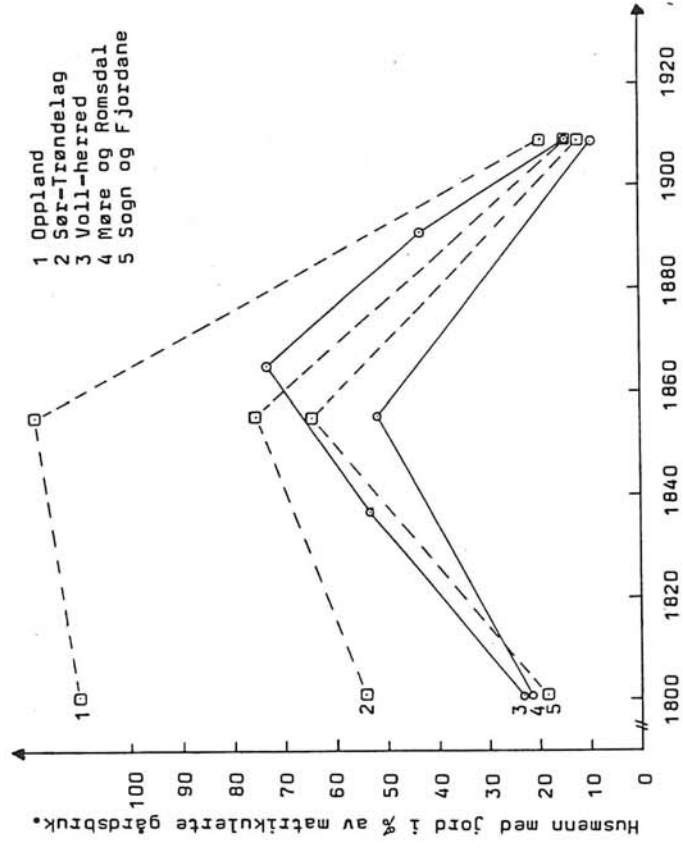

Fig. 50 Utviklinga av husmenn med jord i forhold til matrikulerte gårdsbruk.

Av diagrammet ser en at for alle enhetene går utviklinga av husmannspllassene i første halvdel av 1800-tallet raskere enn gårddeilinga. Voll-herred og Møre og Romsdal står ganske likt m.h.t. husmenn pr. selvstendig gårdsbruk rundt 1800. På midten av 1800-tallet er det en del flere husmenn pr. matrikulert gårdsbruk i Voll-herred enn ellers i Møre og Romsdal.

En grunn til dette kan være leilendingsvesenet. En husmann står i direkte kontraktsforhold til bonden. Ved et leilendingsbruk har eierne av jorda ingen økonomiske fordeler av de husmenn som hører til på gården. Eierne er derfor mer interessert i å opprette egne matrikulerte

bruk enn husmannsplasser med jord. De fleste leilendingene i Voll-herred ble selveiere i løpet av 1700-tallet. (OTERHOLM 1979).

I Møre og Romsdal for øvrig gikk avviklinga langsommere. Så sent som i 1850 var over 50% av bøndene fremdeles leilendinger. (SOLLI 1931). Siden leilendingene kunne risikere at husmannsplassene ble skilt fra det gårdsbruket de selv drev, var de mindre interessert i opprettelsen av slike plasser. Når plassene ble egne matrikulerte bruk hadde leilendingsbonden ikke fordeler lengere av den tidligere husmannsplassen.

Ut fra dette skulle en trodd at jo flere leilendinger jo færre husmenn og større gårddeling. Den første konklusjonen stemmer godt når en sammenligner Voll-herred og Møre og Romsdal. Men som vist tidligere går gårddelingsprosessen nokså jamt for de to enhetene. Gårddelinga var ikke større hos leilendingsbruka enn hos de selveiende bøndene. Grunnen kan være at leilendingsbøndene ikke oppmuntra andre til å starte egen driftsenhet. Og eierne som kunne ha økonomiske fordeler av flere driftsenheter, satt for langt unna til aktivt å kunne arbeide for nyetablering av gårdsbruk.

Sammenligner en utviklinga av husmannsvesenet i Voll-herred med nabo fylkenes utvikling, ser en at forløpet i Sogn og Fjordane ligger nært opp til forløpet i Voll-herred (Fig. 50). I Oppland og Sør-Trøndelag ble de fleste husmannsplassene opprettet før 1800. På figuren kan det se ut som om husmannsvesenet nådde sin topp for alle fire fylkene i 1855. Men datagrunnlaget er for spinkelt til å si årstallet med sikkerhet. Det en med sikkerhet kan si er at toppen ble nådd en gang på 1800-tallet, og at husmannsvesenet var nærmest avvikla på begynnelsen av 1900-tallet.

For Voll-herred har en noen flere data og kan derfor se at toppen ble nådd en gang mellom 1835/38 og 1891.

Den store gårddeling som starter i Voll-herred samtidig med at husmannsvesenet avvikles, folketallet går ned og næringer utenfor jordbruket får et oppsving, er i kap. 3 forklart ved at husmannsplassene ble selvstendige gårdsbruk.

I kap. 5 er de opplysninger som har vært tilgjengelig om overgangen fra husmannsplasser til selvstendige bruk presentert under hvert gårdsnummer. På de gårdene hvor det har vært innmarksjordskifte er det sikkert at seks av husmannsplassene fikk egne bruksnummer før 1910, etter den tid er det registrert 9 plasser som har gått over til selveie.

Dette bekrefter at det har vært en overgang fra husmannsplasser til selveiende bønder, men eksakt hvor stor denne overgangen har vært i Voll-herred kan ikke leses ut av disse spredte opplysningene.

Mange av husmennene drev i tillegg som håndverkere. Etter kjøp av plassene ble nok de fleste drevet som deltidsbruk. Dette kan være forklaring på nedgangen i personer med hovedyrke innen jordbruket, samtidig med at flere nye gårdsbruk ble etablert fra 1865 og utover 1900-tallet.

6.2. TUN, JORDSKIFTE OG UTFLYTTING

Ei drøfting av jordskifte og hvilke virkninger dette har hatt på tunsituasjonen i Voll-herred blir hovedtemaet i dette kapitlet. Hva gårddeling og utvikling av husmannsvesenet har betydd for tundannelsen blir også diskutert. Til slutt blir elementer og strukturer fra de gamle tuna som har likheter med de europeiske landsbyene trukket fram.

Det offentlige innmarksjordskiftet i Voll-herred var svært omfattende og gikk over forholdsvis kort tid. Med større kapasitet innen utskiftingsvesenet hadde nok utskiftinga gått enda raskere. I tidsrommet 1859-1911 var det holdt innmarksjordskifte på 20 gårder med i alt 78 loddeiere. Behovet for å få innmarka skiftet var stort i området. Dette blir bekrefta når en ser nærmere på de 13 gårdene hvor det ikke er avholdt innmarksjordskifte. Størsteparten av disse var en-bruksgårder. Ei ytterligere bekrefting får en ved sammenligning av antall innmarks- og utmarksjordskifter i denne perioden. Mens det var holdt innmarksjordskifte på 20 gårder, var det kun 6 gårder med utmarksjordskifte. Behovet for utmarksjordskifte var også til stede, dette bekrefte ved at slike saker ble tatt opp etter at en var ferdig med å skifte innmarka. Men behovet for offentlig innmarksjordskifte var altså større, og kom derfor i første rekke. Årsaken kan være at det i utmarka alt var holdt en rekke minnelige jordskifter. Eiendomsforholda i innmarka var for innvikla til å skifte minnelig uten sakyndig hjelp. Hensynet til husa på gårdsbrukene og avstanden til hver enkeltts bruksstykke gjode det hele enda mer komplisert. De fire brukene som er registrert med minnelig innmarksjordskifte var tydeligvis ikke fornøyd med resultatet siden de krevde offentlig skifte etterpå. Her var et tydelig behov for sakyndig hjelp.

Skal en se på endringer som jordskiftet har ført til angående tunsituasjonen i Voll-herred, må en først danne seg et bilde av hvordan situasjonen var før jordskifte ble avholdt på innmarka. Jordskiftekartene forteller om 14 enkelttun, 14 klyngetun og 7 rekketun. Tun med kun to gårdsbruk som ligger i klynge har jeg også definert som klyngetun i denne sammenheng. Kravet mitt har vært at husene er godt samla og ikke kan plasseres i noen av de andre tuintypene som er nevnt i kapittel 2.2.

Kun et klyngetun huset flere enn fire gårdsbruk, i dette tunet lå hele åtte driftsenheter. Tilsammen hadde 46 gårdsbruk husa sine plassert i ei klynge mens 18 lå i rekketun. Rekketuna besto av enten to eller tre driftsenheter.

For å få med situasjonen for hele herredet, må en også ta med de gårdene hvor det ikke er avholdt innmarksjordskifte. Det finnes ingen gamle kart over området som gir informasjon om dette. Likevel kan det temmelig sikkert slås fast at 9 av gårdsbruka lå i enkelttun, siden disse var en-bruksgårder, så sent som i 1907. Uten å vite hvilke tuintyper som eksisterte på de tre resterende gårder hvor det bodde folk, mener jeg at de data som er gitt slår fast at klyngetun og enkelttun var de dominerende boformene.

VREIM (1929) hevder at "...den vestlandske bebyggelse er et produkt av den måten jorden er delt på. Den kan således ikke være eldre enn fra den tid da delingen tok til." Gårdellinga kan m.a.o. gi kunnskap om hvor gamle de undersøkte tuna i Voll-herred er. Samtidig kan en få rede på om ulike tidsperioder gir seg utslag i ulike tuintyper. Opplysninger fra kapittel 5 samles her til en videre vurdering.

De eldste bruka lå som regel i et fellestun når jordskiftet kom til gården. I det undersøkte materialet finnes fire unntak fra denne regelen. For de to driftsenhetene på Vik (gnr. 95) er det opplyst at disse tidligere lå i et fellestun. En brann som rammet alle bygningene på gården Øvrebø (gnr. 96) i 1728 vitner om at de tre gårdsbruka hadde husene godt samlet før den tid. Det var muligens ved gjennoppbygginga etter brannen at bnr. 3 valgte å flytte ut av gamletunet.

Ser en nærmere på klyngetuna viser det seg at hele 40 av gårdsbruka som eksisterte i 1647 hadde beliggenhet i et klyngetun når jordskiftekartene ble oppteget. Bare 2 av gårdsbruka i de 14 undersøkte klyngetuna var blitt til ved gårddeling i perioden 1647-1838, mens de fire siste var kommet til etter 1845. En vanlig oppfatning er at de fleste klyngetuna på Vestlandet ble til ved gårddeling på 1700-1800 tallet. "...det synes først å være i 1700- og

1800-årene at jorddelingen når høiest med en sterk økning av de vestlandske og nordlandske husklynger." (VREIM, 1936/37.)

Situasjonen har vært en annen for Voll-herred. På hele ti av de undersøkte klyngetuna er det ikke etablert nye driftsenheter mellom 1647 og de aktuelle tidspunkt jordskiftekartet ble tatt opp. Kun et klyngetun fikk en tilvekst p.g.a. gårddeling i perioden 1647 - 1838, mens to tun fikk hver sin nye driftsenhet første halvdel av 1880-tallet. Tunet på gården Moen (gnr. 119) er unntaket som bekrefter regelen om at klyngetuna i Voll-herred ble etablert før 1647. Her må det gjøres et forbehold om at tun-etableringa skjedde i forbindelse med gårddelinga.

For å kunne si mer om utviklinga av disse klyngetuna måtte en søkt i eldre kilder enn skattematrikkelen fra 1647, et for tidkrevende og ambisiøst arbeid i denne sammenheng.

En undersøkelse av gårddeling i Ørsta på Sunnmøre gjort av MYKLEBUST, referert i VREIM (1936/37), vitner om stor gårddeling med etablering av klyngetun på 1600-tallet. Ei etablering av klyngetun i Voll-herred før 1647 behøver derfor ikke å ha vært et unikt tilfelle i denne sammenheng, selv om de fleste slike tun ble til ved gårddeling på et senere tidspunkt.

Går en videre og ser på rekketuna, består fire av disse kun av gårdsbruk som var registrert så tidlig som i 1647. For det ene tunet har jeg opplysninger som kan tyde på at det opprinnelig hadde vært et klyngetun som ble oppløst rundt 1780 (KULTURMINNEREGISTRERINGA M. & R.). To av rekketuna ble etablert så sent som rundt 1880-90. Mens det siste rekketunet består av to gårdsbruk registrert i 1647 og et tredje som kom til ved gårddeling i 1847.

Bildet for rekketuna er ikke så entydig som for klyngetuna. At undersøkelsesmaterialet er såpass begrensa gjør det vanskelig å trekke klare linjer. VREIM (1929) skriver at rekkebebyggelsen får en renessanse i Romsdalen omkring 1800. To av tuna i Voll-herred er klare bevis på dette. Om de andre fem rekketuna har stått uforandra siden middelalderen, eller om disse har gjennomgått endringer vites ikke.

Kulturminneregistreringa i Møre og Romsdal gir som tidligere skrevet antydninger om at et av tuna har gjennomgått ei omforming fra klynge- til rekketun på 1700-tallet.

Som før nevnt består fire av de undersøkte enkelttuna av gårdsbruk registrert så tidlig som i 1647. De ti andre fikk først egne bruksnummer i løpet av 1800-tallet. Under behandlingen av klyngetun og rekketun kom det fram at etableringen av nye gårdsbruk på 1800-tallet også resulterte i utvidelser av eksisterende fellestun. I alt 9 gårdsbruk etablerte seg i fellestun i denne perioden.

Dette kan tyde på at det ikke bare er epoken som er avgjørende ved valg av tuntyper. Mangel på egna byggegrunn kan være en av årsakene. Ulik sosial status kan være en annen.

Alle husmannsplassene i det undersøkte materialet lå i god avstand fra bøndenes tun. For å lette drifta var det naturlig å plassere husa i nærheten av det bruksstykket som ble tildelt, som ofte lå i tilknytning til utmarka. De aller fleste husmannsplassene lå for seg selv, men noen kunne ligge så tett at de fikk form av et rekketun. Når husmannsplassene ble skilt ut som egne matrikulerte bruk er det klart at de beholdt formen som enkelttun. En vet med sikkerhet at tre av enkelttuna utskilt på 1800-tallet opprinnelig hadde vært husmannsplasser (SÆBØ 1980). Sannsynligheten for at flere av disse tuna har bakgrunner som husmannsplass er tilstede ut fra det som tidligere er skrevet om overgangen fra husmenn til selvstendige bønder (kap. 6.1.). Det som her er forsøkt antyda, nemlig at fradeling av husmannsplasser resulterte i enkelttun mens ordinær gårddeling førte til utviding av gamletunet, er ikke undersøkt nærmere i denne oppgava. Påstanden bør derfor tas for det den er.

Et videre innblikk i tunforholda kan man få ved å se på bygningene i tunet. På jordskiftekartene finner en hele 348 adskilte bygninger plassert i tuna til de 18 loddeierne. I tillegg til disse kommer hus som er plassert utenfor selve tunet som kvernhus og utløer. I "Vestlandshus" forklarer HOPREKSTAD (1921) det store antallet bygninger på enkelte gårder:

"Hadde dei for lite husrom, reiv dei aldri noko hus ned for aa byggja større. Dei berre bygde seg eit nytt hus."

Det typiske vestlandshuset besto derfor av mange, men små hus. I følge VREIM (1928) var det først i siste halvdel av 1700-tallet at sammenbygning av hus til større lengder ble vanlig: "Utvidelsen av folkerummene i denne tid fulgte to forskjellige linjer, den ene ved å bygge flere rum under samme tak, den annen - den gamle - ved å bygge nye enkelthus."

Ut fra jordskiftekartene kan en slå fast at flere rom under samme tak var det mest vanlige i Voll-herred. Store våningshus og store driftsbygninger i de fleste tuna vitner om ei utvikling av bygningsmassen. Låvebygninger på rundt 20 m og våningshus rundt 17 m var ikke uvanlig. Når denne sammenbygninga har funnet sted, er et spørsmål som ikke blir besvart her. Jeg vil likevel peke på sannsynligheten av at dette har foregått over et lengre tidsrom. I de største klyngetuna var det ennå mange småhus med ulike funksjoner når jordskiftet kom. Eiendomsforholda her var kanskje for komplisert til å tillate bygging av flere større hus.

Låve og våningshus er bygninger en finner hos alle 78 loddeierne, og låven var oftest i kombinasjon med et fjøs. I gjennomsnitt hadde hver loddeier 4 1/2 hus i selve tunet. Stabburet var ei viktig bygning og fantes derfor på nesten alle gårdsbruk. Ellers var kårhus og eldhus hyppige innslag i tunet.

Det er vanskelig å si noe generelt om strukturen angående husplasseringene ut fra det presenterte materialet. Men et trekk som går igjen i både klyngetuna, rekketuna og enkelttuna er husas plassering med lengderetningen langs dalen. Herskende vindretning går langs dalen både i Innfjorden og Måndalen. Vindslitet på husene ble mindre ved at kortenden ble plassert mot vindretningen. Våningshusa ble ikke fullt så trekkfulle heller. Et annet fellestrekk for både rekketuna og klyngetuna var at husa tilhørende en driftsenhet lå forholdsvis godt samla, men en finner unntak fra denne regelen. På det største klyngetunet lå husa til de enkelte loddeierne spredd på flere forskjellige plasser.

På det største klyngetunet lå husa til de enkelte loddeierne spredt på flere forskjellige plasser.

I denne oppgaven er fire klyngetun rekonstruert på den måten at eier og hustype er gjennomgitt på jordskiftekartet. Dette er et for lite bakgrunnsmateriale til å kunne si noe generelt om de enkeltes hus plassering i forhold til hverandre. Men trekk fra tre av tuna viser plassering av låvene i utkanten av tunet. I det fjerde tunet var imidlertid låvene plassert nesten i sentrum av tunet. Andre felles trekk er vanskelig å dra ut av dette materialet. Noen fellesnevner for plassering av våningshus, stabbur og eldhus er ikke funnet, uten det at stabburet oftest stod i forbindelse med våningshuset.

Angående plassen i klyngetuna virker de fleste tuna ved første øyekast forholdsvis rommelig. Ei og annen ny bygning hadde vel gått å få presset inn i de fleste tun. Men når en tar i betraktning at dette var en arbeidsplass hvor det etter hvert ble vanlig med større hesteredskaper, var nok de åpne rommene mellom bygningene gode å ha. I de største klyngetuna var plassen imidlertid så godt utnyttet at nye bygninger måtte plasseres i utkanten av tunet (Fig. 35).

Rekketuna i Vold-herred besto enten av en eller to rekker, eller en overgang mellom disse.

I tun med kun to gårdbrukere var det ingen problem med plassen. Her hadde en mulighet for utviding av rekka i begge ender. For en inneklemt tredjemann kunne imidlertid situasjonen bli verre, men muligheten for å bygge utenfor rekka var til stede.

De fleste rettsdokumentene fra de enkelte jordskiftesakene gir mangelfulle opplysninger angående husmenn under gårdene. Husmenn som ble direkte berørt av jordskiftet ble alltid nevnt i rettsboka, mens de andre ikke ble nevnt med et ord. På jordskiftekartene er det ikke mulig å skille husmannshus fra utmarksløpen. Det er derfor umulig å komme fram til antall husmenn ut fra kartet. Likevel kan jordskiftekartene gi verdifulle opplysninger, som f.eks. at husmennene aldri hadde flere enn to hus samlet på et sted.

Hva skjedde så med disse tuna under de mange innmarksjordskiftene? Av de 78 loddeierne ble 42 pålagt flytting av et eller flere hus, hus som lå utenom tunet er også medregnet her. Hele 25 loddeiere måtte flytte alle sine hus ut fra gamletunet, dette fikk følger for 16 tun. Her dreide det seg om flytting av 130 til 140 hus. Ved gjennomgang av rettsbøkene har jeg talt opptil 114 hus som ble pålagt å flytte fra selve tunet, mens 15 hus i kategorien sommerfjøs, trohus, utløer o.l. også måtte flyttes. I tillegg ble tre loddeiere pålagt flytting uten at type eller antall hus er nevnt i jordskifterettsboka.

Åtte husmenn måtte flytte fra plassene sine i følge rettsbøkene. I tillegg ble sju sommerfjøs alle tilhørende husmenn, pålagt flyttet. Rundt 20 hus som var eid av husmenn, kan en regne med ble flyttet. Tallene viser et stort omfang av flytting. Av de 20 gårdene hvor det ble holdt innmarksjordskifte var det kun en som slapp unna noen form for flytting. Vel 30 % av alle loddeierne måtte flytte ut av gamletunet, og en enda større prosent av husene i disse tuna ble flyttet. Det var i første rekke bøndene som måtte flytte sine hus, husmennene var mindre berørt av jordskiftet. Bakgrunnen for pålegg om flytting ser ut til å ha vært et ønske om bedre plass i selve tunet og at husene skulle stå i forbindelse med den nye hovedteigen.

Egne hus på egen eiendom var også et mål, om dette vitner det store antall flyttinger av utløer og sommerfjøs. Etter utflyttinga satt det ofte to loddeiere tilbake i gamletunet. Men full utflytting forekom også, med bare en uberørt gårdbruker. Om en ikke fikk full oppløsning av alle fellestuna førte flyttinga til en "utlufting", da det gjerne var bruk som lå sentralt i tunet som ble flyttet.

I noen tilfeller gir jordskifterettsbøkene opplysninger om loddeiernes holdning til utflytting. I de fleste tilfeller var det ingen motvilje, og de som protesterte endret enten mening eller de slapp å flytte.

En husmann som ble stilt overfor valget å flytte eller å få bruksrett under et annet gårdsbruk, valgte å flytte (kap. 5.3.). Mens en loddeier forlangte å få flytte hvis han måtte gi fra seg storåkeren sin (kap. 5.5.). Å få jorda samlet i få og store teiger kunne være et større mål enn å beholde plassen i gamletunet. En av loddeierne på Skjelbostad (gnr. 104) var således fornøyd etter at overjordskiftet hadde redusert atall teiger fra fire til tre med den følge at han måtte flytte ut av gamletunet (kap. 5.8.).

En har flere eksempler på at utflytting fra fellestun var startet før jordskifteretten kom og påla ei slik endring. Som oftest gjaldt dette en loddeier som hadde satt opp ny låvebygning et stykke unna gamletunet. Men eksempler på våningshus bygd utenom gamletunet finnes også. Dette kan tyde på at en del av bøndene sjølv var innstilt på å flytte ut fra fellestunet, uten påbud fra jordskiftedomstolen. Flyttingene fra klyngetuna på Vik (gnr. 95) og Hovde-øvre (gnr. 110) skjedde angivelig før jordskifteloven av 1857 (kap. 5.3. og 5.11.). Disse momentene kan tyde på at utflyttingene ikke bare var en prosess som jordskifteretten satte i gang.

Jordskifterettsbøkene foreteller om store kostnader ved husflyttingene. Arbeidspenger til nedriving, bortkjøring og gjenreiseing var de største utgiftene. Eksempel fra Hovde-nedre (gnr. 109) viser kostnadsoverslag for flytting av hovedbygninger:

Hovedbygningen: Nedrivning a 36 s. pr. dag	1-96
bortkjøring av trærverket a 60 s.	4-0
do af stenen ca 2 1/2 kubikfavn av 3 spd	7-60
opførelse i sin nuværende stand, inredningen indbefattet a 36 s.	10-96
gravning og murning af kjelderren, opmuring af ildstederne og af murene a 36 s.	1-40
anskaffelse af læret (?)	0-60
erstatning for skade paa materialet ved nedrivningen	5-0
spiger og andet diverse	1-0 :33-32

Om de takserte kostnadene dekket de virkelige kostnadene ved flytting kan en sette et spørsmålstegn ved. Men for de loddeierne som valgte å bruke nytt materiale og bygge nye hus i forbindelse med flyttinga ble nok takstene for lave.

Om loddeierne flyttet husene som de stod i gamletunet eller om de i stedet satte opp nye hus var nok avhengig av de eksisterende bygningers tilstand. Mange av småhusene som eksisterte i gamletunet ble aldri gjenreist på den nye plassen. Våningshus og låvebygning var det første som ble satt opp i det nye tunet. Kildene til oppgava forteller at en del av disse ble flyttet og gjenoppbygd på det nye stedet. Noen hus ble i denne forbindelse utvidet ved påbygg i høyde eller lengde. Eksempler på nybygg finner en også. Men kildematerialet er for spinkelt til at en kan si noe generelt om riving, flytting eller nybygg i forbindelse med jordskiftet i Voll-herred.

Siden herredet hadde stor mangel på bygningstømmer, ble nok tømmeret i de eksisterende husene forsøkt nyttet så langt råd ved oppbygging av et nytt tun.

De nye enkelttuna ble oftest plassert langs bygdevegene. Der ble de liggende som perler på ei snor. Avstanden mellom de utflytta tuna varierer mellom ca. 75 til 300 meter. Flyttinga måtte skje innenfor gårdens grenser, men disse ble ikke alltid nytta fullt ut, så når en i dag reiser langs bygdevegene i Innfjorden og Måndalen er det gjerne et ubebygd belte på vel en halv km mellom bebyggelsen på de enkelte gårder.

Sammenhengen mellom de norske klyngetuna og de europeiske landsbyene er diskutert av mange forfattere, TARANGER (1898) mener at jordfelleskapet og teigdelinga med almenninger utenfor de private eiendommene "...taler sterkt for at opprinnelig germansk bosetning i Norge har vært landsbymessig.

" Senere forfattere som ESPELAND (1931) og HOLMSEN (1969) forklarer derimot klyngetuna som en følge av gårddelinga. Sammenhengen med de europeiske landsbyene avvises av disse. Denne debatten blir ikke forfulgt her i oppgava. Men de registreringer som er gjort av hus, eller funksjoner i tunene som ikke direkte er tilknyttet gårdsdrifta, blir sammenfatta her.

En eventuell eksistens av slike hus eller funksjoner kan tyde på at utviklinga av tuna ikke bare var avhengig av gårddelinga. Jeg har ikke registrert så mange funksjoner uten direkte tilknytning til gårdsdriften på de gårdene hvor det er avholdt innmarksjordskifte i Voll-herred. Men de registreringene som er gjort viser seg å ha tilknytning til klyngetuna. I det største klyngetunet Vold (gnr. 112) fant en også den eneste kirka i herredet. Denne hadde en sentral plassering ved krysset der tre veier møttes, men lå heller i utkanten av selve tunet (Fig.35).

Hvem som kom først av kirka og gårdsbruka er et interessant spørsmål med henblikk på bakgrunnen for tunet. I denne oppgava er det ikke undersøkt langt nok tilbake i tid for å kunne gi svar på spørsmålet. Kirka trekte til seg innbyggere fra hele herredet, så en preken-søndag kunne det bli folksomt i tunet. Flere av bøndene utnyttet dette og startet opp med ulovlige skjenkestuer. Beliggenheten nær sjøen gjorde at naustene til flere av gårdene i bygda lå i nærheten av dette tunet. Trafikk til og fra naustet var også med å skape klyngetunet på Vold til et sentrum i bygda. En felles brønn nær kirka og boligen til skredder - Knut er også elementer i klyngetunet som ikke har direkte tilknytning til gårdsdriften.

Sentrumsfunksjonen fant en også i klyngetunet på Nedrebø (gnr. 97) i Innfjorden. Ei tingstue og en skole var plassert i selve tunet, og posten ble delt ut herifra. Tunet fungerte som samlingsplass i bygda.

Det er i hovedsak disse to klyngetuna, Vold og Nedrebø, som skiller seg ut ved å inneholde flere funksjoner som ikke har tilknytning til gårdsdrifta. Men på Berild (gnr. 100) er det registrert en felles vaskeplass og på Gjerde (gnr. 98) et meieri som ble satt opp på dugnad. Noen systematisk innsamling av opplysninger på dette feltet er ikke foretatt. Funksjoner uten tilknytning til gårdsdrifta kunne derfor ha eksistert på noen av de andre undersøkte tuna også, uten at dette er registrert i denne oppgava.

7. SAMMENDRAG

Hovedproblemstillingen i oppgaven er å klarlegge de endringer jordskiftet førte til angående tunforhold på de enkelte gårdene.

Oppgava er geografisk avgrenset til det tidligere Vollherred. Bakgrunnsmateriale har i hovedsak vært skriftlige dokumenter og kart. Hver enkelt gård hvor det er avholdt innmarksjordskifte, er presentert i et eget kapittel.

Gårddeling påvirker tuddannelsen, likeså utvikling av husmannsvesenet. Med matrikler og folketellinger som kilder er gårddelinga i Voll-herred klarlagt tilbake til 1647. Gårddelinga er minimal de første 150 årene, siste halvdel av 1800-tallet skyter den fart samtidig med avviklinga av husmannsvesenet.

Klyngetun og enkelttun var dominerende tunformer på midten av 1800-tallet. Rekketun var også representert. De fleste klyngetun er blitt til ved gårddeling før 1647. Deling av gårder etter den tid førte dels til fortetting av fellestun og dels til opprettelse av enkelttun. Et gårdsbruk besto i gjennomsnitt av 4-5 hus. Jordskiftekartene vitner om store våningshus og låvebygninger.

På 20 av de 33 gårdene i Voll-herred er det avholdt innmarksjordskifte. Dette skjedde i perioden 1859-1911. Av 78 loddeiere ble 48 pålagt flytting, 25 av disse måtte flytte alle hus ut fra gamletunet. Åtte husmenn måtte også flytte fra sine plasser. Det dreide seg i alt om rundt 150-160 hus. Ikke alle hus ble flyttet til det nye tunet. En del nye hus ble bygd i forbindelse med utflyttingene, mens en del småhus aldri ble bygd på ny. Noen hus ble påbygd i forbindelse med flyttinga. Loddeierne flyttet fra fellestun til enkelttun. I det store og hele skjedde dette frivillig.

Tegn tyder på en form for utflytting før
innmarksjordskiftet kom til Voll-herred, dette var derfor
ikke en prosess som bare jordskifteretten satte igang.

8. KILDER OG LITTERATUR

BERG, S., 1982. Rektor Alexander Brinchmann. Eget forlag, Molde. 171 s.

BORGEDAL, P., 1959. Jordeiendommens historie i Norge. I: Jordskifteverket gjennom 100 år. sp. 15-166. Landbr. Dep. 392 s.

✓ ESPELAND, A., 1931. Tun og Teig. Norsk Folkekulturs forlag, Skien. 94 s.

FYLKESKULTURKONTORET I MØRE OG ROMSDAL. Kulturminne- registreringene fra Rauma. Gnr. 92 - 112.

FYLKESJORDSKIFTEVERKET I MØRE OG ROMSDAL. Tinglyste

utdrag av jordskiftedokument:

Arkivnr.	37 - (gnr. 116)
"	38 - (gnr. 116)
"	46 - (gnr. 98)
"	52 - (gnr. 100)
"	89 - (gnr. 109)
"	104 - (gnr. 96 og 97)
"	130 - (gnr. 110)
"	215 - (gnr. 114)
"	233 - (gnr. 121)
"	236 - (gnr. 112)

GREND AHL, T. & G. Solberg, 1959. Jordskiftelovene gjennom 100 år (1859 - 1958). I: Jordskifteverket gjennom 100 år. sp. 167 - 304. Landbr. Dep. 392 s.

HELLESNES, T., 1967. Jordtilhøva og jordskifte i Hordaland. Hordaland Landb. museum, Bergen. 464 s.

- HOLMSEN, A., 1969. Eldre norsk tunskipnad. I: Heimene nr. 2, 1969, bind XIV, hefte 10. sp. 465-486. Univ. forl., Oslo.
- HOPREKSTAD. O. & H.E. KINCK, 1921. Vestlandshus. John Griegs forlag, Bergen. 35 s.
- JORDSKIFTEVERKET'S KARTARKIV. Utskiftningskart med arkiv nr.: MR. 100, MR. 102, MR. 105, MR. 150, MR. 212, MR. 213, MR. 411, MR. 425, MR. 728, MR. 732, MR. 733, MR. 491, MR. 942, MR. 1082, MR. 1112, MR. 1269 MR. 1270, MR. 1543.
- JORDSKIFTEVERKET'S KARTARKIV. Årsmeldinger fra jordskifteformennene i Møre og Romsdal. 1860 - 1897, 1901 - 1909.
- JUKVAM, O., 1917. Træk av utskiftningsvæsenets historie. I: Tidsskrift for Det norske Utskiftningsvæsenet, 10. årgang, bind 5, hefte 2 og 3.
- JUKVAM, O., 1954. Matrikkelen og matrikkelens vedlikehold. Landbr. bokhandelen/Univ.forl., Vollebekk/Oslo. 104 s.
- LYSLO, V., 1940 . Om tun og teigblanding i Nordfjord i mellomalderen og nytida. Innmarksutskiftninga og følgene av den. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo. 105 s.
- MATRIKKELEN fra 1838.
- MATRIKKELEN fra 1886 (oppteget 30 sept. 1890).
- MATRIKKELEN fra 1907 (oppteget 1. jan. 1907).

- NORDAL, K., 1957. Frå bygdetun til einskildtun.
Hovedoppgave ved institutt for hagekunst,
NLH. 35 s.
- OTERHOLM, O., 1968. Voll Branntrygdslag 1890 - 1965.
Åndalsnes Avis Trykkeri. 62 s.
- OTERHOLM, O., 1979. Jordbruket. I: Bygdaboka for Voll,
bind I. sp. 61-147. Bygdaboknemnda for
Voll, Volda. 683 s.
- RIKSARKIVET. Folketellinga av 1801, Grytten, mikrofiche
utg. 1311.
Folketellinga av 1865, Voll, bind 343.
Folketellinga av 1891, Voll, pakke nr. 538
hulle nr. 4002851.
Utskiftningsbidrag, LD, jordskifte-
direktoratet, C-saker pk.nr. 4.
- ROMSDALSMUSSEET a. Vøøy branntrygdslag, Forhandlings-(og
takst) - protokoll (1841-1930).
Romsdalsarkivet K 97 0729. Molde.
- ROMSDALSMUSEET b. A. Brinchmanns samling. Romsdalsarkivet
K72 0464. Molde.
- SCHNITLER, H. P., 1974. (org.utg. 1768 og 1789).
Beskrivelse over Romsdals Fogderie.
Romsdal Sogelag v/B. Austigard.
Orkanger. ISBN 82-90169-00-0. 128 s.
- SEVATDAL, H., 1980. Innleiing til eigedomshistoria.
Institutt for jordskifte og
eiendomsutforming. ÅS-NLH. 38s.

SKAPPEL, S., 1922. Om husmandsvæsenet i Norge, dets oprindelse og utvikling. Kristiania. 129s.

SKATTEMATRIKKELEN av 1647, bind XIII. Norsk Lokalhistorisk institutt, 1975. Univ. forl. ISBN. 82-00-01449-5. 395 s.

SOLLI, G., 1931. Møre landbruksselskap 1831-1931. Møre landbruksselskap. Molde 440s.

STATSARKIVET I TRONDHEIM. Tinglyste utdrag av jordskifte-dokumentet.

Romsdals pante- bok nr.	folio	dok. nr.	gnr.
9	485 ^B	13	104
14	824-829	20	92
14	838-845	22	109
15	7 ^B -17 ^A	8	122
15	171 ^B -173 ^A	10	92
15	193 ^A -197 ^B	16	111
16	512 ^B -514 ^B	16	110
16	521 ^A	21	110
17	64 ^B -67 ^B	24	104
19	252 ^B -254 ^A	28	95
19	337 ^B -339 ^B	2	117og118
19	359	2	117og118
21	315 ^A -319 ^B	2	113
22	205 ^B -210 ^A	5	113
23	436 ^B -442 ^A	1	119

SUNDT, E., 1976. (org. utg. 1862). Om bygnings-skikken på landet i Norge. Gyldendal norsk Forlag. Oslo/Gjøvik. ISBN 82-05-06851-8. 243 s.

- ✓ SØVIK, O., 1980. Bygdaboka for Voll, bind II, Gards-og ættesoge. Bygdaboknemnda for Voll, Tingvoll. 695 s.
- ✓ SÆBØ, A., 1964. Frå fjøs og fjell i indre Romsdal. Særtrykk av Åndalsnes Avis. 77 s.
- ✓ SÆBØ, A., 1971. Gammelt matstrev og matstell i Måndalen. Åndalsnes avis trykkeri. 41 s.
- TARANGER, A., 1898. Udsigt over den norske rets historie. Christiania.
- TRY, H., 1969. Gardsskipnad og bondenæring. Univ.forl., Bergen. 234 s.
- VREIM, H., 1929. Tun og gårdsplass. I: Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring, Årsberetning for 1929, 85. årgang. sp. 1-40. Grøndahl & søns Boktrykkeri, Oslo. 243 s.
- ✓ VREIM, H., 1936/37. Trekk fra byggeskikkens geografi i Norge. I: Ibid, Årsberetning for 1936-37, 92. og 93. årgang. sp. 33-63. Grøndahl & søns Boktrykkeri, Oslo. 272 s.

TABELL OVER ANTALL GÅRDSBRUK OG ANTALL HUSMANNSPLOSSER MED JORD,
PÅ HVER GÅRD

GNR. NAVN	ANT. GÅRDSBRUK							ANT. HSMPL M/J 1801 1865		
	1647	1801	1836	1865	1886	1907	1985			
92 Gridset	3	3	3	3	3	3	(20)	-	1	
93 Hjelden	1	1	1	1	1	1	(16)	-	-	
94 Øvrevik	1	1	1	1	1	1	(3)	-	-	
95 Vik	2	2	2	2	2	2	(63)	1	3	
96 Øvrebø	3	3	3	3	3	4	(7)	-	1	
97 Nedrebø	5	4	4	5(6)	5	10	(33)	2	1	
98 Gjerde	3	3	4	2	5	5	(11)	-	2	
99 Holte	-	-	1(21)	1	1(22)	1(24)	(37)	-	-	
100 Berild	3	4	4	4	4	4	(7)	(22)	-	4
101 Engen	1	2	1	1	2	2	(3)	(3)	2	1
102 Valved	1	?	1	1	1(2)	1(2)	(4)	(4)	-	1
103 Hafellen	-	1	-	1	1	1	(2)	(2)	-	-
104 Skjelbostad	3	3	4	4	4	4	(21)	(21)	2	5
105 Stokke	1	1	1	1	1	1	(2)	(2)	1	2
106 Lien	-	1	1	1	1	1	(1)	(1)	-	-
107 Sæth	1	1	1	1	1	1	(5)	(5)	2	3
108 Søvik	2	2	2	2	2	2	(18)	(18)	-	-
109 Hovde-nedre	3	3	3	6	7	7	(23)	(23)	2	3
110 Hovde-øvre	2	3	3	3	3	4	(8)	(8)	-	4
111 Øterholm	4	3	3	4	3	5	(15)	(15)	-	6
112 Vold	8	8	8	8	13	18	(189)	(189)	-	10
113 Samset	1	2	2	2	5	5	(16)	(16)	-	2
114 Bruaset	2	2	2	4	5	7	(22)	(22)	3	5
115 Skare	1	2	2	4	5	5	(12)	(12)	-	2
116 Venås	3	3	3	3	3	5	(11)	(11)	-	2
117 Øvrebø	2	4	2	2	2	2	(12)	(12)	1	-
118 Nedrebø	2	3	2	2	2	2	(5)	(5)	-	1
119 Moen	2	3	2	3	3	7	(5)	(5)	-	3
120 Raknem	2	1	1	3	3	3	(10)	(10)	-	-
121 Skeide	2	3	3	3	3	3	(5)	(5)	-	1
122 Sæbø	4	4	4	5	7	8	(25)	(25)	-	2
123 Sauset	1	1	1	1	1	1	(3)	(3)	-	-
124 Stolstrand	2	2	3	3	3	3	(3)	(3)	-	-

Tall i parentes angir matrikulerte bruk.

Tabellen viser innmarks- og utmarksjordskifter på de enkelte gårder. For innmarksjordskiftene er påbegynnings og sluttårsår tatt med. Utmarksjordskiftene gir i første rekke opplysninger om kartleggingsår. I de tilfeller en ikke har kart eller mangler opplysninger om disse, brukes årstallet hvor utmarksjordskiftet er slutta.

Gnr. Navn	INNMARKSJORDSKIFTE		UTMARKSJORDSKIFTE		
	Påbegynt	Slutta	Kart	Slutta	Pågår
92 Gridset	1861	1863			
94 Øvrevik			1963		
95 Vik	1880	1883	1963		
96 Øvrebø	1883	1888		1920+72	
97 Nedrebø	1883	1888		1920+72	
98 Gjerde	1899	1900			X
99 Holte				1976	
100 Berild	1899	1902		1963	
101 Engen			1912+22	1920	
102 Valved			1912	1920	
104 Skjelbostad	1869	1872	1934		
108 Sjøvik	1908	1911			
109 Hovde-nedre	1860	1863	1894+1962		
110 Hovde-øvre	1867	1869	1894+1962		
111 Oterholm	1862	1865	1962		X
112 Voll	1881	1883			
113 Samset	1887	1892	1963		
114 Bruaset	1895	1897	1919		
115 Skare			1919+36		
116 Venås	1859	1867	1865		
117 Øvrebø	1881	1883	1959		
118 Nerbø	1881	1883	1959		
119 Moen	1894	1896			
120 Raknem			1869		
121 Skeie	1869	1873	1869		
122 Sæbø	1862	1864		1863	